

T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ORTAKLIKÇI DEMOKRASİ VE KIBRIS'TA
ÇÖZÜM ARAYIŞLARI

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Ersin YAĞMUR

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Yavuz ÇİLLİLER

İSTANBUL- 2018

TEZ TANITIM FORMU

- YAZAR ADI SOYADI** : Ersin YAĞMUR
- TEZİN DİLİ** : Türkçe
- TEZİN ADI** : Ortaklıkçı Demokrasi Ve Kıbrıs'ta Çözüm Arayışları
- ENSTİTÜ** : İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- ANABİLİM DALI** : Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler
- TEZİN TÜRÜ** : Yüksek Lisans
- TEZİN TARİHİ** :
- SAYFA SAYISI** : 88
- TEZ DANIŞMANI** : Doç.Dr. Yavuz Çilliler
- DİZİN TERİMLERİ** : Ortaklıkçı Demokrasi, Kıbrıs Meselesi
- TÜRKÇE ÖZET** : Bu çalışmada "Kıbrıs'ta Türk ve Rum topluluklarının tek bir siyasal çatı altında, Ortaklıkçı demokratik bir model ile barış içinde yaşamaları mümkün müdür?" sorusuna cevap aranmıştır.
- DAĞITIM LİSTESİ** : 1. İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne
2. YÖK Ulusal Tez Merkezine

Ersin YAĞMUR

T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ORTAKLIKÇI DEMOKRASİ VE KIBRIS'TA
ÇÖZÜM ARAYIŞLARI

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Ersin YAĞMUR

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Yavuz ÇİLLİLER

İSTANBUL- 2018

BEYAN

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğu, başkalarının ederlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğu, kullanılan verilerde herhangi tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez olarak sunulmadığını beyan ederim.

Ersin YAĞMUR

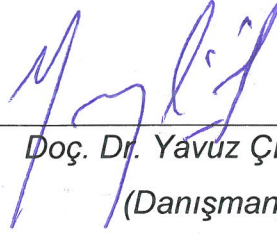
.../.../2018

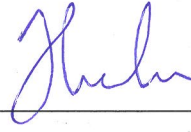
T.C
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Ersin YAĞMUR' un "Kıbrıs'ta Demokratik Çözüm Önerileri ve Ortaklıkçı Demokrasi" adlı tez çalışması, jürimiz tarafından Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

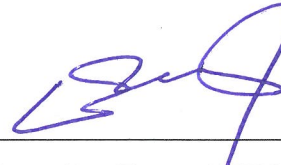
Başkan

Doç. Dr. Yavuz ÇİLLİLER
(Danışman)

Üye

Dr. Öğr. Üys. Alihan LİMONCUOĞLU

Üye

Doç. Dr. Emre ATEŞ

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.... / / 2018

Prof. Dr. Nezir KÖSE
Enstitü Müdürü

ÖZET

Osmanlı İmparatorluğu son dönemlerinden, günümüz Türkiye Cumhuriyetine kadar uzanan süreçte, Türk Siyasal Hayatını meşgul eden en önemli konulardan birisi, şüphesiz Kıbrıs Sorunu olmuştur. Adada yerleşik Türk ve Rum topluluklarının barış içinde bir arada yaşayabilmesi için garantör devletlerin teminatı ile 1960 yılında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti, Ortaklıkçı demokratik model mekanizmaları ile donatılmış ve bu mekanizmaların çatışmasız bir ortamı sağlayacağı düşünülmüştür. Ancak, farklı kültürler ve ülkelerde sorunsuz bir siyasal yönetimin sürmesine zemin hazırlayan Ortaklıkçı demokratik model, Kıbrıs'ta kalıcı barışa katkıda bulunamamış, kısa süre içerisinde gelişen anlaşmazlıklar yerini yeni çatışmalara bırakmışlardır. Bu çalışmada "Kıbrıs'ta Türk ve Rum topluluklarının tek bir siyasal çatı altında, Ortaklıkçı demokratik bir model ile barış içinde yaşamaları mümkün müdür?" sorusuna cevap aranmıştır.

Bu kapsamda; öncelikle demokrasi kavramı, demokratik yönetim modelleri, Ortaklıkçı demokrasi olgusu ve mekanizmaları teorik olarak incelenerek, örnek uygulamalar gözden geçirilmiştir. Daha sonra Kıbrıs sorunu ve bu soruna yönelik geliştirilen çözüm önerileri tarihsel perspektiften ele alınmıştır. Çözüm önerilerinin başarısızlıkları ve nedenlerinin incelendiği son bölümde, Kıbrıs'a yönelik sürdürülebilir bir Ortaklıkçı demokrasi modeli önerilmiş ve ayrıca, bu çalışmanın tamamlandığı sıralarda yürütülmeye başlanan 2016-2017 müzakerelerine de yer verilmiştir.

Çalışma neticesinde; 1960 yılında uygulanmaya başlanan Ortaklıkçı demokratik modelin, etnik gruplar arası izolasyonu, güç dengesini ve işbirliğini sağlayamadığı, Uluslar arası aktörlerin de adadaki barış ortamına olumsuz etkilerinin olduğu değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda; anılan yetersizliklerin giderilebildiği, federal yapıya sahip ve gevşek bir birliktelikten, gelecekte istendiği takdirde daha sıkı siyasi birliğe yönelen bir ortak siyasal çatı önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler : Ortaklıkçı Demokrasi, Kıbrıs Meselesi

SUMMARY

From the last period of the Ottoman Empire to the present day Republic of Turkey, one of the most important issues that occupied the Turkish political life has undoubtedly been the Cyprus problem. The Republic of Cyprus, which was established in 1960 with the assurance of guarantor states for the peaceful coexistence of the Turkish and Greek communities in the island, was equipped with the consociational democratic model mechanisms, and these mechanisms were thought to provide a non-conflict environment. However, the consociational democratic model, which sets the stage for a smooth political governance in different cultures and countries, has not contributed to permanent peace in Cyprus and the disputes that have developed in a short time have been replaced by new conflicts. In this study, it was searched for the question "Is it possible for Turkish and Greek Cypriot communities in Cyprus to live in peace under a single political roof through a consociational democratic model?"

Within this scope; initially, the concept of democracy, the democratic governance models, the phenomenon of consociational democracy and its mechanisms have been examined theoretically and its example-applications have been reviewed. Then the Cyprus problem and the solution proposed for this problem were discussed from a historical point of view. In the last chapter examining the failures of the solution proposals and its causes, a sustainable consociational democratic model for Cyprus was proposed and the 2016-2017 negotiation started to be carried out prior to the completion of this study was also included.

As a result of the study; it is concluded that the consociational democratic model, which started to be implemented in 1960, was not able to provide isolation, power balance and co-operation among ethnic groups and that the international actors had negative effects on the peace environment. In this context; a common political system being able to eliminate the mentioned deficiencies, having federal structure and heading from a loose union to a tighter one if desired in the future has been proposed.

Key Words : Partnership Democracy, Cyprus Issue

ÖZET	I
SUMMARY	II
İÇİNDEKİLER	III
KISALTMALAR LİSTESİ	V
TABLolar LİSTESİ	VI
HARİTALAR LİSTESİ	VII
ÖNSÖZ	VIII
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM : DEMOKRASİ KURAMLARI VE DEMOKRATİK SİSTEMLERİN TEORİK ÇERÇEVESİ	
1.1. Demokrasinin Tanımı ve Kavramsal Gelişimi	3
1.2. Demokrasi Kuramları	4
1.2.1. Klasik Demokrasi Modelleri	5
1.2.1.1. Doğrudan Demokrasi	5
1.2.1.2. Yarı Doğrudan Demokrasi	5
1.2.1.3. Temsili Demokrasi	6
1.2.2. Reformist Demokrasi Modelleri	10
1.2.2.1. Çokkültürlü Liberal Demokrasi	10
1.2.2.2. Oydaşmacı Demokrasi	12
1.3. Ortaklıkçı Demokrasi	15
1.3.1. Ortaklıkçı Demokrasinin Unsurları	16
1.3.1.1. Geniş Koalisyon	16
1.3.1.2. Orantılılık	17
1.3.1.3. Azınlığın Vetosu	17
1.3.1.4. Kültürel Otonomi	18
1.3.2. Ortaklıkçı Demokrasi İle İlgili Görüşler	18
1.4. Üniter ve Federal Siyasal Sistemlerde Ortaklıkçı Demokrasi Uygulamaları	20
1.4.1. Üniter Siyasal Sistem ve Ortaklıkçı Demokrasi: Lübnan Cumhuriyeti Örneği	20
1.4.2. Federal Siyasal Sistem ve Ortaklıkçı Demokrasi: Irak Cumhuriyeti Örneği	24
İKİNCİ BÖLÜM : KIBRIS SORUNUNUN TARİHSEL GELİŞİMİ VE KIBRIS CUMHURİYETİNİN KURULUŞU	
2.1. Kıbrıs'ın Tarihsel Arka Planı	27
2.2. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Kadar Olan Dönemde Ada'daki Önemli Gelişmeler (1878-1960)	31
2.2.1. ENOSİS	31
2.2.2. Kıbrıs Yönetiminin İngiltere'ye Devredilmesi	31
2.2.3. Ada'da Rumlar'ın İngiltere Karşısı Faaliyetleri	32
2.2.4. Türk Mukavemet Teşkilatı (1957)	33
2.3. Kıbrıs Cumhuriyetinin Kurulması Süreci	33
2.3.1. 1959 Zürih ve Londra Antlaşmaları Öncesi Gelişmeler	33
2.3.2. 1959 Zürih ve Londra Antlaşmaları	39
2.3.2.1. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna İlişkin Temel Antlaşma	40
2.3.2.2. Garanti Antlaşması	40
2.3.2.3. İttifak Antlaşması	41
2.3.3. Kıbrıs Cumhuriyetinin Kurulması (1960)	42
2.4. 1963-1964 Kıbrıs Krizi'ni Ortaya Çıkaran Gelişmeler	42
2.5. Kıbrıs Barış Harekatı (20 Temmuz 1974)	45

2.6. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kurulması (15 Kasım 1983)	46
2.7. 1990 Sonrası Gelişmeler ve Annan Planı.....	48
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM : KIBRIS'TA ÇÖZÜM ARAYIŞLARI VE ORTAKLIKÇI DEMOKRASİ MODELİ	
3.1. 1960'da Kurulan Ortaklıkçı Demokrasi'nin Başarısızlığının Kaynağı	52
3.1.1. Etnik Gruplar Arası İzolasyon	52
3.1.2. Etnik Gruplar Arası Güç Dengesi.....	54
3.1.3. Kesimlerin işbirliği.....	55
3.1.4. Uluslararası Toplumun Uzlaşmaya Yönelik Teşvikler Sunma	
Kabiliyeti	57
3.2. Annan Planı Başarısızlığının Nedenleri.....	59
3.3. KKTC ve GKRY'nin Kıbrıs Konusunda İleriye Sürdüğü Tezler	60
3.4. Federal Yapıda Ortaklıkçı Demokrasi Modeli Önerisi	65
3.4.1. Kıbrıs'ta Kurulabilecek Ortaklıkçı Demokratik Federal Siyasal Yapının Temelleri	65
3.5. Kıbrıs Sorunu 2017 Cenevre Görüşmelerinin Genel Değerlendirmesi.....	71
SONUÇ	79
KAYNAKÇA	84

KISALTMALAR LİSTESİ

AGE : ADI GEÇEN ESER

TABLULAR LİSTESİ

SAYFA

Tablo 1 : Cenevre ve Annan Planlarının Karşılaştırılması.....	75
--	----

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1 : Akdeniz Havzası.....	27
Harita 2 : Türkiye ve Kıbrıs Kıyıları.....	30
Harita 3 : KKTC-GKRY Sınır Haritası.....	47

ÖNSÖZ

Yüksek Lisans Eğitimim süresince bilgi ve tecrübelerinden istifade ettiğim, yazım aşamasından yönlendirmelerine kadar beni destekleyip her konuda azami ilgi gösteren çok değerli danışman hocam Doç. Dr. Yavuz ÇİLLİLER' e, varlıklarına şükrettiğim aileme, özellikle çalışmalarımda yanımda olduklarını hissettiğim kardeşlerim Yasin ve Dilek YAĞMUR' a teşekkürlerimi sunuyorum.

GİRİŞ

Demokrasi, antik dönemlerden itibaren evrilerek varlığını devam ettiren ve tarih boyunca çeşitli medeniyetler tarafından kurulan siyasal sistemleri bir arada tutmak için geliştirilen en rasyonel yönetim modelidir. Temel fonksiyonu ise, yönetsel piramidin en üst noktasında konumlanan siyasi yönetimin, yönetilenlerin rızası ile ve adil koşullarda sürmesini temin etmektir. Bu fonksiyonu yerine getirebilmesi için; düşünürler, devlet adamları ve akademisyenler tarafından zaman içerisinde farklı demokrasi modelleri önerilmiştir. Bu kapsamda; 19. yüzyılı derinden etkileyen klasik liberal demokrasi, muhafazakar aristokrasilerin temellerini zayıflatmış, klasik liberal demokrasi ise sosyalizmin gelişmesi ve kendine yönelttiği sosyalist eleştiri ile eksen değişmiştir. Günümüzde ise, farklı kültürlere sahip toplulukların aynı siyasal çatı altında yaşayabilmesi olgusuna yönelik olarak geliştirilen demokratik modeller devlet mekanizmalarına meşru temellerini gözden geçirmeleri için alternatifler sunmaktadır.

Farklı kültürel, ekonomik, toplumsal ve siyasi birikime sahip devletlerin ise, sunulan bu demokratik modellerle aynı düzeyde istikrara kavuşmaları elbette ki mümkün değildir. Nitekim, 20 yüzyılın ikinci yarısında çok kültürlü siyasal formlar için Arend Lijphart tarafından teorik zemini geliştirilen Ortaklıkçı demokratik model de, bazı ülkelerde halen sürdürülebilir iken bir kısmında başarılı olamamıştır. Ortaklıkçı demokratik esaslar çerçevesinde 1960 yılında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti de bu başarısız örneklerden biri olmuş ve öngörülen barış ortamı, 1963 yılından itibaren Türk toplumuna yönelik şiddete evrilmiştir.

Kıbrıs'ın geçmişte Osmanlı İmparatorluğuna ait bir ada olması, Kıbrıs adasının jeostratejik önemi, Kıbrıs'taki Türkler ile Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları arasındaki tarihsel, kültürel ve akrabalık bağları nedeniyle, Türkiye Cumhuriyeti de Kıbrıs sorununu her zaman öncelikli ulusal bir mesele olarak görmüştür. Bu çerçevede, "Ortaklıkçı Demokrasi ve Kıbrıs'ta Çözüm Arayışları" isimli bu çalışmanın; Kıbrıs sorununu mercek altına alması nedeniyle nitel açıdan önem arzettiği, ayrıca uzun süredir siyasi gündeme taşınmayan Kıbrıs sorununun daha görünür hale gelmesine katkı sağlayacağı düşünülmüştür.

Çalışmanın amacı, "Kıbrıs'ta Türk ve Rum topluluklarının tek bir siyasal çatı altında, Ortaklıkçı demokratik bir model ile barış içinde yaşamaları mümkün müdür?" sorusuna cevap aramaktır. Bu bağlamda; çalışma üç bölümde tasarlanmış, Ortaklıkçı demokrasinin ne olduğu, bu modelin Kıbrıs tarihindeki yeri ve nasıl bir ortaklıkçı demokrasinin Türk ve Rum taraflarını barış içerisinde tek bir siyasal çatı altında birleştirebileceği konuları tartışılmıştır.

Birinci bölümde demokrasi olgusunun tarihsel gelişim süreci, demokrasi türleri ve özellikle farklı kültürlerin bir arada yaşamalarını mümkün kılmak için önerilen çok kültürlü demokrasi, oydaşmacı demokrasi, müzakereci demokrasi ve ortaklıkçı demokrasi modelleri teorik açıdan incelenmiş; ortaklıkçı demokrasi modelinin anlaşılabilirliğini artırmak için, Lübnan ve Irak siyasal sistemlerinde bu modelin nasıl uygulandığı açıklanmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde; Kıbrıs tarihi retrospektif akış içerisinde ele alınmış ve taraflar arasındaki anlaşmazlıklar, görüş ayrılıkları, 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluş esasları ve ortaklıkçı demokrasi başarısızlığından sonra uluslar arası yapının önerdiği çözüm önerilerine yer verilmiştir. Son bölümde ise uygulanabilir bir model önerebilmek için öncelikle; Kıbrıs ortaklıkçı demokrasisinin başarısızlık nedenleri ortaya konmaya çalışılmış ve akabinde önerilen Birleşmiş Milletler çözümlerinin neden hayata geçirilemediği açıklanmıştır. Nihai olarak, her iki taraf için uygulanabilir bir ortaklıkçı demokratik modelin genel çerçevesinin nasıl olması gerektiğine dair öneriler getirilmiştir. Çalışma devam eder iken, 2016 Aralık ayında başlayan müzakerelerin de bir değerlendirmesi yapılarak inceleme tamamlanmıştır.

Çalışma neticesinde; etnik gruplar arası yeterli olmayan izolasyon nedeniyle gelişen korkuların, dengeli bir güç dağılımı olmamasının, etnisiteler arası işbirliği kültürünün gelişmemesinin ve uluslar arası yapının olumsuz etkilerinin önemi vurgulanmıştır. Bu etkileri engelleyebilecek, gevşek bir siyasi formdan, gerekir ise daha sıkı bir siyasi forma evrilebilecek, federal statülerin muhafaza edildiği bir ortaklıkçı demokrasinin uygulanabileceğinin altı çizilmiştir.

Birincil ve ikincil kaynaklardan faydalanarak, literatür tarama yöntemi ile; teorik esasları ortaya konulan Ortaklıkçı demokratik model mekanizmaları ışığında Kıbrıs siyasi yapısı kronolojik olarak incelenmiş, barışçıl bir siyasal sistem kurmaya yönelik çözüm arayışları karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

Tarihsel başarısızlıklar temel alınarak, başarılı bir yönetim modelinin ana hatlarının önerildiği bu çalışmada; anlaşmazlıkların yaşanmaya başladığı 1878 yılı sonrası siyasal yapıya değinilmiş, öncesine dair ise sadece tarihi bilgilere yer verilmiştir. Her ne kadar 1878 öncesi barışı tesis etmeyi başaran siyasi yapının araştırılmasının daha sağlıklı bir sonuç sağlayacağı düşünülebilirse de, yanlış sonuçlara varılması da ihtimal dahilindedir. Çünkü günümüz etnik gruplarının beklentileri ile o dönemin etnik taleplerini bir tutmak bir çeşit anakronizme sebep olacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DEMOKRASİ KURAMLARI VE DEMOKRATİK SİSTEMLERİN

TEORİK ÇERÇEVESİ

1.1. Demokrasinin Tanımı ve Kavramsal Gelişimi

Kelime anlamı olarak halkın kendi kendisini yönetmesi anlamına gelen demokrasi, latince bir ifade olup demos(halk)-kratos(egemenlik) kelimelerinden türetilmiştir.¹ Demokrasinin kökeni, Antik Yunan yönetim modellerine dayanmaktadır. Atina'da, önemli devlet meselelerini tartışmak ve karara varmak için halk meydanlara çıkar ve konuya ilişkin görüşlerini öne sürerlerdi. Bu anlamda halk doğrudan yönetime etki eden bir değişkendi. Fakat halk; özgür ve belirli bir yaşı geçmiş erkekler tarafından temsil ediliyordu. Kadın ve köleler, seçime ve karar alım süreçlerine katılamazlardı. Atina'daki bu uygulama, demokrasinin ilk örneği olarak kabul edilmektedir. Atina Demokrasi'sinde eşitlik, adalet gibi ilkeler pek yer bulamasa da tek bir kişinin mutlak hakimiyetine karşıt bir yönetim modeli olduğu görülmektedir.²

Sonraki yıllarda Avrupa'da da tek bir kişinin mutlak hakimiyetine karşı büyük mücadeleler verilmiştir. Mutlak hakimiyet, Avrupa'da önce feodal beyliklere sebebiyet vermiştir. Feodal beyliklerin yıkılması yerini güçlü merkezi devletlere bırakmıştır. Bu form Avrupa'da toprağa bağlılık yerine, zanaat ve ticaretin gelişmesine olanak tanımış; oluşan sosyal yapı ise burjuvazi ile işçi sınıfının doğması ile sonuçlanmıştır. Burjuvazi ile güçlü merkezi otoritelerin güç mücadelesi nedeniyle zayıflayan merkezîyetçilik yerini parlamentoların olduğu klasik Avrupa Demokrasi'sine bırakmıştır. Kısa süre sonra, işçi sınıfının mobilize olması ile sosyalist akımlar ortaya çıkmış ve buna bağlı olarak üretim araçlarının topluma mal edildiği bir Marksist demokrasi anlayışı da kendini göstermiştir.³

Demokrasinin tanımı konusunda henüz tam bir görüş birliği mevcut olmamakla birlikte, konuya ilişkin birçok farklı tanımlama ve siyasal sistemlerde farklı uygulama örnekleri görülebilmektedir. Demokrasi toplumun yapısal özelliklerinden etkilenen, ülkelerin sosyo-ekonomik ve siyasal uygulamalarına bağlı olarak farklı formlara girebilen bir siyasal rejim türüdür.

¹ Ahmet Şeref Gözübüyük, **Anayasa Hukuku**, Turhan Yayıncılık, Ankara, 2013, s.22.

² İsmet Giritli, Jale Sarmaşık; **Anayasa Hukuku**, Der Yayınları, İstanbul, 1996, s.49.

³ Giritli, Sarmaşık, a.g.e., s.49.

Yöneticilerin vatandaşlar tarafından seçim sonucunda belirlendiği, belirli kamusal alanlara atandığı ve bu kamusal alanlardan sorumlu tutulduğu rejimler anlamına gelmektedir.⁴

Giovanni Sartori demokrasinin salt tanımlayıcı bir kavram olmaktan öte normatif bir kavram olduğunu ifade eder. Demokrasi kavramı gerçekte varolan ile idealde olması gerekenin bir bileşkesinden oluşur ve bu bileşkeden şekil alır.⁵ Lincoln demokrasiye ilişkin; halkın, halk için, halk tarafından yönetildiği bir rejim tanımını kullanarak basit ve kısa bir nitelemede bulunmuştur. Buna ek olarak halkın kamusal alanda liyakat ve fırsat eşitliği kriterleri ile yer bulduğunu ve bu sistem içerisinde, azınlık ve çoğunluk gözetmeden halkın çıkarının gözetildiğini ekler.⁶

Karl Popper demokrasiyi diktatörlükten uzaklaşmaya imkan tanıyan bir yönetim modeli olarak tanımlarken, Barry Holden konuyu; kamu siyasetinin halkın olumlu veya olumsuz olarak karar verdiği bir form olarak ele alır.⁷ Atatürk ise demokrasiyi; yönetim aygıtlarındaki aracı ne olursa olsun halkın kendisini yönetmesine dair bir model olarak görür. Onun demokrasi anlayışında halkın hakimiyeti odak noktadadır ve aracı ne olursa olsun gücünü ve meşruiyetini bu hakimiyetten alır.⁸ Tüm bu tanımlara bakıldığında demokrasinin spesifik niteliklerinin, halkın halk tarafından yönetildiği ve yönetsel gücün halka ait olduğu yaklaşımı olduğu görülmektedir.⁹ Zaman içerisinde değişen konsensüs ve toplumsal şartlar konuya ilişkin tanımların da değişmesine, farklı tanımların getirilmesine sebebiyet vermişse de, halkın özgür seçimi, devredilmiş otorite gibi temalar tanımlardaki genel nitelikler olarak varlığını devam ettirmiştir.¹⁰

1.2. Demokrasi Kuramları

En uygun siyasal rejim arayışları elbette ki bilinen siyasal tarih öncesine kadar uzanır. Ancak günümüzde eğer bir tasnif yapmak gerekir ise siyasal rejimleri, siyasal katılım kriterini merkeze alarak; otoriter, totaliter ve demokratik rejimler olarak sınıflandırmak mümkündür. Demokrasiye yönelik olarak ise, “temsiliyet” ilkesi çerçevesinde yapılan “Klasik Demokrasi Kuramı” en yaygın kabul gören tasniftir.

⁴ Philippe Schmitter ve Terry Lynn Karl, **Demokrasi Nedir? Ne Değildir?** Yetkin Basımevi, Ankara, 1999, s. 67-81.

⁵ Giovanni Sartori, **Demokrasi Teorisine Geri Dönüş**, Sentez Yayınevi, İstanbul, 2014, s.42.

⁶ Mümtazer Türköne . **Siyaset**, Opus Yayınevi. İstanbul, 2010, s. 12.

⁷ Mustafa Erdoğan, **Anayasa hukuku**, Orion, Ankara, 2011, s.105.

⁸ Coşkun Can Aktan, **Demokrasi Üzerine Özlü Sözler**, www.canaktan.org, (Erişim Tarihi: 08.03.2017)

⁹ Şeref İba, **Anayasa Hukuku ve Siyasal Kurumlar**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2008, s.81.

¹⁰George And Charles Merriam Company, **Webster's Third New International Dictionary Unabridged**, Massachusetts 1971, s.600.

Bu kurama göre demokrasiler; doğrudan demokrasi, temsili demokrasi –ki aynı zamanda klasik liberal demokrasi olarak da bilinir– ve yarı doğrudan demokrasi olarak üçe ayrılır.¹¹

Zamanla bu sınıflandırmanın yetersizliği değişik demokrasi türlerinin ortaya çıkmasına ön ayak olmuştur. Özellikle dünya üzerinde en yaygın ve itibarlı siyasal rejim haline gelen Klasik Liberal Demokrasi'nin karşı karşıya kaldığı eleştiriler, bazen pragmatik bazen de reformist yeni demokrasi teorilerinin oluşumunu tetiklemiştir. 19.yüzyılın kabul gören demokrasi anlayışı ile 20.yüzyılın yaygın demokrasi anlayışı arasında dahi önemli farklılıklar mevcuttur. Kendi döneminin en liberal düşünürü; John Locke ve J.Stuart Mill'in öngördüğü liberal demokrasi modeli, "genel oy" ilkesini reddettiği için 1950'li yıllardan itibaren krize girmiş ve farklı model arayışlarına sebebiyet vermiştir.

1.2.1. Klasik Demokrasi Modelleri

Liberal Demokrasi toplumun devlete karşı üstünlüğü fikrini taban alan, kökleri Batı Avrupa'da kristalleşen ve çoğunluğun iradesini meşrulaştıran bir rejimdir. Üç tip farklı demokratik yaklaşımdan söz etmek mümkündür. Bunlar; Doğrudan Demokrasi, Yarı Doğrudan Demokrasi ve Temsili Demokrasilerdir.

1.2.1.1. Doğrudan Demokrasi

Halkın egemenliğinin aracısız bir biçimde doğrudan kullanıldığı, temsilcilerin olmadığı demokratik modellere, doğrudan demokrasi denir. Bu model köklerini Rousseau'nun sosyal sözleşme doktrini ve egemenliğin devredilemezliği teorisinden alır. Devletin tüm karar alma süreçlerinin halk tarafından onaylanarak gerçekleştirilmesi esas noktalardan birisidir. Demokrasinin en ideal modeli olup, devlet için gerekli kararların bizzat halk tarafından alınmasını ifade eden doğrudan demokrasi günümüzdeki nüfus artışından ötürü hayata geçirilmesi pek mümkün olmayan bir modeldir. Bugün doğrudan demokrasi yalnızca İsviçre'nin bazı kantonlarında uygulanabilmektedir.¹²

1.2.1.2. Yarı Doğrudan Demokrasi

Bu modelde egemenliğin kullanımı halk ile temsilciler arasında paylaştırılmaktadır.

¹¹ Gözler, a.g.e., s.115.

¹² Gözler, a.g.e., s. 116.

Özünde egemenliğin halkın seçtiği temsilcilere bırakılması sebebiyle temsili demokrasiye, referandum, plebisit, veto v.b. aygıtlarla halkın yönetime katılmasından ötürü de doğrudan demokrasiye benzetilir. Bu yönüyle temsili demokrasi ile doğrudan demokrasinin bir karışımı olduğu da söylenebilir. Bu model İsviçre ve İtalya'da görülür.¹³

1.2.1.3. Temsili Demokrasi

Klasik Demokrasi içerisinde üçüncü ve Dünya'da yaygın olarak kabul edilerek uygulanan demokrasi modeli Temsili Demokrasi'dir. Bu model Liberal Demokrasi olarak da isimlendirilebilmektedir.

Bu modelde irade ve nihai karar mercii teorik olarak yine millettir fakat uygulamada karar mekanizmasının işleyebilmesi adına milletin kararını verecek belirli temsilciler seçilir. Bu modelde halk ile temsilciler arasındaki bağ seçimden seçime kurulsa da, dilekçe hakkı gibi bazı anayasal/yasal düzenlemeler ile belirli ölçüde yöneten ile yönetilen arasında irtibatlar kurulabilmektedir. Temsilci burada seçildiği bölgenin değil tüm bir milletin temsilcisi olmakla birlikte yine sadece kendisini seçenlerin değil tüm milletin çıkarlarını gözetmek durumundadır. Bu modeli uygulayan ülkeler; ABD, Almanya, Japonya, Türkiye gibi ülkelerdir.¹⁴

19.yüzyıl temsili – klasik liberal – demokrasileri, zaman içerisinde geniş halk kitlelerinin de siyasal katılma talepleri doğrultusunda kendini revize etme gereği duymuş ve genel oy ilkesini de merkezi değerleri içerisinde katarak gerçek bir demokrasi olma yolunda önemli bir adım atmıştır.¹⁵

Yönetme hakkının çoğunluk tarafından desteklenen siyasal erke bırakıldığı ve belirli koşullara (yaş, uyruk gibi) sahip tüm vatandaşlara oy hakkının tanındığı, bir genel seçim ile siyasi erkin belirlendiği ve demokrasinin özünde bir ideoloji olarak değil yönetim modeli olarak ele alındığı bir yaklaşımdır. Bu modelde insan merkezi bir konumdadır, devlet insanın mutluluğu için var olan bir aygıttır ve bu mutluluğun tesisi için demokratik yöntemler kullanır. Liberal demokrasi özellikle sosyo-ekonomik olarak gelişmiş Batı toplumlarında uygulama alanı bulmuş bir modeldir. Fakat her ülkenin kendine has sosyal ve ekonomik dinamiklerinin olması uygulamada belirli değişiklikler getirmiştir.

¹³ Tunç, a.g.e., s.191.

¹⁴ Derdiman, a.g.e., s.94.

¹⁵ Gözler, a.g.e., s.117.

Örneğin parlamenter sistem, başkanlık sistemi ve meclis hükümeti gibi hükümet sistemleri ortaya çıkmış, Westminster Demokrasi'si, Militan Demokrasi, Düşük Yoğunluklu Demokrasi gibi farklı modeller uygulama sahasına konmuştur.¹⁶

Westminster Demokrasisi, çoğunluğun iradesinin hakim olduğu rejimlere atfen kullanılan bir İngiliz modelidir. Halkın yönetiminde bir karara ilişkin çıkmaza varıldığında başvurulacak mekanizma halkın çoğunluğudur.¹⁷ Westminster modeli yapısal olarak dokuz farklı özellik ile karakterize edilir. Bu dokuz nitelik; yürütme gücünün kabinede toplanması, kabinenin üstünlüğü, asimetrik çift meclis, ikili parti sistemi, tek boyutlu parti rejimi, çoğunlukçu seçim sistemi, merkezîyetçi yönetim, yazılı olmayan anayasa egemenliği ve temsili demokrasidir.¹⁸

Militan Demokrasi Modeli ise; sahip olduğu değer ve amaçlarını korumak için gerekli olduğunda ifade özgürlüğü ve örgütlenme hakları gibi temel hak ve hürriyetleri sınırlayan bir demokrasi modelidir. Bu görüşte; demokrasi mekanizmasının çalışmasını engelleyen ve demokratik rejime aykırı fikir ve düşünceler hasil olduğunda, onların sınırlandırılması gerektiği savunulur. Demokrasinin kendi varlığını sürdürebilmesi için bazı noktalarda militan davranması gerekmektedir.¹⁹ Burada militan kavramından kastedilen mücadeleciliktir. Düşünce özgürlüğünün sınırlandırıldığı bu anlayışta; iftira, küfür, müstehcen ifadeler, savaş kışkırtıcılığı, ayrımcılık içeren ifadeler düşünce özgürlüğünün sınırlarının dışına çıkar ve gerekirse bununla mücadele edilmesi gerekmektedir.²⁰

Düşük yoğunluklu Demokrasi Modeli, Batı kaynaklı Liberal Demokrasi'nin küresel ölçekte empoze edilmesi çalışmalarını eleştiren bir yaklaşımdır. Chomsky, Amin ve Fark gibi isimler bu yaklaşımın kurucuları sayılırlar. Batı tabanlı Liberal Demokrasi'nin dünyaya "hakikat"miş gibi dikte edilmesine karşın alternatif bir model arayışından hareketle oluşmuştur.²¹

Bu modelin eleştirel bir tavrı vardır. Bu yaklaşımda ABD ve diğer büyük güçler, kendi çıkarlarını korumak adına üçüncü dünya ülkelerine kendi demokrasi anlayışlarını empoze etmektedirler. Bunu engellemek için alternatif ve kendi sosyolojik tabanından güç alan bir üçüncü dünya demokrasisi modeli açığa çıkmalıdır.²²

¹⁶ Gözübüyük, a.g.e., s.23.

¹⁷ Giritli, Sarmaşık, a.g.e., s.50.

¹⁸ Arend Lijphart, **Çağdaş Demokrasiler**, Yetkin Yayınevi, Ankara, 1986, s. 3.

¹⁹ İba, a.g.e., s. 88.

²⁰ Derdiman, a.g.e., s.117.

²¹ Meral Öztoprak, Naci Karkın "Demokrasinin Güncel Sorunları ve Demokratik Paradokslar", Akdeniz İ.İ.B.F.Dergisi, 2005, s.20, www.akdeniz.edu.tr, (Erişim Tarihi: 08.07.2016).

²² İba, a.g.e., s.88.

Zaman içerisinde, Klasik Liberal Demokrasi ise kendine meydan okuyan bu alternatif modellere karşı kendini yenilemiş ve klasik yapısındaki bazı değerleri korumakla birlikte çoğunlukçu yapısını çoğulcu hale getirerek daha liberal bir forma evrilmiştir. Robert Dahl demokrasi kavramını açıklığa kavuşturmak için poliarşi kavramını metodolojik bir biçimde kullanır ve Dünya'daki demokrasilerin bir poliarşi olduğunu ifade eder. Dahl poliarşi kavramını tanımlarken vatandaşın yönetici üzerindeki denetimine gönderme yapar. Poliarşi yönetime yön veren vatandaşların reflekslerine duyarlı bir yönetim tipidir. Bir yönetim tipine poliarşi diyebilmemiz için; hükümetlerin hedef kitesinde fırsat eşitliği içerisinde olan vatandaşların var olması, yöneticilerin vatandaşların tercih ve isteklerine karşı duyarlı olması ve bu istekleri uygulama alanına koyması gerekmektedir.²³

Demokrasi kavramı anlam itibarıyla bir ideale ve olması gerekene gönderme yapan normatif bir olgu olduğu için, günümüzde uygulanan deneysel demokrasi modelleri ile aralarında bir ayrımın gerçekleştirilmesi kavramın uygulanabilirliğini artıracaktır. Dahl'a göre; Poliarşi kavramı ideal demokrasiye erişmek için ampirik bir demokrasi tipidir. Bu bağlamda poliarşik veya ampirik bir demokrasiden bahsedebilmek için birkaç durumun bir arada olabilmesi gerekmektedir. Bunlardan bazıları; hükümetlerin etkin bir seçim sistemi ile seçilmesi, temel hak ve hürriyetlerin korunması, birden fazla partiye olanak tanınması gibi etkenlerdir.²⁴

Bir yönetimin demokrasi olabilmesi için en önemli koşulları; belirli makamlardaki memurların özgür ve adil bir biçimde yerleştirilmesi, ifade özgürlüğü, alternatif bilgi kaynakları, vatandaşın etkin bir biçimde siyasal yaşantıya katılması gibi etkenlerdir.²⁵

Robert Dahl liberal demokrasinin ilkelerini şöyle sıralar;²⁶

a- Seçilmiş görevliler: Hükümet aygıtının kullanılışı ve devlet politikalarının yürürlüğe konuluşu seçilmiş belirli görevlilerce yapılmalıdır.

b- Kapsayıcı seçme hakkı: Her yetişkin vatandaş görevlerin belirlenmesi için oy kullanmalıdır.

c- Özgür ve adil seçimler: Yöneticiler belirli adil kriterlerle yürütülecek özgür seçimlerle belirlenmelidir.

d- Mevki için yarışma hakkı: Her vatandaşın seçimle belirlenen devlet kurumları için adil bir biçimde yarışabilmesini ifade eder.

²³ Mehmet Dalar, Ortaklıkçı **Demokrasi Modeli Irak İçin Mümkün Mü?**, 21. Yüzyılda Sosyal Bilimler Dergisi, 2015, s.347.

²⁴ Kemal Gözler, **Anayasa Hukukuna Giriş**, Ekin Yayınları, Bursa, 2010, s.113.

²⁵ Robert Alan Dahl, **Demokrasi Üstüne**, Phoenix Yayıncılık, Ankara, 2001, s.89.

²⁶ Tunç, a.g.e., s.191.

e- İfade özgürlüğü: Siyasal konulara ilişkin herhangi bir cezalandırılma tehdidi olmadan düşüncelerin özgür bir ortam içerisinde dile getirilebilmesini ifade eder.

f- Alternatif enformasyon: Bilgi kaynaklarının çeşitliliği savunulur, ana akımın yanında alternatif bilgi edinme kaynaklarının da bulunmasını öngörülür.

g- Örgütsel özerklik: Vatandaşların düşünce ve ideallerini gerçekleştirebilmek adına, belirli siyasal grup ve kurumlar oluşturabilme hakkını ifade eder.

Bu unsurlara Philippe Schmitter ve Terry Karl gibi yazarların ekledikleri iki şart daha vardır. Bunlar; halkın seçtiği devlet organlarının seçilmemiş anayasal organlarca sınırlanmaması ve devlet aygıtının dış etkenler tarafından yönlendirilemiyor olmasıdır.²⁷

Tüm bunlardan hareketle Liberal demokrasinin dayandığı temel ilkeler konusunda akademik literatürde kabul gören ortak nitelikler şunlardır;²⁸

a- Siyasal çoğulculuk: Düşüncelerin özgür bir biçimde ortaya konulabilmesi, iktidarın eleştirilebilmesi ve karşıt görüşlerin dile getirilebilmesini ifade eden, ifade özgürlüğünü baz alan prensiptir. Sistemin temel dayanağıdır.

b- Temsil: Liberal demokrasilerde kararlar halk adına temsilciler tarafından verilir.

c- Seçim: Milletın iradesini yansıtacak vekiller oy çokluğu ile seçilirler.

d- Çoğunluğun yönetme hakkının sınırları: Liberal demokrasilerde seçim kanalı ile yönetime gelen çoğunluk belirli bir süre için kamu yönetimini ele geçirir. Devlet bir enstrümandır ve bu enstrümanın kullanılması siyasi partiler aracılığı ile gerçekleşir. Siyasi partilerden herhangi birisinin çoğunluğu sağlayamadığı durumlarda kendi aralarında bir konsensüs kuran partiler koalisyon hükümetleri kurarlar. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, çoğunluğun kararlarını da belirli demokratik prensiplerle sınırlandırılmasıdır. Aksi bir durum çoğunluğun diktatörlüğüne sebebiyet verebilecektir.

e- Muhalefet etme özgürlüğü: Liberal demokrasilerde siyasal erk mutlak değil, geçişken ve değişebilir. Muhalefet iktidara aday olduğundan muhalefetin de sesini özgürce duyurabilmesi gerekmektedir. Bu anlamıyla çoğulcu demokrasilerde muhalefet sürekli ve muhalefetin sesini duyurması belirli demokratik prensiplerle güvence altına alınmaktadır.

f- Temel hak ve özgürlüklerin korunması: Liberal demokrasilerde iktidarın keyfi davranışlarına karşı vatandaşın temel hak ve hürriyetleri belirli hukuki düzenlemeler ile korunmaktadır.

²⁷ Philippe Schmitter ve Terry Lynn Karl, **Demokrasi Nedir? Ne Değildir?** Yetkin Basımevi, Ankara, 1999, s.73.

²⁸ Gözübüyük, a.g.e., s.24.

g- Yasa önünde eşitlik: Vatandaşlar sosyal, ekonomik ve kültürel niteliklerine bakılmaksızın yasalar karşısında eşittir.

Bu demokrasi modeli tam anlamıyla tutarlı bir batılı tipi siyasal örgütlenmeyi ifade eder. İnsan hak ve hürriyetlerini odağa alan bu modelde, bireysel eşitlik ve özgürlük ana dinamiklerdir. Bu anlamıyla Liberal Demokrasi bazı çalışmalarda "Özgürlükçü Demokrasi" ya da "Çoğulcu Demokrasi" kavramları ile de tanımlanmaktadır.²⁹

1.2.2. Reformist Demokrasi Modelleri

20. yüzyıl boyunca Liberal Demokrasiler en gelişmiş, bireye en fazla değeri veren, çoğunluğun diktatoryasını çoğulculuk ile törpülemiş, modern dönem toplumları için olmazsa olmaz rejimler olarak görülmüştür. Ancak 2.Dünya Savaşı'ndan sonra, sadece bireyi temel olan bu demokrasi modeli de eleştirilere maruz kalmıştır. Siyasal sistemler içerisindeki farklı kültürel gruplar kendilerini yönetme hakkı talep etmeye başlamışlardır. Kültürel grupları yok kabul eden Liberal Demokratik modele karşı, bireyler kadar toplumsal grupları da yönetime dahil eden yeni siyasi formlar belirmeye başlamıştır.

1.2.2.1. Çokkültürlü Liberal Demokrasi

Küreselleşmenin, farklı etnik kökenlere saygının ve çok kültürlülüğün gündemde olduğu günümüzde bireyci liberal politikalar etnisiteleri tatmin etmemektedir. Bu nedenlerle ulus-devlet yapısına dayalı liberal demokrasilere alternatif model üretme çabaları sürmektedir. Günümüzde 200 civarında ulus devletin mevcudiyetine karşı, 5000 kadar etnik grubun varlığını sürdürdüğü ifade edilmektedir. Bu çeşitlilik birlikte yaşama anlamında bir dizi sorunu da beraberinde getirmektedir. Bu sorunlardan en popüler olanları; dil talepleri, bölgesel özerklik istekleri, eğitim müfredatına yönelik beklentiler, vatandaşlığa kabul hakları v.b.'dir.³⁰

Bu tür sorunlara karşı önerilen modellerde, toplumun çoğunluk tarafından yönetileceği kabul edilse de azınlığın hak ve hürriyetleri de belirli parametrelerle korunmaktadır.³¹

Günümüzde bu tür liberal demokrasiler çokkültürlü liberal demokrasiler olarak anılmaktadır. Ünlü siyasetbilimci Kymlicka günümüz çok kültürlü ortamında etnik azınlıkların öz yönetim haklarına ağırlık veren bir görüşe sahiptir.

²⁹ Tunç, a.g.e., s.191.

³⁰ Will Kymlicka, **Çokkültürlü Yurttaşlık**, Ayrıntı Yayınları, 1998, İstanbul. s.15.

³¹ Gözler, a.g.e., s.115.

Batı Demokrasilerinde farklı toprak parçalarında yoğunlaşan azınlıkların öz yönetim haklarının verilmesi ve bu azınlıkların kendi kültürel birikimlerini kullanarak günlük yaşantılarını sürdürmeleri durumunda daha fonksiyonel varlıklar olarak kendi bütünlüklerini koruyabileceğini savunur. Kymlicka bu görüşlerine tarihten referanslar vererek azınlık milliyetçiliğine karşı en adil ve kalıcı yolun bu argümandan geçtiğini savunur.³²

Tarihte, devletler azınlıklar sorununu bir takım radikal uygulamalar ile çözmeye çalışmışlardır. Azınlıkların bir kısmı kitlesel sürgün veya etnik temizliğe maruz kalmış, bir takım asimilasyon politikaları yürütülmüştür. Bu uygulamaların, etnik milliyetçilikleri ortadan kaldırmadığı görülmüştür.³³

Kymlicka; Batılı anlamda çok uluslu federasyonların azınlık politikalarında başarılı olmasını azınlıklara tanınan haklar ile açıklar. Bu tür federasyonların azınlıkları etkili bir biçimde idare etmesinin yanında, yüksek bir ekonomik refahı da mümkün kıldığını düşünür. Kymlicka'nın bu görüşlerinin dayandığı bir diğer tarihsel argüman ise; sömürgeci imparatorlukların ve komünist diktatörlüklerin çökmesidir. Demokratik çok uluslu federasyonlar milliyetçiliği uysallaştıran sistemlerdir.³⁴

Fakat bu sistemin işlerlik kazanabilmesi için öncelikle demokrasi kültürü ve demokratik kavramlarının toplum içerisinde yer etmesi gerekmektedir. Bu bağlamdan bakıldığında, Doğu Avrupa ülkeleri içindeki azınlık milliyetçiliği, demokrasinin olgunlaşmamasından kaynaklanır. Bu gibi ülkelerde yoğunlaşılması gereken; etnik-kültürel çevrelerin talepleri değil toplum genelinde ideal demokrasinin oluşması için gerekli alt yapının nasıl kurulacağıdır. Bu düşünceden hareketle yerel dilde eğitimden daha önemli olan konu, toplumun genelinde demokratik sisteminin işlerlik kazanmasıdır. Bundan sonra ekonomik ve hukuki düzenin rayına girmesi ile sorunlar çözülecektir.³⁵

Kymlicka liberal azınlık haklarının desteklenmesini savunurken iki önermeye dayanmaktadır. Bunlardan ilki bireysel özgürlüğün grup aidiyetine ilişkin bir olgu olmasıdır. İkinci önerme ise gruplara yönelik verilen imtiyaz ve hakların azınlık ve çoğunluk arasında gerekli eşitliği sağlayacağıdır.³⁶

³² Kymlicka, a.g.e., s.15.

³³ Kymlicka, a.g.e., s.16.

³⁴ Kymlicka, a.g.e., s.17.

³⁵ Kymlicka, a.g.e., s.21.

³⁶ Kymlicka, a.g.e., s.96.

1.2.2.2. Oydaşmacı Demokrasi

Çoğunlukçu ve çok kültürlü toplumlarda çoğunluk yönetiminin bir çoğunluk dikdatörlüğüne dönüşmesinin ve ardından oluşabilecek toplum içi çatışmaların önüne geçmek için, tüm vatandaşları kapsayacak bir siyasal model oluşturma yönünde düzenlemeler getiren bir modeldir. Bu model Westminster Demokrasi modelinin çoğunlukçu özelliklerine bir karşıtlık oluşturur. Oydaşmacı demokrasi modelinde çoğunluğu sınırlayıcı belirli mekanizmalar vardır.

Bunlar; yürütme gücünün paylaşımı, kuvvetler ayrılığı ilkesi, dengeli meclislilik, azınlıkların etkili temsiliyeti, federalizm, yazılı anayasa ve halk vetosudur. Bu enstrümanlar ve doğru stratejilerle çoğunluk dikdatörlüğünün önüne geçilmesi esastır.³⁷

1.2.2.3. Müzakereci Demokrasi

Günümüz demokratik uygulamalarına karşı gittikçe yaygınlaşan memnuniyetsizlik yeni demokrasi modellerini tartışmaya açmıştır. Bu nedenle müzakereci demokrasiye karşı artan bir ilgi söz konusudur. Bu yaklaşımda, devlet yönetimine dair düzenleyici kural ve kanunların oluşturulması için karşılıklı görüşme ve müzakereler esas alınır.³⁸ Müzakereci demokrasi modelinin temelinde, liberal demokrasilerin gelişen dünya şartlarında belirli sorunların çözümünde yetersiz kaldığı ve liberal demokrasinin meşruiyetine ilişkin belirli bunalımların olduğu görüşleri yatar. Bu modelde Liberal Demokrasi modelinin aksayan nitelikleri özetle şöyledir.³⁹

a- Liberal demokrasinin bireyselliği ön plana alması, azınlık hakları ve cinsiyet ayrımcılığı gibi sorunlara çözüm üretmesini engellemektedir.

b- Liberal demokrasi modelinde seçimler yapılmasına karşın bu seçimler belirli noktalarda objektiflikten uzaklaşır ve manipülasyona oldukça müsaittir. Vatandaşlar tercih yaparken, vatandaşlar ile siyasi kanaat önderlerinin niyetleri arasındaki paralellikler reel değil politiktir. Temsilciler faaliyetlerini yürütürken halkın kararlarına dayanarak yürütmezler ve fakat meşruiyet zeminini buradan alırlar.

c- Çoğunluğu elde ederek başa geçen siyasi parti devlet aygıtında kendi çıkarına yönelik belirli faaliyetler yürüterek, muhalefet ve azınlık gruplarını içten içe sindirerek eşitlikçi olmayan sonuçlara sebebiyet verir.

³⁷ Lijphart, a.g.e., s.14.

³⁸ Derdiman, a.g.e., s.117.

³⁹ Şaban Sitembölükbaşı, "Liberal Demokrasinin Çıkmazlarına Çözüm Olarak Müzakereci Demokrasi", Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, 2005, s.139, www.akdeniz.edu.tr, (Erişim Tarihi: 15.07.2016).

Bu yörüngede işleyen bir yapıda yöneticilerin kendi çıkarlarına yönelik aldıkları kararlar, vatandaşları siyasi kurum ve organlara karşı bir güvensizlik ortamına itmektedir.

d- Çoğunluğun yönetimi veya yurttaşlar arasındaki iktidarın dengesiz dağılımı belirli sosyal dengesizliklere de sebebiyet vermektedir.

e- Siyasi partiler içerisindeki eşitsizlikler ve iktidarın dağılım biçimi özgür bir biçimde kararın alınması yönünde belirli engeller oluşturmakta, tercihleri manipüle etmektedir.

f- Eşit oy verme ilkesi ile demokratik katılım sağlanmasına karşın, farklı görüş ve alt kültür gruplarının belirli süreç ve mekanizmaların dışında bırakılmasına da sebebiyet vermektedir.

Bu eşitsizlikler karşısında müzakereci demokrasi savunucuları, her kesimden vatandaşın siyasi kararları seçimleri beklemeksizin etkileyebilmesi ve hatta belirleyebilmesi için bazı mekanizmalar geliştirmişlerdir.

Farklı kuramcılar müzakereci demokrasinin pratik koşullarına yönelik bir takım çalışmalar yürütmektedirler,⁴⁰ ancak müzakereci demokraside karar alma mekanizmasının kurulması konusunda bir takım farklı görüşlere sahiplerdir. Bir görüşe göre; temsili hükümetin ikincil kurum ve kuruluşlarla desteklenerek demokratik kuruluşların müzakereci bir bağlamda kurulması gerekmektedir. Başka bir görüş, kamuya açık sivil toplum alanlarını müzakereci demokrasinin doğal ortamı olarak görmektedir. Diğer görüşlerden birisi de; çoğunluk kararına dayalı meşru kuralların müzakere süreçleriyle açığa çıkacağını iler sürer. Tüm bu kuramsal yaklaşımlar pratik örnekler üreterek kurumsallaşmadığı müddetçe müzakereci demokrasi anlayışı teorik bir hüviyette kalacaktır.⁴¹

Müzakereci demokrasinin kurumsallaştırılabilmesi için Smith ve Wales'in geliştirdikleri kurumlardan birisi Vatandaş Jürileri kavramıdır. Bu jüriye yönelik uygulamalar müzakereci demokrasinin üç kriterine dayanmaktadır. Bu kriterler; kapsayıcılık, müzakere ve vatandaşlıktır.

Bu uygulama demokrasinin müzakere temelinde nasıl kurumsallaşabileceğine yönelik bir takım ipuçları vermektedir. Gelişigüzel seçilen bir grup vatandaş belirli bir konu hakkında müzakere ederler. Böylece gerek ülke gündemine ilişkin olsun gerekse bir siyasi eğilim konusunda olsun bir takım uzman ve belirli çıkar gruplarının görüşleri toplanmış olur. Jüri üyeleri kendi aralarında gerçekleştirdikleri müzakerelerle bir karara varırlar.

⁴⁰ Şaban Sitembölükbaşı, "Liberal Demokrasinin Çıkmazlarına Çözüm Olarak Müzakereci Demokrasi", Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, 2005, s.156, www.akdeniz.edu.tr, (Erişim Tarihi: 15.07.2016).

⁴¹ James Bohman, **Survey Article: The Coming of Age of Deliberative Democracy**, 1998, s.25.

İlgili otorite bu jürinin görüşleri doğrultusunda çalışmalarını yürütür.⁴² Aralarında bir takım farklılıklar olmakla beraber vatandaş jürileri Amerikan hukuk sisteminde bulunan yargı jürilerine benzemektedir. İkisinde de ortak olan vatandaşların gelişigüzel sıradan insanlardan seçilmesidir.⁴³

Müzakereci demokrasi modelinin bir başka uygulaması olarak değerlendirilebilecek bir diğer yaklaşım da Evans ve Boyte tarafından “Serbest Alanlar” olarak nitelendirilen kamuya açık tartışma alanlarında gerçekleştirilen müzakere edimleridir. Bu alanlarda insanlar yeni bir saygı, derin ve iddialı bir grup aidiyeti ve işbirliği gibi değerleri edinirler. Bu düzeneklerle insanların perspektifine daha geniş bir açı kazandırılmaya çalışılır. Bu bir siyasal eğitim çalışmasıdır, öte taraftan Serbest alan devlet ve özel alanın dışında, spesifik bir olgudur. Serbest alanlar aracı kurumlar olarak faaliyet gösterirler. Bu alanlar çoğunlukla dini alanlar, okullar, kar amacı gütmeyen bir takım kurum ve kuruluşlar aracılığıyla uygulamaya alınır.

Bazı toplum ve topluluklarda uygulanan “Vatandaş Birlikleri” de müzakereci demokrasi bağlamında oldukça anlamlı bir olgudur. Vatandaş temelli kuruluşlar olarak particilikten ve eksenleşmekten uzak bir alan niteliği taşır. Bu birlikler nesnel stratejilerin oluşmasına ön ayak olurlar. Topluluk sorunlarının daha objektif kalıplarla ele alınmasına yardımcı olur ve topluluk içinde güven ve uzlaşma ortamına dayanak teşkil eder. Böylece topluluk kendi sorunlarını objektif olarak dikkatlice müzakere etme şansına sahip olur.

Vatandaş birlikleri vatandaş gruplarını şu amaçlarla bir araya getirir;⁴⁴

1. Vatandaşların önceliklerini belirlemek,
2. Belirlenen konular üzerinde araştırma ve müzakereler yapmak,
3. Sorunlara karşı alternatif çözümler tasarlamak,
4. Çözüm ve önerilerde bulunmak,
5. Ellerindeki veriler doğrultusunda bir takım faaliyetler üreterek gerekli mercileri etkilemek.

Vatandaş Birlikleri'nin daha geniş gündemleri vardır. Bunlar; vatandaşları toplumun önemli sorunlarına ve gelişmelerine yakın tutmak, yerel yönetim üzerinde denetim kurmak, adaylarla ilgili seçim rehberi hazırlamak, kamu görevlileri ve vatandaşlarla oturarak politika konularını tartışmak, ihtiyaçları belirlemek, toplulukla ilgili uygulamalı araştırmalar yaptırmak, gelecekle ilgili süreçleri tahmin etmek ve bölgesel düzeyde birlikte sorun çözme gruplarını toplamak gibi konulardır.

⁴² Sitembölükbaşı, a.g.e., s.157.

⁴³ Graham Smith ve Corinne Wales, **Citizens' Juries and Deliberative Democracy**, 2000, s. 51.

⁴⁴ Sitembölükbaşı, a.g.e., s.157.

Bu birlikler ayrıca vatandaşları önder olarak eğiterek önder vatandaşlar yaratmayı amaçlamaktadırlar. Vatandaş Birlikleri siyasal süreçte vatandaşların rollerini yeniden tanımlamakta ve bu roller doğrultusunda vatandaşları yönlendirmektedir.

1.3. Ortaklıkçı Demokrasi

Bir yönetim modeli olarak demokrasilerin bünyesindeki en belirgin riskin anlaşmazlık olduğunu dile getiren Diamond, demokratik kültürü bir karma olarak niteler ve vatandaşların etkin bir katılımı toplumsal rollerini dengede tuttuğunu söyler. Ona göre kültürel ve etnik parçalar asimilasyon ve baskı yöntemi ile yok edilemezler.

Toplulukların etnik, dinsel veya kültürel kişiliklerine zarar vermeden bir toplum içerisinde varolabilmeleri mümkündür.⁴⁵ Eşitlikçi bir demokrasi, azınlığın haklarını çoğunluğun olası ihlallerine karşı korumalı, azınlığın haklarını anayasal sınırlarla gözetmelidir. Bu yaklaşımda bir çoğunluk diktatöryasının oluşmasının önüne, merkeze eşitlik olgusu alınarak geçilmeye çalışılır.⁴⁶

Lijphart da, İngiltere'nin Westminster parlamenter demokratik modelindeki en büyük açıklardan birisinin, hükümetin çoğunluğun içindeki bir kartelleşmeden dolayı sürekli yinelenmesi olduğunu ifade eder ve böylece hükümeti, çoğunluktaki destekçilerini kaynaştırarak hükümette kalmayı ve istediği yasaları istediği gibi yürürlüğe sokabilmeyle garantilemesiyle eleştirir.⁴⁷

Reelde çoğunluk demokrasilerinin uygulandığı ülkelerde her grup kendisini temsil eden partiye oy verir. Bu oy verme hareketi siyasi, ekonomik ve sosyolojik olarak salt mantıklı değil duygusal temellidir. Bu durum azınlıkların iktidara gelmesini olanak dışı kıldığı gibi onları siyasal sistemin dışına da itmektedir.⁴⁸

Bu sakıncaların giderilmesine yönelik olarak ortaya konan kuramlardan birisi de özellikle Lijphart'ın adı ile özdeşleşen Ortaklıkçı Demokrasi modelidir. Ortaklıkçı Demokrasi; birbirinden ayrılmış kültür ve grupları bir çatı altında istikrarlı bir demokrasiye dönüştüren bir yönetim modelidir. Bu modelin başarılı olabilmesinde, kültürlerin yönetici sınıflarının alt kültürleri ortaklaştırıcı belirli kabiliyetlere sahip olması önemli bir yer tutmaktadır.

⁴⁵ Lars Erik Cederman vd, **Solutions for a Better World? Consociational Democracy in Iraq**, 2006, <http://www.miard.ch/papers/consociationiraq2006.pdf>. (Erişim Tarihi: 05.07.2016).

⁴⁶ Micheal Freeman, **İnsan Hakları Disiplinlerarası Bir Yaklaşım**, Ankara, 2008, s.62.

⁴⁷ Arend Lijphart, **Demokrasi Modelleri, Otuz Altı Ülke Yönetim Biçimleri ve Performansları**, İthaki, İstanbul, 2014. s.28.

⁴⁸ Uygun, a.g.e., s.290.

Yöneticilerin kültürler arası farklılıklara duyarsız kalmaları veya farklılıkları ayrıştırıcı politikalar izlemesi çok kültürlü toplumlarda bir dizi toplumsal risk oluşturmaktadır. Ortaklıkçı demokrasi bağlamında bu risk ve farklılıkların etkin bir yönetimi hedeflenmektedir.⁴⁹

1.3.1. Ortaklıkçı Demokrasinin Unsurları

Lipjhart'ın yaptığı tanımdan hareketle, Ortaklıkçı Demokrasi Modeli'nin dayandığı dört temel unsur vardır. Bunlar; geniş tabanlı koalisyon, otonomi, orantısallık ve veto hakkı olarak sıralanabilmektedir. Yönetimlerde güç paylaşımı varolan mevcut politik yapı, seçim sistemi ve karar mekanizmaları ile şekillenmektedir.

Lipjhart, ideal bir ortaklıkçı anayasanın bu dört temele dayandığını ifade eder. Bu tip anayasalarda; toplumun önemli kesimlerinden, yani ana kültürel gruplardan siyasal liderlerin kurduğu geniş koalisyon hükümetleri olmalı, güç paylaşımında toplumu temsil edecek bir orantısallık içerisinde meclis kurulmalı, bu çerçevede tüm partilerin fikir birliğine varabilmesi için azınlıklara veto hakkı tanınmalı ve tüm bunların yanında her kültürel grubun kültürel bir özerkliğe sahip olması gerekmektedir.⁵⁰

1.3.1.1. Geniş Koalisyon

Ortaklıkçı Demokrasiler özü itibariyle bir çok farklı dini, mezhepsel veya etnik grubun bir arada yaşayabilmesinin önünü açan bir demokrasi modelidir. Bunun sağlanabilmesi mecliste her grubun kendisini ifade edebilmesinden geçmektedir. Bu nedenlerle Ortaklıkçı Demokrasi Modeli uygulanan sistemler geniş tabanlı bir koalisyon hükümetine dayanmak durumundadır.⁵¹

Koalisyon hükümetlerinde kültürel gruplar içerisindeki en fazla desteğe sahip partiler tarafından ortak bir hükümet kurulur. Bu ortak hükümet alınacak kararlarda kendi görüşlerini ortaya koyar. Geniş tabanlı koalisyon hükümetlerinin faydalı tarafı, ülkedeki farklı görüşlerin yönetime katılarak görüşler arasında demokratik uzlaşma tabanının sağlanmasıdır. Zararlı tarafı ise kırılgan çoğunluklara dayanmasından dolayı, olası istikrarsızlıklara yol açabilecek olmasıdır.⁵²

Toplumun tüm önemli gruplarından liderler ile oluşturulan koalisyon hükümetinde, bir kararın alınabilmesi için tüm kabine üyelerinin desteği gerekmektedir.

⁴⁹ Dalar, a.g.e., s.352.

⁵⁰ Lipjhart, a.g.e., s.30.

⁵¹ Lipjhart, a.g.e., s.30.

⁵² Uygun, a.g.e., s.311.

Bu her ne kadar bazı kararların alınmasını yavaşlatsa da, öteki grubun da farklı bir konuda destek ihtiyacı olacağından, uzlaşma kültürünü zorunlu kılan bir yöntemdir. Yöneticiler arasında hakim olan bu uzlaşma kültürünün temsil edilen kültürel gruplar arasında gelişmesine de yardımcı olacaktır.

1.3.1.2. Orantılılık

Ortaklıkçı Demokrasinin bu dinamiği ile Meclis'te tüm kültürel grupların orantılı bir temsili hedeflenmektedir. Hatta, ortaklıkçı demokrasinin daha liberal versiyonlarında bu orantılılık ilkesinin tüm kamusal alanlara yansıtılması gerektiği de ifade edilmekle beraber, Lijphart "orantılılık" ilkesinin siyasal temsil ile sınırlı kalması gerektiğini, tüm kamusal alanın kültürel grupların büyüklüğüne göre dizayn edilmesi durumunda ayrışmanın artacağını ifade etmektedir. Orantısallık ilkesi ile Ortaklıkçı Demokrasi kavramı meşru ayaklarından birisini daha kurmuş olacaktır. Azınlığın çoğunluğa hükmetmesi veya çoğunluğun azınlığa karşı dikdatöryasının önündeki en kuvvetli engellerden birisi de toplumun tüm kesimlerinin orantılı bir biçimde mecliste ve kamusal alanda ifade bulmasıdır.

Hükümetin ve meclisin karar alma mekanizmalarında merkez, bölgesel ya da yerel bağlamda orantılı bir temsilin gerçekleşmesi Lijphart'a göre Ortaklıkçı Demokrasi'nin işlerliği anlamında hayati öneme sahiptir. Bu orantılılık meclisteki temsilden, kaynakların dağılımına değin geniş bir yelpazeye denk düşmektedir.⁵³

1.3.1.3. Azınlığın Vetosu

Veto kelime olarak hukuk literatüründe yetkili kişi ve kurumlar tarafından bir kararın geri çevrilebilmesi anlamına denk düşmektedir. Kabul etmeme hakkına veto denilir.⁵⁴

Veto hakkı tüm birçok demokratik modelde farklı yöntemler ile uygulanmaya çalışılır. Örneğin; oydaşmacı demokrasi modelinde anayasa değiştirme yöntemi, nitelikli bir çoğunluk tarafından kabul edilme şartıdır. Bu, belli bir büyüklükteki bir azınlığın veto yetkisine sahip olması anlamına gelir. Bunun yanında, uyumsuz iki meclisli parlamentolarda her iki meclisin çoğunluk oyuyla yasaların kabul edilme şartı da, bir azınlık vetosunu içerir, çünkü bazı azınlıklar ikinci mecliste eşit temsil edilirler."⁵⁵

⁵³ Lipjhart, a.g.e., 32.

⁵⁴ Freeman, a.g.e., s.63.

⁵⁵ Arend Lipjhart, **Çağdaş Demokrasiler Yirmibir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Yönetim Örüntüleri**, Yetkin Yayınevi, Ankara, 1996, s.162.

Bu modelde kastedilen veto ise azınlıkların korunması açısından daha etkili bir haktır; meclisten geçecek yasalarda diğer demokratik rejimlerde olduğu gibi çoğunluk oyu gereklidir ancak, azınlıkta kalan kültürel gruplardan herhangi biri yasa yapımını engelleme hakkına sahiptir. Yani azınlığı ikna edemeyen çoğunluk yasa çıkaramamaktadır. Ortaklıkçı Demokrasinin bu dinamiği ile yasama ayağında rol oynayan tüm partilerin birbirleri ile karşılıklı bir anlaşma zemini kurması hedeflenmektedir.

1.3.1.4. Kültürel Otonomi

Otonomi; başka bir kişi ya da durumdan bağımsız karar verme, kendi kendini yönetebilme yetisi olarak tanımlanabilmektedir. Yunanca'dan gelen "auto" (öz, kendi kendine) ve "nomos" (kural,yasa) kelimelerinin birleşiminden oluşur. Ortaklıkçı Demokrasilerde grupların yüksek derecede kültürel özerkliğe sahip olması hedeflenmektedir. Böylece kendilerine ait olup kaygı duydukları kültürel konularda kendi kararlarını alabilme mekanizmasının işlemini ifade etmektedir.⁵⁶ Bazı Ortaklıkçı Demokrasi uygulamalarında ise otonomi kavramı farklı kültürel parçaların diğer gruplardan bağımsız olarak kendilerini yönetebilme niteliğinin de olması gerektiğini savunmaktadır.

1.3.2. Ortaklıkçı Demokrasi İle İlgili Görüşler

Lipjhart üç tane batılı demokrasi modeli (Anglo Amerikan, Kıta Avrupası, İsviçre-Avusturya) olduğunu ileri sürer ve kültürel farklılıklara sahip toplumların oluşturduğu toplumların bir arada istikrarlı bir biçimde yaşayabilmeleri için ortaklıkçı demokrasi modelinin en uygun model olduğunu dile getirir. Bu model içerisinde alt kültür grup liderleri kendi içlerinde rekabet edecekler ve sistemi istikrarsızlığa uğratan faktörleri gidermiş olacaklardır. Lipjhart buna örnek olarak Avusturya ve Belçika'da uygulanan modeli gösterir. Bu sistemlerde; kendi aralarında çatışma ve iç savaş çıkan alt grupların günün sonunda hep kendilerinin zararlı çıktıkları anlaşmış ve bu nedenle farklı alt kültürlerin birbirleriyle çatışmadan, diyaloga ve birbirini tanımaya dayalı bir sistemde daha olumlu bir rekabet ortamının doğduğu tespit edilmiştir.

Böylece sistem farklı gruplarla daha istikrarlı bir biçimde işlerlik kazanır. Farklı alt grupların sistem içerisinde orantılı bir biçimde temsil edilmeleri ortaklıkçı demokrasi modeli açısından hayati bir öneme sahiptir. Din ve mezhep farklılıklarını bir potada buluşturan bir ortaklıkçı demokrasi modeli olarak Lübnan'ı örnek veren Lipjhart;

⁵⁶ Lipjhart, a.g.e., s. 32.

Lübnan'da dini ve mezhepsel farklılıkların birbirlerini dışlamadan, farklılıklara saygı duyarak ülke kaynaklarını rızaya ve işbirliğine dayalı olarak kullandıkları için siyasal ve sosyal krizlerin önlendiğini savunur. Bununla birlikte karşılıklı rızanın merkeze alındığı ortaklıkçı demokrasi modelinde bölünmüş toplulukların veto hakkı dikkate alındığında belirli durumlarda siyasal sistemin tıkanabileceği de aşıkardır.⁵⁷

Ortaklıkçı demokrasilerde çoğunluğun iradesi kısmen ihlal edilebilmektedir. Fakat bu durum sistemsel işleyişin duracağı noktalarda tercih edilen bir olgudur. Demokratik anayasalar bağlamında azınlıkların haklarını etkileyen ve alt gruplara olumsuz yönde etki yapan çoğunluk kararlarının belirli kriterlerle sınırlandırılması demokrasilerin istikrarı açısından oldukça önemlidir. Demokratik anayasalar tehlike arz etmeyecek durumlarda çoğunluğu referans almakla birlikte belirli potansiyel risklerde bir konsensüs kurulmasını bekler. Özetle bir kararın yürürlüğe sokulabilmesi adına farklı grupların istekleriyle bir konsensüs kurulamayan çoğunluk kararları geçerli sayılamaz.

İngiliz Westminster demokrasi modelinde de azınlıkların hakları dikkate alınır, fakat Westminster demokrasilerdeki azınlıklara yönelik tavır ile ortaklıkçı demokrasilerdeki tavır aynı değildir. Lijphart'a göre; Ortaklıkçı demokrasinin hedef kitlesindeki etnik, dinsel, dilsel azınlıklar bölünme temeline dayalı büyük azınlıklardır. Lijphart bu modelde çoğunluk ilkesinin yerini olumsuz azınlık ilkesi aldığını ifade eder.⁵⁸

Sartori, Lijphart'ın bu yaklaşımına yaptığı eleştiride, bu modelin azınlık gruplarca kötüye yönelik kullanılmasının önünde engelleyici mekanizmaların kurulmamasını dile getirir. Azınlıklara tanınan veto hakkının kötüye kullanılmaması adına Sartori, uyumlaşan çoğunluk formülünü önerir.⁵⁹

Farklı etnik ve kültürel sınıfların olduğu toplumlarda konsensüse dayalı ortaklıkçı demokrasi modelinin kurulabilmesi ve sürdürülebilmesi açısından üç faktör göz önüne alınmalıdır. Bunlardan birisi sisteme karşı dış tehditlerin varlığıdır. Bir ülkeye yönelik ülke dışı tehditler ülke içerisindeki azınlıkların çekişmelerini bir tarafa bırakarak bir araya gelmelerinde etkili olabilmektedir.

İkinci etken alt kültürlerin birbirlerini itmeleri yerine çok faktörlü güç dengeleriyle birbirleriyle bir iş birliği alt yapısı kurmalarıdır. Alt grupların güçleri birbirlerine yakın olduğunda birbirleriyle çekişmek yerine yakınlaşma ihtimali daha kolay olmaktadır. Lübnan ve İsviçre'de buna benzer durumlar görülebilmektedir.

⁵⁷ Uygun, a.g.e., s. 211.

⁵⁸ Giovanni Sartori, **Demokrasi Teorisine Geri Dönüş**, Sentez Yayınları, Ankara, 2014, s. 258.

⁵⁹ Sartori, a.g.e., s.259.

Ayrıışmış toplumlar genellikle durağan olma eğilimi gösterirler, bu durumlarda ortaklıkçı demokrasilerde karar alma süreçleri sıkıntılı olabilmektedirler. Bu tip durumlarda farklı grupların ortaklaşa hareket etmeleri zor olmaktadır ve bu anlamıyla ortaklıkçı demokrasinin asıl mücadele ettiği olgu durağanlıktır. Ortaklıkçı demokrasiyi etkileyen üçüncü ve son etken ise karar alma mekanizmasında yükümlülüklerin düşük olmasıdır. İçte konsensüs şeklinde oluşmuş dengenin korunması, dışarıdan sistemin değişmesine yönelik gelebilecek talepleri azaltabileceği öngörülmektedir. Fakat sosyal hareketlilik karşısında sistemin sürdürülebilirliği konusu sorunlarla karşılaşabilir.⁶⁰

1.4. Üniter ve Federal Siyasal Sistemlerde Ortaklıkçı Demokrasi Uygulamaları

Ortaklıkçı Demokrasi modelleri normatif açıdan üniter siyasal sistemler için tasarlanmış demokratik modellerdir. Bu model, sadece kültürel açıdan etnik gruplara özerklik tanınmasını öngörür. Ancak uygulama sahasında ortaklıkçı demokrasi mekanizmalarını kullanan federal devletler de görülmektedir. Tabii federal siyasal sistemler, merkezi siyasal otoriteden bağımsızlık açısından özerklik mekanizmasının her türüne göre daha ileri modellerdir. Bu nedenle federal siyasal sistemlerde kültürel özerklik mekanizması zaten sağlanmış durumdadır ve diğer mekanizmaların tesis edilmesi daha çok önem kazanır. Uygulama sahasındaki bu farklılıkları daha yakından görmek için biri üniter diğeri ise federatif siyasal yapıya sahip iki örnek ülke mekanizmalarının incelenmesi yerinde olacaktır. Lübnan ve Irak Cumhuriyetleri bu karşılaştırmanın yapılabilmesi için uygun örneklerdir. Lipjhart'ın teori haline getirdiği Ortaklıkçı Demokrasi modelinin Irak ve Lübnan'da nasıl uygulandığını anlamak için, bu ülkelerin siyasal yapılarında Ortaklıkçı Demokrasinin dört temel unsurunun nasıl uygulamaya aktarıldığını incelemek gerekmektedir.⁶¹

1.4.1. Üniter Siyasal Sistem ve Ortaklıkçı Demokrasi: Lübnan Cumhuriyeti Örneği

Lübnan Doğu Akdeniz kıyısında bulunan, Suriye ve İsrail'e sınırları olan bir Arap devletidir. Lübnan ortaklıkçı demokrasinin başarı ile uygulandığı bir üniter siyasal sistem olmakla birlikte, zaman zaman siyasal mekanizmayı sekteye uğratan tarihsel olaylara da sahne olmuştur.

⁶⁰ Dalar, a.g.e., s.360.

⁶¹ Dalar, a.g.e., s.361.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında parçalanan Osmanlı topraklarından Suriye, Fransa'nın idaresine bırakılmıştı. Fransa Suriye'yi dört ana parçaya ayırmış ve kurduğu oluşumlardan Lübnan'ı ayrı tutmuştu.⁶² Fransız Yüksek Komiserliği 1922 tarihinde Lübnan içerisinde ülkedeki mezhepleri temsil eden bir istişare konseyi oluşturdu. Bu meclis 1925 yılında feshedilmesine karşın bu yıl içerisinde ülke çapında meydana gelen Dürzi isyanından sonra temsilciler meclisi yeniden toplanıp bu meclise anayasa hazırlama yetkisi verildi. Anayasa hazırlanırken ülkedeki tüm mezhep temsilcileri katkıda bulunmuştur. Tüm bunlarla beraber hazırlanan anayasa Lübnan'a iç işlerinde kısmi bir bağımsızlık vermiş olsa da bu tam bir bağımsızlık demek değildi. Fransız Yüksek Komiserliği Lübnan'ın dış ilişkilerinde asıl söz sahibiydi ve kanunları veto etme, meclisin feshi ve yasaaları askıya alma gibi yetkileri vardı. Lübnan'ın resmi dili olarak Arapça ile beraber Fransızca da eklenmişti.⁶³

İkinci Dünya Savaşı'ndan olumsuz etkilenen Fransa Lübnan'daki hakimiyetini yavaş yavaş kaybetmeye başlamıştı. 20 Aralık 1943 yılında Lübnan bağımsızlığını kazandı ve 1945 yılında BM ve Arap Birliğine üye oldu.⁶⁴

Lübnan'daki siyasal olgu diğer Arap ülkelerindekinden farklıdır. Bu farklılığın en belirgin dışavurumu ise 1943 yılında imzalanan Misak-ı Vatan(Ulusal Pakt) paktıdır. Söz konusu paktı mezheplerarası bir uzlaşısı ve siyasal paylaşım formülünün paylaşımı olarak okumak gereklidir.⁶⁵

Lübnan'ın günümüzdeki siyasal yapısının temellerinde Ulusal Pakt önemli bir rol oynamıştır. Bu pakt; siyasal meşruiyet ve gücünü, ulusal seçimlerden değil ülke içinde demografik olarak orantılı bir biçimde dağılan çeşitli dini cemaatlerden almaktadır. Bu paktı Lübnan'daki tüm azınlıkların bir konsensüs çatısı altında bağımsız bir devlet kurma isteğinin bir dışavurumu olarak değerlendirmek mümkündür.

Ulusal Pakt'ın en belirgin ilkelerinden birisi önemli kararların tek bir etnik, mezhepsel veya ırksal unsur tarafından alınamayacağını öngören ilkedir ve bu ilke tüm unsurlar arasında bir uzlaşısı aramaktadır. Ulusal Pakt içerisinde yer alan formüller yoruma açıktır. Hükümet ve yönetim organları içerisinde görev ve vazifeler dini cemaatler arasında orantılı bir biçimde pay edilmiştir.⁶⁶

⁶² Ekrem Buğra Ekinci, "Lübnan'ın Esas Teşkilat Tarihçesi", Amme İdaresi Dergisi, 1998, s.23.

⁶³ Ekinci, a.g.e., s. 24.

⁶⁴ Namık Sinan Turan, "Lübnan'da Ulusun İnşası ve Ortak Tınının Üretimi - Rahbani Kardeşler ve Feyruz", 2011, s. 198.

⁶⁵ Fulya Atacan, **Değişen Toplumlar Değişmeyen Siyaset: Ortadoğu**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2004, s. 285.

⁶⁶ Kenan Yurtsal "Büyük Ortadoğu'da Küçük Ortadoğu: Lübnan", Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s.19. (**Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**)

Bu paylaşımda; Cumhurbaşkanı Maruni, başbakan Sünni, meclis başkanı Şii ve başbakan yardımcısı Ortodoks Rumlardan oluşacak ve ülke içerisinde bir denge gözetilmeye çalışılacaktır. Meclisteki sandalye dağılımı ise; 20 sünni, 19 şii, 6 Dürzi, 30 Maruni, 11 Ortodoks Rum, 6 Katolik Rum, 4 Ortodoks Ermeni, 1 Katolik Ermeni ve 1 tane diğer gruplara ayrılmıştır. Ulusal Pakt Lübnan'ın müstakil bir Arap devleti olduğunu ve Batı medeniyeti ile bağlarını sürdüreceğini açıklamıştır.⁶⁷ Tüm bu verilere bakarak Lipjhart'ın Ortaklıkçı Demokrasi Modelinin geniş koalisyon temeli ve orantısallık ve parçaların hepsinin rızasını gözetmesiyle veto ilkelerine gönderme yaptığı görülmektedir. Bu nedenle Ulusal Pakt'ın, Lipjhart'ın Ortaklıkçı Demokrasi modeline uygun olduğu söylenebilir.

Lübnan tarihine bakıldığında temel kırılmalardan birisinin 1967 yılındaki Arap-İsrail Savaşı olduğu görülür. Arap-İsrail savaşının ardından yüz binlerce Filistinli Müslüman mülteci Lübnan'a göç etmiştir. Bu durum Lübnan'daki demografik ve doğal olarak politik dengeleri değiştirmiştir. 1967 Arap-İsrail Savaşı sonrası Ortadoğu'da Lübnan ile İsrail'i karşı karşıya getirecek yeni bir denklem açığa çıkmıştır.⁶⁸

İsrail-Filistin Savaşı içerisinde Filistin'in İsrail saldırılarında Lübnan'ı bir üs olarak kullanması İsrail'in Lübnan sınırları içerisinde belirli karşılıklar vermesine neden olmuştur. Böylece Lübnan'ın güneyinde yaşayan Lübnanlılar savaştan etkilenmişlerdir. Bu durum, Hristiyanların bu savaş ortamından Filistinlileri sorumlu tutmasına neden olmuştur. Bununla beraber demografik oranın bozulmasına ve Müslümanların Lübnan'daki güç paylaşımında Hristiyanlar kadar söz sahibi olmasına karşı Filistinli göçmenlere karşı tepki doğmuştur.⁶⁹

Lübnan'da 1975-89 yıllarında, ülke içi dinamiklerin değişmesinden kaynaklanan güç mücadeleleri bir takım politik açmazlara sebebiyet vermiş, bu politik açmazlar zamanla bir iç savaşa dönmüştür.

Lübnan'da Fransız idaresi döneminde Hristiyanların kurmuş olduğu Falanjist partisi ile Müslümanların kurmuş olduğu Necide yapılanması belirli askeri yapılanmalarını da beraberinde getirmiştir. Bu askeri yapılanmalar birbirleriyle kanlı çatışmalar yaşamıştır.⁷⁰

Arap-İsrail savaşının Lübnan'da meydana getirdiği bu olumsuz tablo Lübnan'daki ortaklıkçı demokrasi ve çoklu güç paylaşımı zeminlerinin sorgulanmasına neden olmuştur.

⁶⁷ Ekinci, a.g.e., s. 26.

⁶⁸ Canan Ateş, "Lübnan Sorunu I", Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 1992, s.421.

⁶⁹ Ateş, a.g.e., s.422.

⁷⁰ Zahide Tuba Kor, **Ortadoğu'nun Aynası Lübnan**, İnsani Yardım Vakfı, İstanbul, 2009, s. 9.

Farklı mezhepler kendilerini iç savaş yılları sürecinde mezheplerinin üzerinden kimliklendirmeye başlamış ve ortaklıkçı demokrasi zemini bu faaliyetlerden olumsuz etkilenmeye başlamıştır.⁷¹

Lipjhart ortaklıkçı demokrasilerde, güç paylaşımının belirli zeminlerin hazırlanarak sistemli ve dengeli bir biçimde ilerlemesi gerektiğini ifade etmiştir. Buradaki en önemli koşul; kanaat önderlerinin güçlü bir birliktelik duygusu ile hareket etmeleridir. Ortaklıkçı demokrasi bağlamında salt belirli ilke ve kanunları tesis etmek sistemin yürümesi açısından yeterli değildir. Bununla birlikte kanaat önderlerinin ayrışmaların önüne geçmeyi istemesi ve bu yönde kuvvetli bir dirayet göstermeleri gerekmektedir. Bu anlamıyla liderlerin sorumluluk almadığı ve konuya ilişkin gerçek ve geçerli çalışmalar yürütmediği bir zeminde ortaklıkçı demokrasinin işlemesi mümkün değildir. Bununla beraber topluluklar arasında da birbirlerine karşı derinleşen düşmanca hisler ortaklıkçı demokrasi zeminini zayıflatan bir başka etmendir.⁷²

İşte bu tarihsel süreç içerisinde Lübnan'da Ulusal Pakt'a dayalı ortaklıkçı demokrasi zemini bir takım zafiyetlere uğramıştır.

Modern Lübnan'da siyasal rejim "Parlamentar Demokratik Cumhuriyet" olmakla beraber kuvvetler ayrılığı ilkesi de benimsenmektedir. Fakat siyasal mekanizmalar parti/ideoloji temelinde değil dini/etnik temelde işlemektedir. Bu nedenlerle siyasal uygulamalarda kararlar ortaklıkçı bir yapı ile alınmaktadır. Uygulamada dinsel bir tabandan çıkılması yönünde herhangi bir çalışmaya da rastlanmamaktadır.

Lübnan'da 2013 yılında başbakan Necip Mikati'nin istifa etmesinden sonra hükümeti kurmakla görevlendirilen Tammam Salam bir yıl kadar süren bir müzakere sürecinden sonra 2014 yılında hükümeti kurmuş ve yeni kabine resmen uygulamaya sokulmuştur.

Yeni kabine 24 üyeden oluşmaktadır. 8 bakanlık dönemin Cumhurbaşkanı Sleiman, Başbakan Salam ve İlerici Demokrasi Partisi Başkanı (Dürzi Lider) Velid Canbulat'ın kontenjanı olarak ayrılmış, 8 bakanlık Gelecek Hareketi önderliğindeki 14 Mart Blokuna, 8 bakanlık ise Hizbullah'ın çekirdeğini oluşturduğu 8 Mart Blokuna tahsis edilmiştir. Bakanlıkların dönüşümlü olarak işlerliğe gireceği hususunda bir mutabakata varılmıştır.

Lübnan'da cumhurbaşkanını seçme yetkisine sahip olan parlamento 25 Mayıs 2014 tarihinde görevi sona ermiş olan Cumhurbaşkanı Michel Sleiman yerine herhangi uygun bir alternatif olmadığı gerekçesiyle ülke yönetiminde parlamento görevi düşmüştür.

⁷¹ Ole Waever, **Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi**, Uluslararası İlişkiler Dergisi, 2008, s.155.

⁷² Joseph and Nancy Jabbara, **Consociational Democracy in Lebanon: A Flawed System of Governance**, 2001, s. 72.

Bu durum her ne kadar ülke gündemi açısından olumsuz koşullara sebebiyet vermişse de 20 Haziran 2017 tarihine değin bu durum uzatılmıştır. Bugün Lübnan'da cumhurbaşkanlığına ilişkin müzakereler hala devam etmektedir. Bu mekanizmanın işletilmesinin de yine ortaklıkçı demokratik modele uygun bir çözüm yolunun bulunması ile mümkün olabileceği düşünülmektedir. Yaşanan bu olumsuzluklara rağmen, ortaklıkçı demokratik model halen başarılı bir şekilde devam etmektedir. Ancak bu modele eski dinamizmi yeniden kazandırılarak, sorunlara çözüm üretme yetisi artırılmalıdır.

1.4.2. Federal Siyasal Sistem ve Ortaklıkçı Demokrasi: Irak Cumhuriyeti Örneği

2005 Irak Anayasası 144 maddeden oluşmaktadır. Anayasaya göre Irak; federal, bağımsız, Cumhuriyet ile yönetilen ve parlamenter hükümet sistemine dayalı bir devlettir ve devletin resmi dini İslam'dır. Dini azınlıkların hakları belirli çerçevelerde korunmaktadır. Siyasal, sosyal ve ekonomik belirli hak ve hürriyetler 14. ve 46. maddeler arasında düzenlenmiştir. Bununla beraber anayasal hükümler içerisinde çağdaş hak ve hürriyetlere yakın bir yaklaşım da görülmektedir.⁷³

Anayasal metne bakarak Irak'ın farklılıklar ülkesi olduğu söylenebilir. Buna göre Irak'ta herhangi bir ırk, mezhep ve bölgesel ayrımcılığın olmaması, önceki hükümetin izlemiş olduğu ırk, mezhep ve din ayrımcılığının kınanması ve mezhepçilik ve ırkçılığın olmadığı bir Irak hedeflenmektedir. Irak için gerekli olanın asimilasyon ve entegrasyon olmadığı, karşılıklı işbirliği ve diyaloga dayalı bir politikanın ön plana alındığı görülür.

2005 Anayasası Irak'ta bir federal sistem öngörmektedir. Bu federal sisteme göre Irak bölgesel yönetimlere ayrılır ve bölgesel yönetimler içerisindeki vilayetler yerel yönetimler vasıtasıyla yönetilir. Bir veya birden çok vilayetin birleşip bir federe bölge oluşturmaları için vilayet meclislerinden her birinin 3'te birinin kabulü veya referandum gerekir (119. Madde). Bölgesel otorite olarak her federe birliğin kendi yasama, yürütme ve yargı haklarının olduğu 121. Madde ile tanımlanır. Hem federal devletin hem de federe devletlerin kendilerine has yasama, yürütme ve yargı teşkilatlanması vardır. Bağdat tüm bir federal devletin merkezi yani başkenti konumundadır ve herhangi bir bölgeye dahil edilemez. Anayasanın 124. Maddesinde Bağdat ülkeyi bütünleyen ayrı bir parça olarak ifade edilir. Bu kapsamda değerlendirilmesi gereken kültürel özerklikler de ihmal edilmemiştir.

⁷³ İraç Constitution, http://www.iraqnationality.gov.iq/attach/iraqi_constitution.pdf, (Erişim Tarihi: 05.08.2016).

Devletin resmi dili Arapça ve Kürtçe'dir ve resmi gazete ve yazışmalarda bu diller kullanılacaktır. Eğitim dili bu iki dil ile sınırlı değildir. Anayasanın 4. Maddesinde belirli sınırlar içerisinde devlet okullarında Türkmençe, Asurice ve Ermenice dillerinde eğitim yapma hakkı vardır. Nüfusun yoğunlaştığı federe birimlerde Türkmençe ve Süryanice gibi dillerin ek bir resmi dil olabileceği anayasada karara bağlanmıştır. Bu özellikleri ile Irak'ta kurulan sistem, ortaklıkçı demokrasinin "kültürel özerklik" ilkesini bir üst adıma taşımış ve federal bir yapı tesis etmiştir.

Bununla birlikte anayasaya ilişkin taslak çalışmaları, Irak bünyesinde geçiş hükümetlerince oluşturulan bir komite tarafından yürütülmüştür. Bu komite içerisinde 28 Şii, 15 Kürt ve 14 Sünni üye bulunmaktadır. Fakat uygulamada, anayasa hükümlerine karşı yapılan eleştirilerin başında, çalışmaların halktan gizli bir biçimde gerçekleştirilmesi vardır. Komitede bulunan sünni üyelerden bir kaçının suikaste uğraması ile kalan diğer sünni üyeler çalışmalara karşı muhalefet geliştirmişlerdir. Komite çalışmaları bu sebeplerle Kürt ve Şii üyeler tarafından yürütülmüştür. Çalışmalar 15 Ekim 2005'te son şeklini almış ve referanduma sunulmuştur. Referanduma katılanların %78,5u ile anayasa kabul edilmiştir. Anayasa kaidelerinin değiştirilmesi için 2/3 oranında bir katılımın gerçekleşmesi gerekmektedir.⁷⁴

Parlamento çift meclisli olup, bunlar millet meclisi ve federal meclistir. Millet meclisi seçimlerinden hareketle her yüz bin kişiye bir milletvekili düşecek bir biçimde oluşturulan bir meclistir ve bu 48 ve 49. madde ile tanımlanmaktadır. Federal meclis ise bölgelerden gelen temsilcileri kapsar ve bu durum da 65. madde ile düzenlenmiştir. Böylece federal merkezde federe birimlerin orantılı temsili kurulmaya çalışılmıştır.

Tüm bunlarla birlikte erkin adil bir biçimde dağıtılması bağlamında ele alınacak bir diğer konu da Irak'taki kaynakların dağıtımı konusudur. Irak zengin kaynaklara sahip bir ülkedir. Bu anlamıyla petrol, doğalgaz gibi yer altı kaynaklarının ne biçimde dağıtılacağı konumuz açısından anlamlı bir olgudur. Irak'ın yer altı kaynaklarının adil bir biçimde pay edilebilmesi için anayasanın 111-112. maddelerinde ülkenin tüm petrol ve doğalgaz kaynaklarının Irak halkının tümüne ait olduğu, kaynakların merkezi hükümet ile bölge hükümetleri arasında ortaklaşa bir yetki ile kullanılacağı, ülkenin tamamına ve nüfus dağılımına göre kaynakların adil bir biçimde dağıtılacağı öngörülmektedir. Tüm bu veriler, güç paylaşımının orantılılık ve veto ilkesi çerçevesinde gerçekleştirildiğine işaret etmektedir.

⁷⁴ Saad Jawad, **The Iraqi Constitution: Structural Flaws and Political Implications**, <http://www.lse.ac.uk/middleEastCentre/publications/Paper-Series/SaadJawad.pdf>. (Erişim Tarihi: 04.08.2016)

2005 Anayasasına göre yürütme de çift başlı olarak dizayn edilmiştir. Buna göre; halkın seçimlerde 4 yıllığına belirleyeceği Cumhurbaşkanı'nın bir takım sembolik yetkileri vardır. Bununla beraber madde 66 ve 86 ile anayasa parlamentoya karşı sorumlu kabine konumlandırmaktadır. Kabinenin başkanı olan Başbakan ile yürütmenin başı olan Cumhurbaşkanı'nın biri Şii ise diğeri Sünni olur. Bakanlıklar gruplar arasında paylaşılır, hatta bürokratik makamlarda dahi bu paylaşım dikkat edilir. Örneğin; silahlı kuvvetlerin komutasına Kürt Bölgesel Yönetiminin adayı atanır. Rejimin emniyet sübabı niteliğindeki bu uygulamalar, Ortaklıkçı Demokrasinin "büyük koalisyon" ilkesi ile örtüşür.

Lipjhart'ın heterojen toplumlar için öngördüğü ortaklıkçı demokrasi öngörülerine bakıldığında Irak'ın 2004 ve 2005 anayasalarında bir çok hükmün ortaklıkçı demokrasi zeminine sahip olduğu görülmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

KIBRIS SORUNUNUN TARİHSEL GELİŞİMİ VE KIBRIS CUMHURİYETİNİN KURULUŞU

2.1. Kıbrıs'ın Tarihsel Arka Planı

Kıbrıs adası Akdeniz'in üçüncü büyük adasıdır ve bölgenin ticaret yollarına yakınlığı nedeniyle stratejik bir konuma sahiptir. Uluslararası ilişkiler bağlamında Kıbrıs hem birçok hedefi kontrol eden bir kilit nokta, hem de bazı stratejik hamleler açısından güvenli bir platformdur. Kıbrıs'ın stratejik değerine ilişkin görüşler Harita.1.deki haritadan da takip edilebileceği üzere çeşitlidir.⁷⁵

Harita.1: Akdeniz Havzası

⁷⁵ Bahadır Bumin Özarıslan, **Uluslararası Hukuk Açısından Kıbrıs Sorunu**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007, s.23.

- Kıbrıs adası Ortadoğu'dan Afrika'ya genişleyen bölgeyi kontrol eden bir stratejik üstür.
- Anadolu-Ortadoğu-Süveyş Kanalı hattına hakim bir tepedir.
- Süveyş Kanalı'ndan Hint Okyanusu'na uzanan hattın kontrol noktasıdır.

Bu görüşler Kıbrıs Adası'na jeostratejik ve jeopolitik önem kazandıran etkenlerdir. Bu gibi etkenlerden dolayı tarih boyunca Kıbrıs Adası, bölgeye yönelik hedefleri olan ülkelerin dikkatini çekmiştir.

Kıbrıs Adasının 10 bin yıllık tarihi olduğu ifade edilir. Akdenizin kültürel merkezlerinden biri olmakla birlikte, tarih boyunca Akdeniz havzası açısından önemli bir jeostratejik konuma sahip olmuştur. Ortadoğu'ya Türkiye üzerinden geçemeyen Batılı ülkeler ve Suriye üzerinden geçemeyen Doğu güçler açısından, Kıbrıs Ortadoğu'ya açılan bir kapıdır. Tarihte Kıbrıs üzerinde egemenlik kuran topluluklar sırasıyla; Hititler, Asurlar, Makedonyalılar, Romalılar ve Bizanslılar olarak ifade edilebilir. Dolayısıyla tarih boyunca Kıbrıs'ın, Anadolu'ya hakim olan devletlerin kendi güvenlikleri için stratejik bir cazibe merkezi olduğu söylenebilir.⁷⁶

Yapılan jeolojik araştırmalardan hareketle Kıbrıs Adası'nın Anadolu topraklarından koptuğu ispatlanmıştır. Kıbrıs Adası'nın jeofizik özellikleri ile Türkiye'nin Akdeniz bölgesinin jeolojik özelliklerinin benzerlikler gösterdiği görülür.⁷⁷ Bu bulgudan hareketle Kıbrıs'ın bir Yunan Adası olmadığı ve jeolojik olarak Anadolu'nun bir parçası olduğuna ilişkin bir argüman da üretilmiştir.

Kıbrıs ile Türklerin ilişkisi ilk olarak Anadolu Selçuklu hükümdarı Gıyasettin Keyhüsrev zamanında Türkler'in Antalya'yı ele geçirmesi ile başlamıştır. 1489 yılında Akdeniz'de etkinliğini sürdüren Venedikliler Kıbrıs'ı ele geçirmiştir. 1453 yılında İstanbul'un fethi, Doğu Akdeniz'in kontrolüne yönelik olarak Osmanlı ile Venedik arasında bir rekabet ortamının doğmasına neden olmuştur. Bu dönemlerde Osmanlı tarafından Kıbrıs'a düzenli olarak akınlar gerçekleştirilmiştir. 1517 yılında Yavuz Sultan Selim Mısır'ı ele geçirdikten sonra Memlûklüleri ortadan kaldırmış ve Kıbrıs'a ilişkin Venediklilerle bir anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre Venedikliler önceden Memlûklülere vermiş olduğu vergiyi artık Osmanlı'ya vereceklerdir. Bundan sonra gelen süreçte ada üzerinde belirgin ve hissedilir bir biçimde Türk hakimiyeti vardır. 307 yıl boyunca Türklerin elinde kalan adada, tarih boyunca en uzun süren hakimiyet kurulmuştur. Bu dönemlerde adaya Türk ailelerinin göçleri gerçekleştirilmiştir ve ne Türkler Rumlara ne de Rumlar Türklere karşı düşmanca bir tavır göstermemiştir.

⁷⁶ İnaf, **Kıbrıs Gerçeğinin Bilinmeyen Yönleri**, Promat Yayıncılık, İstanbul, 1992, s.14.

⁷⁷ İnaf, a.g.e s.16.

Venediklilerin baskı ve zulümleri altında olan ada sakinleri Osmanlı güçlerinin görece daha özgürlükçü tavırlarıyla öncekinden rahat bir konuma gelmişlerdir. ⁷⁸

Kıbrıs 1571 yılında Osmanlı Devletinin yönetimine geçmiş ve bölgede ciddi bir demografik hareketlilik sağlanmıştır. Anadolu'da yaşayan Türkler bu bölgelere göç etmiş ve burada yerleşik bir düzen kurmuşlardır. Rumlar açısından Osmanlı Devleti öncesi dönemden görece daha olumlu yaşam şartları oluşturulmuştur. Venedik döneminden kalma ağır vergiler kaldırılmış, adadaki toprak halka dağıtılmış, Ortodoks Rum Başpiskoposuna yetkileri iade edilmiştir.

Kıbrıs'ın Türkiye açısından hayati öneme haiz olmasının temel nedenleri Harita.2. deki haritadan da takip edilebileceği üzere;

- Kıbrıs Adasının geçmişte Türk hakimiyeti altında olması,
- Adanın Türkiye Cumhuriyeti açısından jeostratejik önemi (Türkiye'nin güney sınırlarının emniyeti),
- Lozan Barış Anlaşmasında kurulan Türk-Yunan güç dengesi açısından adanın önemi,
- Adada azımsanmayacak bir Türk nüfusun olması şeklinde özetlenebilir.

⁷⁸ İnaf, a.g.e s.15.

Harita.2: Türkiye ve Kıbrıs Kıyıları

Kıbrıs Sorunun ortaya çıkması, 1878 yılında İngiltere'nin ada yönetimini üstlenmesinden 2. Dünya savaşına kadar olan süreçte oluşmuştur. Sorunun kaynağında adadaki Rumların Enosis ve kendi kendilerini yönetme talepleri ile Türklerin adada varolma hedefleri arasındaki çatışma yatmaktadır.

1877-1878 yılları arasında Osmanlı-Rus Savaşında Kıbrıs adasının yönetimi, egemenliğinin Osmanlı İmparatorluğu'nda kalması şartıyla, İngilizlere belirli stratejik amaçlar ile verilmişti. Rusların Kars, Ardahan ve Batum'dan çekilmeleri halinde, İngiltere de adayı Osmanlı yönetimine verecekti fakat İngilizler 1. Dünya Savaşını bahane göstererek adayı Osmanlı'ya geri vermemişti.⁷⁹ İngiltere'nin adadaki faaliyetleri adada yaşayan Türkler açısından bir çok negatif unsuru barındırmaktadır.

⁷⁹ İsmail Bozkurt, **AB ve Kıbrıs Bugünü ve Geleceği**, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2002 s.13.

Adadaki Türkler Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı ve Kıbrıs Rumlarının baskılarına karşı direnmek zorunda kalmışlardır. ⁸⁰

2. 2. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Kadar Olan Dönemde Ada'daki Önemli Gelişmeler (1878-1960)

2.2.1. ENOSİS

Enosis etimolojik olarak "ilhak etme" anlamına gelen, Megali İdea hedefi paralelinde Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması amacıyla geliştirilen Rum menşeli bir sosyal idealdir. Enosis fikirleri tarihte ilk olarak 1791 yılında Yunanistan'ın Büyük Megali İdea'sı çerçevesinde sınırları çizilen haritalarla gündeme gelmiştir. Bir bakış açısıyla Kıbrıs Sorunu'nun da tarihi kökeni bu yıllara dayanmaktadır. Kelime anlamı olarak "Büyük İdeal" demek olan Megali İdea'ya göre "Konstantinopolis"ten Kıbrıs Adasına oradan da Büyük İskender'in uzandığı İskenderiye'ye değin uzanan bir coğrafyanın yeniden Rum'ların eline geçmesini ifade eder. Megali İdea'nın çizmiş olduğu sınırların başkentinde ise yine "Konstantinopolis" olacaktır.

Yunanistan resmi olarak 18 Ekim 1828 yılında Enosis fikrini ortaya atmıştır. Kıbrıs'ta Yunan Kilisesi ve Patrikhane, Enosis propagandaları yapmış, Adadaki Rumları Türkler'e karşı kıskırtmışlardır.

Ada tarihi boyunca Türkler ile Rumlar arasında gerginliği körükleyen Enosis idealleri daima kilise ve devlet söyleminde kendisine yer bulmuştur. Devlet söyleminde Yunanistan'ın Megali İdea'ya ulaşmasının önündeki en büyük engel Türkler'dir. ⁸¹

Rumlar Megali İdea perspektifinde bir self-determinasyon tartışması başlatmışlardır. Bu tartışmaya istinaden Nihat Erim, self-determinasyon hakkının Birleşmiş Milletler anayasasında "halklar" için tanındığını öne sürer ve buna bağlı olarak Kıbrıs'ta yalnızca Rumların yaşamadığına vurgu yapar, Türklerin de adada varlıklarını sürdürebilmelerinin önünün açılması gerektiğini savunur.

2.2.2. Kıbrıs Yönetiminin İngiltere'ye Devredilmesi

Kıbrıs adasına karşı İngilizlerin ilgisi her ne kadar Osmanlı-Rus savaşı öncesine dayansa da Kıbrıs adasında İngilizlerin etkin olması bu savaş ile mümkün olmuştur.

⁸⁰ Hasan Cicioğlu "Türkiye ve KKTC'nin Coğrafi Bölge Üzerindeki Tarihi Önemi ve Yeri", HD Yayıncılık, 2001, s..21.

⁸¹ Ahmet Gazioğlu, **Dünden Bugüne Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs Sorunu-I.** http://akaum.atilim.edu.tr/pdfs/KibrisTarihiveKibrisSorunu_I.pdf, (Erişim Tarihi: 04.08.2016).

Savaş sonrasında Rusların Kars, Ardahan ve Batum'u ele geçirmesinden sonra Osmanlı İmparatorluğu adanın yönetimini İngilizler'e devretmiş ve fakat adanın egemenlik hakkı Osmanlı'da kalmıştı.

Adaya yönelik İngilizlerin amacı; oniki adalarda olduğu gibi, bürokratik yollarla bu coğrafyaya savaştan hakim olmaktır. İngilizlerin ada yönetimini ele geçirmesi, adadaki Rumlar tarafından büyük bir sevinçle karşılanmış, onlar açısından "Enosis" hedeflerine ulaşmalarının yollarının açıldığını düşünmeye başlamışlardır. Yunanistan, Kıbrıs adası için 1928 yılında Enosis fikirlerini resmen deklare etmiştir. Bu fikre göre; Kıbrıs'ta bir Rum Cumhuriyetinin kurulması ve adada yaşayan Türklerin bir azınlık konumuna indirgenmesi hedeflenmektedir. Fakat adada büyük bir Türk nüfusu vardı ve bu durum, zamanla adanın kaderini belirleyen parametrelerden birisi olmuştu.

2.2.3. Ada'da Rumlar'ın İngiltere Karşısı Faaliyetleri

İngiltere'nin Ortadoğu politikalarını değiştirmesi, adanın kaderini belirleyen bir başka parametredir. O zamana kadar adadaki Rumlara karşı daha ılımlı bir politika seyreden İngilizlerin, bu politikalarından vazgeçmesi sonucunda İngilizler'e karşı ilk Rum isyanı 1931 yılında gerçekleşmiştir. İngilizler bu isyanı bastırdıktan sonra adadaki Rumlara karşı politikalarını daha da sertleştirmiş ve adada açığa çıkabilecek her türlü milliyetçiliğin önüne geçmeye çalışmışlardır.

Buna karşın adadaki Rumlar, Kıbrıs içerisinde 1941 yılında Emekçi İlerici Halk Partisini (AKEL) kurmuş ve İngiliz karşıtı faaliyetler yürütmüştür.⁸²

Bu dönemler içerisinde Rumlar'ın kendi kendini yönetme istekleri daha da görünür hale geldi.⁸³ Kıbrıslı Rum ve Yunanlıların saflarında savaştığı İngiltere'nin 2. Dünya Savaşından zaferle çıkması, 12 adanın Yunanlılara verilmesi ve 1943'te belediye seçimlerinin yeniden yapılmaya başlaması ile Enosis hayalleri tekrar canlanmıştı. Bu dönemlerde Kıbrıs'ta yapılan yoğun Enosis propagandalarından sonra Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhak edilmesi gerektiği kabul edilir.⁸⁴ Bundan sonra gelen dönemde Başpsikopos ve Rum lideri olan Makarios'un etkin gayretleri ile Enosis faaliyetleri hız kazanmıştır.

Yunanistan, adanın kendisine verilmesi yönünde İngiltere ve AB'ya başvuru gerçekleştirmiş olsa da bu taleplerden herhangi bir sonuç alamamıştır.⁸⁵

⁸² Sabahattin İsmail, **100 Soruda Kıbrıs Sorunu**, Dilhan Offset, Lefkoşa, 1992. S.157.

⁸³ Mehmet Hasgüler, **Kıbrıs'ta Enosis ve Taksim'in İflası**, Öteki Yayınevi, Ankara, 1998, s.125.

⁸⁴ Hasgüler, a.g.e., s. 126.

⁸⁵ Efkal İrkıçatal, **"İkinci Dünya Savaşı Sonrası İngiltere'nin Ortadoğu Politikaları için Kıbrıs'ın Stratejik Önemi ve Kıbrıs Meselesinin Ortaya Çıkışı"**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2012, s.31.

Diplomatik kanallar aracılığıyla çözüm üretemeyen Yunanistan, kendi emellerini gerçekleştirmek için 1955 yılında Grivas önderliğinde EOKA örgütünü kurarak adada iç savaşın açığa çıkmasına sebep olmuştur. EOKA sistematik olarak terör eylemleri gerçekleştirmeye başlamıştı ve bu eylemlerin tek hedefi İngilizler değildi. Ada'da, "Enosis" emellerinin önündeki tüm engellere karşı sistematik aktivist saldırılar düzenliyorlardı.

2.2.4. Türk Mukavemet Teşkilatı (1957)

EOKA örgütünün gerçekleştirdiği silahlı eylemlerin hedefinde Türkler de vardı. Bu saldırılara engel olmak ve adadaki Türkler'in güvenliğini sağlamak üzere; Rauf Denктаş, Kemal Tanrısevdi ve Dr. Burhan Nalbantoğlu tarafından Türk Mukavemet Teşkilatı(TMT) kurulmuştur. Bu örgütün teknik ve askeri alt yapısının kurulması ve örgütlenmesinin adadaki kaynaklarla mümkün olmayacağını düşünen Rauf Denктаş, Türkiye'ye gelerek yardım istemiştir. Bunun sonucunda TMT'ye ilişkin çalışmaları yürütmek için Binbaşı İsmail Tansu görevlendirilmiş, bundan sonra gelişen süreçte Rıza Vuruşkan'ın 1 Ağustos 1958 tarihinde TMT yönetimini eline alması ile hızlı bir biçimde örgütlenme ve silahlanma gerçekleşmiştir.⁸⁶

TMT çalışmalarını Türkiye'ye bağlı yürüttüğü için, başlangıcından itibaren TMT içerisinde en yetkili kişi Türkiye'den görevlendirilmiş olan bir subay olacaktı.⁸⁷

2.3. Kıbrıs Cumhuriyetinin Kurulması Süreci

İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki gelişen süreçte, İngilizler adada siyasi bir yönetim kurulması için belirli bir plan çerçevesinde çalışmalar yürütmüşlerdir. Fakat Rumlar, bu faaliyetlerin "Enosis" ideallerine hizmet etmediğini ve adadaki İngiliz yönetiminin sürdürülmesine yönelik olduğunu düşünerek, hazırlanan planlara karşı gelmişlerdir. Bu gelişmeler yaşanırken, 1958 yılında Rum-Türk çatışmalarının artması nedeniyle Türkiye, İngiltere ve Yunanistan biraraya gelerek 11 Şubat 1959'da Zürih Antlaşması imzalamışlardır.

2.3.1. 1959 Zürih ve Londra Antlaşmaları Öncesi Gelişmeler

İngiltere'de 1955 yılında meydana gelen iktidar değişikliği Kıbrıs Sorununa başka bir boyut kazandırmıştır. İngiltere'de hükümeti kurma yetkisini alan muhafazakar parti 30 Haziran 1955 yılında Türk ve Yunan hükümetlerinin de katılımıyla bir konferans düzenlemiştir.

⁸⁶ Ahmet Zeki Bulunç, "Aslında Hiç Kimse Uyumuyordu", Kıbrıs Mektubu Dergisi, Cilt::28, s.2.

⁸⁷ Kani Kanol, **TMT'nin Şifreleri**, Söylem Yayınları, Lefkoşa, 2012.

Konferansın tarihi üç ülkenin hükümeti tarafından kararlaştırılmıştır.⁸⁸

İngiltere'nin Türkiye'yi de konferansa davet etmesi Türkiye'yi resmi bir taraf olarak kabul etmesi anlamına gelirken, bu durum Yunan tarafını rahatsız etse de konferansa yine de katılım göstermişlerdir.⁸⁹

2 Temmuz 1955'te Celal Bayar bir açıklamasında, Türkiye'nin Megali İdea'yı Lozan Antlaşması ile tarihe gömdüğünü ve Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhak edilmesi durumunda Türkiye'nin duruma askeri tepki göstereceğinin altını çizmiştir.⁹⁰ Bununla beraber Türk basınında bu dönemde Kıbrıs Meselesi gündem konusu haline gelmeye başlamıştır.

Ulus, Cumhuriyet ve Tercüman gazetelerinde bu mesele oldukça kapsamlı bir biçimde ele alınmıştır. Bir takım çözüm önerilerinin bulunduğu bu yazılarda Birleşmiş Milletler ve NATO garantisi çerçevesinde olan iki tarafın da eşit olduğu işlenmiştir. Bununla beraber bir takım gazete ve dergiler iki tarafın eşit olacağı bir özerklik fikrini ileri sürmüşlerdir. Tüm bunlara karşın yalnızca Forum dergisi adanın taksimine ilişkin bir takım görüşler öne sürmüştür.

Türk heyeti katılacakları bu konferans öncesinde, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu başkanlığında dört hafta çalışarak bir Türk tezi oluşturmuşlardır. Bu teze göre; Türkiye'nin Osmanlı'dan kalan topraklar üzerinde hak iddia etmesi mümkün olmasa da, Lozan antlaşmasınının 30. ve 31. Maddeleri ile Kıbrıs adası üzerindeki Türk egemenlik haklarının İngiltere'ye devredildiği ifade edilmekteydi. Adadaki Türklerin istedikleri takdirde Türk vatandaşlığına geçme haklarının olduğu ve Türkiye'nin tarihi, coğrafi ve siyasi sebeplerden ötürü adaya karşı duyarsız kalamayacağı bu tez paralelinde ileri sürülmüştür.⁹¹

29 Ağustos'ta düzenlenecek konferans öncesinde Türkiye ve Yunanistan'ın taktiksel yaklaşımları taraflar arasında yoğun bir gerilimin doğmasına neden olmuştur. Bu tarih öncesine kadar "Kıbrıs sorunu yoktur" diyen Türkiye'nin bu tarihten sonra Kıbrıs üzerinde hak iddia etmesi ve buna karşılık Yunanistanın da Doğu Trakya, İmroz ve Bozcaada üzerinde hak talep etmesi bu gerginliğin dışavurumudur.⁹² Bu gerilim, Kıbrıs Türklerinin lideri Dr. Fazıl Küçük tarafından Hikmet Bil'e gönderilen bir mektupta Kıbrıs'ta Rumların Türkleri katledebileceği ifadesi ile en üst seviyeye tırmanmıştır.⁹³

⁸⁸ Serdar Sakin ve Sabit Dokuyan, **Kıbrıs ve 6-7 Eylül Olayları**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2010, s.54.

⁸⁹ Armaoğlu, a.g.e., s.117.

⁹⁰ Esra Sarıkoyuncu Değerli, "**Demokrat Parti Döneminde Türkiye'nin Kıbrıs Politikası (1950- 1960)**", Gazi Akademik Bakış, Cilt 6, 2012, s.87.

⁹¹ Sakin-Dokuyan, a.g.e., s.57.

⁹² Armaoğlu, a.g.e., s.127.

⁹³ Sakin-Dokuyan, a.g.e., s.59.

Türkiye’de Akşam Gazetesinde 21 Ağustos tarihinde çıkan “Kıbrıs’ta Türk Malı ve Canı” isimli yazı, Kıbrıs’taki Türklerin can ve mal güvenliği ile ilgili İngiltere ve Yunanistan’a verilen bir notayı içermekteydi. Bu nota ile, Türklerin adada Rumlar tarafından uğradıkları terör eylemlerinin sona erdirilmesi istenmiş, eğer bu olmazsa Türklerin de adaya müdahalede bulunacakları eklenmiştir.⁹⁴

24 Ağustos’ta Adnan Menderes Londra’ya gidecek heyet üyelerinin, bir takım bakan ve milletvekillerinin ve gazetecilerin de davet edildiği bir yemek düzenlemiş ve bu yemekte tarihe “24 Ağustos Nutku” olarak geçen konuşmasını yapmıştır.

Bu konuşmada İngiltere’ye verilen notadan bahsederek konuşmasına başlayan Menderes, adadaki Türklere karşı Rumların silahlandırılmış ve tahrik edilmiş olduğunu belirtmiş ve sözlerine adadaki Türklerin Rumlara karşı yalnız olmadığını altını çizerek devam etmiştir.⁹⁵

Bu nutkun içeriği bir çok açıdan sert bir üsluba sahiptir. Adnan Menderes’in bu tepkisi ile halk ile hükümetin bu konuda paralel fikirlere sahip olduğu görülmektedir. Milliyet gazetesi, “Menderes Yunanlılara Hak Ettikleri Cevabı Verdi Kıbrıs Türktür” manşetini atarken, Akşam gazetesi “Kıbrıs Türkleri Müdafaasız Kalmayacaktır” manşetiyle konuyu okuyucusuyla paylaşmıştır. Mevcut gerilimin giderilmesi için karşılıklı anlayışa ihtiyaç duyulduğunu ve Türkiye’nin asgari şartının mevcut durumun muhafazası olduğunu ifade eden Vakit gazetesi de konuyu manşetten duyurmuştur.⁹⁶

Tüm bunlara karşı Türkiye’deki muhalefet partisi de iktidarın bu tutumuna destek vermiş, İnönü açıklamasında Kıbrıs’taki vatandaşlarımızın can ve mal güvenliklerini korumak için hükümetin yanında olduklarını duyurmuştur. Böylece Türkiye’de Kıbrıs meselesine karşı ulusal bir tutum sergilenmiştir. Menderes’in “24 Ağustos Nutku” Kıbrıs Sorununu Türkiye’nin milli bir sorunu haline getirmiş, bundan sonraki süreçte Türkiye’nin konuya karşı daha ciddi politikalar üreteceğinin ipuçlarını vermiştir. Böylece Türkiye’ye karşı sert politikalar üreten Yunanistan ile Türkiye birbirlerine karşı daha ciddi boyutlarda tehdit haline gelmişlerdir.⁹⁷

Fatin Rüştü Zorlu başkanlığında İngiltere’ye ulaşan Türk heyetine, 27 Ağustos’ta telgraf çeken Başbakan Menderes; telgrafında “Memlekette hakim olan heyecan ve yaptığım beyanatın bütün memleketçe tam bir tasviple karşılanmış olması başka türlü hareket etmek imkanını ortadan kaldırmıştır.

⁹⁴ Milliyet Gazetesi, 24.08.1955, s.1.

⁹⁵ Armaoğlu, a.g.e., s.130.

⁹⁶ Vakit Gazetesi, 25.08.1955, s.1.

⁹⁷ Sakin-Dokuyan, a.g.e., s.62.

Yani asgari şartımızın Kıbrıs'taki statükonun muhafazası olduğu şeklindeki mutlak ve kati ifadenin, gayri mahsus bir şekilde dahi hududu haricine çıkmanın hükümetimiz için asla bahis mevzuu olmayacağı aşıkardır" ifadesine yer vermek suretiyle izlenecek politikanın sınırını bir kez daha vurgulamıştır.⁹⁸

Adnan Menderes'in "24 Ağustos Nutku" ile şekillenen ve daha konferans başlamadan tüm dünya ile paylaşılan Türkiye'nin savunduğu tez başlıca üç noktada toplanmıştır: Yunanistan'ın iddialarının aksine, Türkiye Kıbrıs ile birinci derecede ilgili bir devlettir. Kıbrıs'ın statükosu değiştirilmemelidir. Eğer bir statüko değişikliğine gidilecek olursa Adanın Türkiye'ye geri verilmesi gerekir.

Bu üç hususa karşı Yunanistan ise Self-determinasyon hakkının tanınmasını istiyordu. Bu şekilde adadaki nüfus üstünlüğünden hareketle adayı Yunanistan'a bağlayabileceğini düşünmekteydi.

Bu talebi yerine geldiği takdirde, İngiltere'nin adadaki üslerinin kalabileceğini, Türk azınlığın haklarının korunması için tüm meşru isteklerin yerine getirileceğini ifade ediyordu. Hatta Türklere din, eğitim ve ekonomik hürriyetler noktasında tam bir eşitlik vadediyor, Türkiye isterse tabiiyet ve askerlik konularında özel bir rejim bile öneriyordu.⁹⁹

6 Eylül'de gizli bir telgrafla konferanstaki gidişatı Menderes'e ileten Zorlu konferansın olumlu bir havada ilerlemesine rağmen tarafların kendi tezlerinde ısrarcı oldukları için bir sonuç alınamayacağını ifade etmiştir. Ayrıca beş yıllık bir süre içerisinde Kıbrıs sorununu milletlerarası bir anlaşmazlık konusu olmaktan çıkartan ve hukuki değişikliği engelleyen, moratoryum adı verilen bir öneriye karşı nasıl hareket etmesi gerektiğini sormuş, Menderes kesinlikle reddetmesi gerektiğini bildirmiştir.¹⁰⁰

28 Ağustos'ta Kıbrıs'taki Türklere bir katliam yapılacağı beklentisi İstanbul başta olmak üzere tüm yurttaki gerginliği artırmıştır. Özellikle konferansın devam ettiği günlerde İstanbul'da Türkler ve Rumlar arasında meydana gelen sürtüşmelere bir de Selanik'te Türk Konsolosluğunda bomba patlatıldığı ve bombanın Atatürk'ün evinde de hasara yol açtığı yönündeki haberlerin Türk basınında yer alması İstanbul ve İzmir başta olmak üzere Rumlara karşı bir tedhiş eylemine sebep olmuştur. Tarafların farklı tezler ileri sürerek birbirlerinin tezlerine yaklaşmamak noktasındaki kararlı tutumlarının yanı sıra 6-7 Eylül olaylarının patlak vermesi sonucu konferans bir sonuca bağlanamadan dağılmıştır.¹⁰¹

⁹⁸ Hikmet Zeki Kapıcı, "Kıbrıs Sorununun Çözümünde Nihat Erim Raporu", Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, 2014, s.353.

⁹⁹ Armaoğlu, a.g.e., s.144.

¹⁰⁰ Sakin-Dokuyan, a.g.e., s.67.

¹⁰¹ Armaoğlu, a.g.e., s.156.

Sonuç alınamamasında diğer bir etken de Yunanistan'ın bütün ada için ortak bir self-determinasyonda ısrarcı olmasıydı. Bunun, çoğunluğu Rumların teşkil ettiği adada kolayca Enosis'i gerçekleştirmek anlamına geldiği açıktır. Türkiye'nin böylesi bir yaklaşımı kabul etmesi söz konusu değildi. ¹⁰²

Her ne kadar konferans bir sonuç bildirgesi yayınlanmadan dağılmış olsa da hem Kıbrıs meselesi açısından hem de Türkiye açısından önemli sonuçlar ortaya koymuştur. Bu konferans sonunda Kıbrıs Meselesi uluslararası bir mesele halini almıştır. Aynı zamanda Kıbrıs meselesinde Türkiye'nin de taraf olduğu Yunanistan tarafından da kabul edilmiştir. Londra Konferansında bir sonuç alınamaması adadaki EOKA şiddetini artırmıştır.

İngiltere'nin muhtariyet konusunda Makarios'la görüşmeler yapması, Türklerin statükonun korunması tezinden uzaklaşmasında etkili olmuştur. Muhtariyetin devamında ortaya çıkacak self-determinasyondan çekinen Türk hükümeti bu konuda yeterli önlemler alınsa bile Kıbrıs Türklerinin haklarının sağlam şartlara bağlanamaması durumunda muhtariyetin kabul edilemeyeceği görüşündedir. Bu şartlar 1956 yılı sonuna kadar Türkiye ile İngiltere arasındaki münasebetleri şekillendirmiştir. ¹⁰³ 1955-1956 yılları arasında muhtariyet konusunda uzlaşma sağlamak amacıyla Makarios ile görüşmeler gerçekleştiren İngiliz hükümeti bir sonuç alamayınca Makarios ve üç arkadaşını sürgün etmiştir. Ancak bu durum tedhişi daha da şiddetlendirmiştir. Makarios'la görüşmelerinin boşuna kürek çekmek olduğunu gören İngiltere, Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd'u 11-13 Mart 1956 tarihleri arasında Ankara'ya göndermiştir. Hem Kıbrıs meselesinde, hem de Ortadoğu meselelerinde Türk Hükümetinin işbirliğinin önemini düşünmeye başlayan İngiltere bu ziyaretle Türkiye'yi teskin etmeyi amaçlamıştır. ¹⁰⁴ İngiltere Kıbrıs'ta durumu normalleştirmek için iki yol olduğu kanaatindeydi. Birinci yol, EOKA'nın kesin bir şekilde yok edilmesidir. İkinci yol ise Türkiye ve Yunanistan'ın ikisinin birden kabul edecekleri yeni bir politika belirlemektir. İngilizler her ikisini de uygulama kararı aldılar. İngiltere'nin Atina Büyükelçisi Charles Peake'ye, göre Yunan Hükümeti "aşırı uçların" esiriydi. Bu sebeple o da Yunanistan'ın devre dışı bırakılarak Kıbrıs'ta liberal bir anayasanın yürürlüğe konulmasını teklif etmiştir. İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi James Bowker ise Türk Hükümetinin içeride ciddi sorunlarla boğuşmakta olması hasebiyle şu anda taviz verecek konumda olmadığına dikkat çekmiştir. ¹⁰⁵

¹⁰² Müge Vatansever, "Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi", Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 12, 2012, s.14.

¹⁰³ Armaoğlu, a.g.e., s.205.

¹⁰⁴ Serdar Sakin, "Kıbrıs'ın Geleceği Konusunda Menderes-Boyd Görüşmeleri", Ankara, 2014, s.46.

¹⁰⁵ Eftal İrkiçatal, "İngiliz Belgelerine Göre Kıbrıs Meselesinde Taksim Fikrinin Ortaya Çıkması Ve İngiltere'nin Çifte Self Determinasyon Teklifi", 2012, s.197.

12 Temmuz 1956'da hâkim Lord Radcliffe Kıbrıs'a anayasa komiseri olarak atandı. İngiltere, self-determinasyon prensiplerine uygun olarak hazırlanacak bir anayasa ile Kıbrıslı Rumlar ve Türklere her türlü anayasal platformda nispi temsil imkânı sağlamayı amaçlamıştı. Ancak Yunanistan ve Rumlar tarafından, self-determinasyon için nihai bir tarih verilmediği gerekçesiyle bu teklif reddedilmiştir. Bununla birlikte bu teşebbüsün müteakip görüşmelere zemin hazırlayacağını düşünen Türkiye konuya olumlu yaklaşmıştır.¹⁰⁶

ABD, Kıbrıs konusundaki çözümsüzlüğün nedeni olarak İngiltere ile Yunanistan arasındaki güven eksikliğini görmüştür. Çözümsüzlüğün, Yunanistan'ın Batıya karşı olan bağlılığını etkilenmesinden endişe ettiği için de, Yunanistan'dan gelen arabuluculuk teklifini kabul etmeyi uygun bulmuştur. Ardından bu iş için özel temsilci olarak J. Foster Dulles'in özel asistanı Julius C. Holmes'u görevlendirmiştir. Olumlu yönde bir ilerleme kaydetme ümidi gören Julius C. Holmes, Selwyn Lloyd ve Lennox-Boyd ile Londra'da 26 Eylül 1956'da bir araya gelerek ABD'nin arabuluculuk yapmaya istekli olduğunu belirtmiştir. ABD'nin planladığı şekilde bu arabuluculuk faaliyetleri başlangıçta Ankara'dan gizli yürütülmekte idi ve bu durum İngilizleri rahatsız etmekteydi. Nitekim İngiltere sadece kendi menfaatlerini değil, aynı zamanda müttefiki olan Türkiye'nin menfaatlerini de göz ardı ettiği gerekçesi ile Yunan tekliflerini 27 Ekim'de reddetmiştir. Dolayısıyla ABD'nin arabuluculuk girişimi başarısız olmuştur. Bu tarihten itibaren Türkiye'nin statüko taraftarı yaklaşımları da değişmeye başlamıştır. 12 Ekim'de Türk Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri M. Nuri Birgi'nin, İngiltere Büyükelçiliğinden Michael Stewart'a, Türkiye'nin nihayetinde Kıbrıs'ın taksim edildiği bir çözümden yana olduğunu belirtmesi, Türkiye'nin taksim konusuna ehemmiyet atfettiğinin bir göstergesidir. Bu andan itibaren Türkiye'nin Kıbrıs konusuna bakışı taksim yönünde şekillenmeye başlamıştır.¹⁰⁷

Türkiye'nin taksim konusunda ısrar etmesi, Londra'da dengelerin taksimden yana kaymasına sebep olmuştur. Bununla birlikte, 14 Ekim günü çıkan Yunan gazeteleri de, Kıbrıs meselesi için yeni bir hal çaresi bulunduğunu, adanın Türkiye'ye bakan kuzey kısımlarının Türklere, güney kısımlarının ise Rumlara verileceğini yazmışlardır.¹⁰⁸

Lord Radcliffe ise 16 Kasım'da raporunu tamamlamıştır. Federal bir sistem istenmiş olmasına rağmen Türklerin ve Rumların fiziki olarak ayrı olmadıkları için bunun imkânsız olduğunu belirtmiştir.

¹⁰⁶ Göktepe, a.g.e., s.46.

¹⁰⁷ Sakin, a.g.e., s.466.

¹⁰⁸ Armaoğlu, a.g.e., s.267.

Bunun yerine ikili bir yönetim teklif eden Radcliffe dışişleri, savunma ve iç güvenlik konularının Başkan'ın kontrolünde olduğu, eğitimin kiliseden alındığı, Rumların çoğunlukta olduğu ve Türklerin ayrı bir seçimle vekil gönderdiği bir meclise sahip bir yönetim biçimi önermiştir. Ayrıca bir Yüksek Mahkeme, bir Garanti Mahkemesi ve bir de Türk İşleri Bürosunun kurulmasını teklif etmiştir.

Bundan sonra 26 Kasım'da Lennox-Boyd Koloni Politikalar Komitesine bir memorandum vererek, Taksim fikrinin tek başına çözüm için arzu edilir bir durum olmadığını, fakat çözüm yolunda kullanılabileceğini belirtmiştir.¹⁰⁹

2.3.2. 1959 Zürih ve Londra Antlaşmaları

Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan Zürih Antlaşması olarak adlandırılan antlaşmaya ilişkin dökümanlar şunlardır;

- Centilmenlik Antlaşması; bu evrak, Zürih'te imzalanan belgelerin içerik ve anlamlarını tanımlamaktadır.

- Kıbrıs Cumhuriyetinin Temel Yapısına İlişkin Antlaşma; bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin anayasal hatlarını oluşturmaktadır.

- Türkiye ve Yunanistan tarafından parafe edilen İttifak Antlaşması Metni.

- Türkiye ve Yunanistan arasında parafe edilen "Garanti Antlaşması".

Bu belgelerin geçerlilik kazanabilmesi adına, adada yaşayan Türk ve Rum temsilcilerinin de belgeleri imzalayabilmesi için Londra Konferansı düzenlenmiştir. Londra Antlaşması ise şu belgelerden oluşuyordu;

- Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşuna dair temel antlaşma,

- Taraflar arasındaki Garanti Antlaşması,

- İttifak Antlaşması,

- 17 Şubat 1959 tarihli İngiltere Hükümeti Bildirisi,

- 17 Şubat 1959 tarihli bildiriyi kabul ettiklerine dair Türkiye ve Yunanistan Dışişleri Bakanlarının bildiri,

- Ada toplum temsilcilerinin belgeleri kabul ettiklerine ilişkin bildiri,

- İlgili belgelerin işlerlik kazanabilmesi için geçici önlemler alan sözleşme.

Bu belgeler ve kısıtlar içerisinde Zürih ve Londra Antlaşmaları, 16 Ağustos 1960 yılında taraflarca kabul edilerek imzalanmıştır. Bundan sonra Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası yürürlüğe konulmuştur. Türkiye'nin konuya ilişkin tutum ve tavırlarının anlaşılması ve Kıbrıs'a ilişkin 1963-64 ve 1967 krizlerine karşı nasıl bir konum aldığı anlaşılması açısından antlaşmanın bir takım maddeleri analize değerlidir.

¹⁰⁹ Irkıcıtal, a.g.e., s.207.

Bu bağlamda antlaşmanın üç sac ayağı olan "İttifak Antlaşması", "Garanti Antlaşması" ve "Kuruluşa İlişkin Temel Antlaşma"nın bir takım maddeleri incelenmelidir.¹¹⁰

2.3.2.1. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna İlişkin Temel Antlaşma

Kıbrıs'ta taraflarca gerçekleştirilen Kuruluş Antlaşması'nın 181. maddesine göre; Kıbrıs Cumhuriyetinin bütünlüğü ve bağımsızlığı; Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında imzalanacak olan Garanti ve İttifak Antlaşmaları ile güvence altına alınmaktadır. İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'nin Kıbrıs'a olan tarihsel, coğrafi ve politik ilgisinin kuruluş antlaşmasının ana dayanaklarından birisi olduğu görülmektedir. Ana çatısı garantör devletlerin mutabakatı ile tesis edilen Kıbrıs Cumhuriyeti için bu özellik bir istikrar kaynağı olduğu kadar, garantör devletler arası her türlü gerginliğin Kıbrıs'ta da bazı tezahürleri olacağından muhtemel krizleri de tetikleyen bir unsur olması kaçınılmazdır.

Antlaşmanın 182. maddesine göre, Zürih Antlaşması'ndaki temel hükümler hiçbir biçimde değiştirilemez. Bu madde anayasanın değiştirilemez hükümlerini işaret etmekte olup, aynı zamanda siyasal yapının kuruluş temeli olan İttifak ve Garanti Antlaşmasını da korur niteliktedir.

185. maddeye göre; Kıbrıs Cumhuriyeti hiçbir şekilde başka bir devlet veya yapı ile bütünleşemez ya da bağımsızlığını ilan edemez. Bu madde ile adada çatışmaya neden olan "Enosis" ideallerinin önü tıkanmaya çalışılmıştır. Kuruluşa ilişkin antlaşmanın 185. Maddesi, Kıbrıs Ada'sının kendi tarihsel, sosyolojik ve kültürel bütünlüğü ile bir devlet olarak tanımlandığının en belirgin göstergesidir.

2.3.2.2. Garanti Antlaşması

Garanti Antlaşması'nın 1. maddesine göre; Kıbrıs Cumhuriyeti kendi bağımsızlığının, ülke bütünlüğünün ve güvenliğinin sürdürülmesini ve aynı zamanda anayasasına saygıyı güven altına almayı üstlenir.

Kıbrıs Cumhuriyeti, ayrıca, bir bölümü ya da tümüyle herhangi bir devlet ile hiçbir şekilde siyasi veya ekonomik bütünleşmeye girmeyeceğini taahhüt eder. Kıbrıs Cumhuriyeti, bu maksatla, adanın gerek birleşmesini, gerekse taksimini doğuracak doğrudan veya dolaylı, yardımcı ve teşvik edici tüm hareketleri yasaklar.

Kuruluş antlaşmasının temel kaidelerinden birisi olan Kıbrıs Adası'nın ayrı bir Cumhuriyet olması tanımı, bu tanımla da desteklenir niteliktedir. Böylece Kıbrıs kendi bütünlüğünü korumayı üstlenmektedir.

¹¹⁰ Murat Sarıca vd, "Kıbrıs Sorunu", İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, İstanbul, 1975, s. 279,

Maddenin son cümlesi birçok açıdan oldukça anlamlıdır. Ada'nın başka bir ülkeye ilhak edilmesi ve parçalanmasına ilişkin her türlü hareketin yasaklanması esasında kurucu anayasanın işaret ettiği bir takım demokratik ilkeleri yansıtmaktadır.

Aynı antlaşmanın 2. maddesine göre; Yunanistan, İngiltere ve Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 1'nci maddesinde tespit edilen taahhütleri, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını, ülke bütünlüğünü ve güvenliğini, anayasanın temel maddeleri ile tesis edilmiş durumunu tanır ve garanti ederler.

Antlaşmanın 3. maddesine göre ise; Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tesisi zamanında Birleşik Krallığın [İngiltere] hükümlerinde kalan bölgelerin bütünlüğüne riayet etmeyi ve Lefkoşa'da imzalanan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tesisi için antlaşmaya uygun olarak, Kıbrıs Cumhuriyeti tarafından kendisine tanınacak olan hakların Birleşik Krallık tarafından kullanılmasını ve onlardan istifade edilmesini garanti etmeyi taahhüt ederler.

4. madde ile de ihlal durumlarının yaratacağı haklar düzenlenmiştir. Antlaşma hükümlerinin ihlali halinde Yunanistan, İngiltere ve Türkiye bu hükümlere riayeti sağlamak için gerekli girişimlerin yapılması ve tedbirlerin alınması maksadıyla aralarında istişarede bulunmayı vaad ederler. Garanti veren üç devletten her biri, müştereken veya istişare ederek hareket etmek mümkün olmadığı durumlarda, antlaşmanın tesis ettiği durumu münhasıran yeniden tesis etmek gayesi ile hareket etmek hakkını mahfuz tutar.”

Bu madde ile antlaşmada konulan hükümlerin ihlal edilmesi durumunda tarafların (Yunanistan, Türkiye ve İngiltere) soruna müdahil olabileceği ve girişimlerde bulunabileceğinin önü açılmaktadır. Tek başına müdahale ise, istişarenin mümkün olmaması ve kurulu düzenin tesis edilmesi ile sınırlanmıştır.

2.3.2.3. İttifak Antlaşması

İttifak Antlaşmasınının 1. maddesine göre; Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve Türkiye müşterek müdafaaları için işbirliği yapacaklardır.

Bu Antlaşma ile bu müdafaanın ortaya çıkardığı meseleler hakkında birbirleri ile istişare etmeyi taahhüt ederler.

Tarafların, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin istiklâl ve ülke bütünlüğüne karşı doğrudan doğruya veya dolaylı tevcih edilen herhangi bir taarruz veya tecavüze karşı koymaları 2. madde ile taahhüt altına alınmıştır.

Bu maddeler ile tarafların kurulacak anayasal düzene karşı herhangi bir tecavüz olması durumunda gerekli müdahalelerin taraflarca işbirliği halinde yapılması hedeflenmiştir.

2.3.3. Kıbrıs Cumhuriyetinin Kurulması (1960)

Zürih Konferansı'nda uzlaşmaya varılan Garanti, İttifak ve Kuruluş Antlaşmaları ile Kıbrıs bağımsızlığını ilan etmiş, yeni bir anayasa yürürlüğe sokmak için çalışmalarına başlamıştır. Bu antlaşmalara göre, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere tarafından garanti altına alınan belirli ilkeler çerçevesinde bir uzlaşmaya varılmıştır. 16 Ağustos 1960 yılında Kıbrıs Anayasası'nın resmen yürürlüğe girmesi ile Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur.¹¹¹

Bu anayasa ile Türkler adadaki varlıklarını sürdürebilmek için gerekli hukuksal zemini sağlamış olacaktı. Türkçe ve Rumca, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin iki resmi dili olarak kabul edilmiş, hükümet ada sakinleri tarafından seçilecek bir Rum başkan, bir Türk başkan yardımcısı ile 7 Rum ve 3 Türk bakandan oluşacaktı. Yasama görevi ise, %70'i Rum ve %30'u Türk olan bir meclis tarafından yürütülüyordu. Kurulan bu yeni cumhuriyet üzerinde Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin garantörlük hakları da mevcut idi.¹¹²

Siyasal sistem bu haliyle ortaklıkçı demokratik modele uygun olarak tasarlanmış bir üniter devlettir. Başkan ve Başkan Yardımcılığı ile Bakanlıkların etnisiteler arası dağılımı "geniş koalisyon" ilkesi ile, mecliste etnisitelere orantılı temsil imkanının tanınması ise "orantılılık" ilkesi ile uyum içerisindedir. Ayrıca Temel Kuruluş Antlaşması, Garanti Antlaşması ve İttifak Antlaşması ile belirlenen anayasal temel hükümlerin tek bir tarafın iradesi ile değiştirilememesi ortaklıkçı demokrasinin veto ilkesini kısmi olarak karşılamaktadır.

2.4. 1963-1964 Kıbrıs Krizi'ni Ortaya Çıkaran Gelişmeler

Kıbrıs Cumhuriyeti, Londra ve Zürich Antlaşmaları kriterleri çerçevesinde Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası ile üniter bir yapıda ve başkanlık rejimi ile yönetilecek bir devlet olarak kurgulanmasına karşın anayasa uygulamada, hukuki ve siyasi anlamda bir çok zayıflık barındırıyordu. Bu sebeplerle Kıbrıs Cumhuriyeti politik anlamda uzun vadede başarılı olamamış ve bazı krizler baş göstermeye başlamıştı. Bu krizlerin sebeplerinden biri; anayasanın ada sakinlerinin ihtiyaçlarına göre değil, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin kaygılarını gidermeye yönelik kurgulanmış olmasıdır.

Bununla beraber kurucu antlaşmalar her ne kadar Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsız ve üniter yapıda bir devlet olduğunu söylese de, temel de anayasa metni kapalı bir yapıda ve kendisini revize etme imkanına sahip olmayan bir kurucu yasa idi.

¹¹¹ Bozkurt, a.g.e., s.13.

¹¹² Oberling, a.g.e., s.27.

Hatta bununla da kalmayıp, antlaşma metinleri gereği, dışarıdan müdahalelere açık bir siyasal yapı söz konusu idi. Bunlara bakarak; Kıbrıs Cumhuriyet'inin kendisine has ve kendini yönetebilecek bir yapıda olmayan bir anayasa üzerine kurulması, çatışmaları tetikleyen nedenlerden bir diğeri olarak görülebilir.

Kıbrıs Cumhuriyeti kurucu yasasının zayıf olmasının bir diğeri nedeni ise, antlaşmanın şartlarının iki toplumun liderlerinin de benimsemediği, ayrılıkçılığı ve ayrışmayı önleyemeyecek bir takım nitelikler barındırmasıydı. Bundan hareketle Kıbrıs adasında kalıcı bir ortaklıkçı demokrasi zemininin hazırlanamaması sürpriz olmamıştır. Yaşanan olumsuzluklara daha tam olarak kurulamamış bir rejimin karşıtları da müdahil olunca, cumhuriyetin altını oyar nitelikte bir dizi olay gerçekleşmiştir.

Toplumsal ayrışmaların ve "Kıbrıs Sorunu'nun açığa çıkmasındaki en temel nedenlerden birisi ise Makarios'un "Enosis" idealidir. Bu idealler çerçevesinde Makarios 1960-63 yılları arasında belirli anayasa değişikliklerini gündeme getirmiştir. Bu anayasa değişikliklerinde, Türklerin anayasal statülerinin düşürülmesine yönelik bir takım maddeler vardı ve bu maddeler bir takım anlaşmazlıkları gerekçe göstermekteydi. Bu anlaşmazlıkların konu başlıkları ise şunlardır;

- Vergilerin toparlanması,
- Silahlı kuvvetlerin yapılandırılması,
- Kamu hizmetlerine katılım oranlarının belirlenmesi,
- Belediye sınırlarının belirlenmesi.

Makarios, mevcut anayasanın anılan sorunları çözemez nitelikte olduğunu öne sürerek konuyla ilgili Türkiye Hükümeti ile görüşmek üzere Ankara'ya geldi. Fakat Türkiye hükümeti Makarios'un tekliflerini Kıbrıs'ta yaşayan Türk toplumlarının yaşama teminatlarını engeller nitelikte bulunduğu için reddetmiştir. Görüşmeler sonucunda Türkiye görüş ayrılıklarının giderilmesi açısından destek verebileceğini belirterek, anayasanın tek tarafı olarak değiştirilemeyeceğini ifade etmiştir.¹¹³

Kıbrıs Türk tarafı Makarios'un bu değişiklik taleplerinden sonra Kıbrıs içerisindeki 5 büyük şehirde kendi belediyelerini işleteceğini açıklamıştır.

Buna karşıt olarak Yunan tarafı Türk tarafının kuracağı belediyeleri tanımayacağını ve bu belediyelerin devlet kontrolü altına alınacağını ifade etmiştir.¹¹⁴ Türk belediyeler bu kararı yok saymıştır.

Makarios bu hamleye karşılık mevcut anayasanın sorunları çözmeye yeterli gelmediği argümanını daha hararetli bir biçimde savunmaya başlamıştır.

¹¹³ Fazıl Küçük, **Kıbrıs Türk Davası ve Kıbrıs'ta Rum Vahşeti**, Devlet Basımevi, Lefkoşa 2002, s.14.

¹¹⁴ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Timaş Yayınları, Ankara, 2014, s.786.

Bu gelişmelerden adada yaşayan toplumlar da etkilenmiş, bir kısım “enosis” fikirleri ile bir kısım “taksim” fikirleri ile belirli eylemler yapmaya başlamışlardır. Adadaki toplumsal ayrışma böylece giderek derinleşmeye başlamıştır. ¹¹⁵

Makarios, Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasına ilişkin Türk toplumu önderi Küçük ile görüşmeler gerçekleştirmiş ve on üç maddelik bir memorandumu Türk cenahına iletmıştır. Bununla beraber İngiltere, Türkiye ve Yunanistan’a konuya ilişkin brifing vermiştir. Makarios’un bu memorandumda amaçladığı; temelde çoğunluk olan Rum toplumunun hakimiyetinde bir Kıbrıs Üniter Devleti’nin kurulmasıdır. Böylece 1959 yılı antlaşmalarıyla kurulan anayasal düzen ve rejimin kalkmasını istemektedir. ¹¹⁶

Bu memorandumun esasında geldiği anlam, iki topluma dengeli bir biçimde siyasi ve idari rollerin dağıtılmasından ziyade azınlık haklarının saklı tutulduğu bir üniter yapının kurulmasıdır. Türkiye bu önerileri kesin bir biçimde red etmiştir. Türkiye ile paralel bir biçimde Kıbrıs Türkleri de Makarios’un önerilerine açıkça karşı çıkmışlardır. Bundan sonra gelen süreçte, Kıbrıs’ta yaşayan Türkler üzerine ciddi şiddet eylemleri gerçekleşmeye başlamıştır. Bu şiddet eylemleri Kıbrıs’ta yaşayan Türk nüfusunu yok etmeye yöneliktir. ¹¹⁷

Kıbrıs’taki Türklerin azınlık statüsüne indirgenip, “Enosis” ideallerinin gerçekleştirilmesi için planlanan sistematik aktiviteler toplamına “Akritas Planı” denilmektedir. Akritas Planı 1963 Kanlı Noel ile uygulamaya sokulurken bu gelişmeler de Kıbrıs Krizinin temelini oluşturmuştur.

21 Aralık 1963 yılında iki Kıbrıslı Türkün öldürülmesiyle yeni bir toplumlarası çatışma alevlendi ve Rum cenahı Türk tarafına yönelik bir dizi eylem gerçekleştirdi. Bu hareket tarihe “Kanlı Noel” olarak geçmiştir. Bu eylemlerin sonucunda Kıbrıslı Türkler Kıbrıs Cumhuriyeti siyasi yapılanmalarından çekilmek durumunda kalmışlardır. ¹¹⁸

Bu hareketlilik esnasında Birleşmiş Milletler Barış Gücü, çatışmaları engellemek için ada üzerinde stratejik noktaları kontrol altına aldı. Ada’da durum gergin bir hal almışsa da, Türkiye ve Yunanistan’ın müdahalesi söz konusu değildi. ¹¹⁹ Ancak, iki toplumun barış içinde bir arada yaşaması için dizayn edilmeye çalışılan ortaklıkçı demokratik model Rumlar tarafından tek taraflı olarak ilga edilmiştir.

¹¹⁵ Melek Fırat, “Yunanistan’la İlişkiler (1960-1980)”, Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt: I, 2001, s.722.

¹¹⁶ Faruk Sönmezoğlu, *II. Dünya Savaşı’ndan Günümüze Türk Dış Politikası*, Der Yayınevi, İstanbul, 2006, s.143.

¹¹⁷ Fuat Aksu, *Türk Dış Politikasında Zorlayıcı Diplomasi*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2008, s.84.

¹¹⁸ Fuat Veziroğlu, *Denktaş ve Kıbrıs’ ta Son Tango*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2007 s.194.

¹¹⁹ Tony Judt, *Savaş Sonrası: 1945 Sonrası Avrupa Tarihi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009, s.617.

“Azınlığın vetosu” ilkesi ihlal edilerek anayasal hükümler, çoğunluk Rumların iradesi ile değiştirilmeye çalışılmıştır. Benzer gelişmeler sonucunda Rumlar, adanın yönetiminde tek söz sahibi etnisite haline gelmişlerdir.

1967 yılında Yunanistan’daki “Albaylar Cuntası”nın askeri darbesi ile birlikte adadaki çatışma ortamı daha da yaygın hale gelmiştir. 1973 yılında askeri cuntaya karşı ayaklanan öğrenci hareketine karşın, cunta hükümeti odağı başka bir yere kaydırmak için Yunanistan’ın Kıbrıs üzerindeki hak iddialarını tekrar ortaya atmıştır. Yunanistan’daki askeri yönetim, Kıbrıs’ı Yunanistan’a ilhak etmeye yönelik olarak, Kıbrıs Cumhuriyetinin başında bulunan Makarios’u saf dışı bırakmak için bölgede Grivas eliyle Makarios karşıtı eylemler düzenleyerek saraya yürümüş ve yönetimi ele geçirmişlerdir. Bununla beraber adada Yunanistan’a bağlı bir kukla hükümet kurulmuştur.¹²⁰

Diğer taraftan; Kıbrıs’ta yaşanan toplumsal çatışma nedeniyle Türk temsilcilerinin hükümetten ayrılmasıyla, Rum yöneticiler AT ile görüşmelerini devam ettirmiş ve müzakereler yürütmüşlerdir. Bu müzakereler sonucunda 19 Aralık 1972 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti ile AT arasında bir ortaklık zemini kurulmuştur.¹²¹ Kıbrıs Rum bölgesinin bu müzakereleri Türkler olmaksızın yürütmek istemesinin arka planında, Yunanistanın da dahil olduğu ve Batı Avrupa’da kurulmakta olan bir birlikteliğin içerisinde yer almak istemesi vardır. Ortaklık antlaşması 1973 yılında başlamıştır. Bu olayları Denктаş, Kurucu anayasanın 5. Maddesindeki iki toplum arasındaki ayrımcılığın oluşturulmaması ilkesine aykırı bir durum olarak eleştirmiştir. Buna bağlı olarak Denктаş antlaşmanın Rum tarafı için ayrıcalıklı ilkeler içerdiğini ve bunun adada yaşayan Türkler için dezavantajlı unsurlar barındırdığını dile getirmiştir.

2.5. Kıbrıs Barış Harekatı (20 Temmuz 1974)

Adada, uluslar arası desteği arkasına alan ve Türk tarafının katledilmesine dönüşen şiddet olayları sonucunda, Türkiye Cumhuriyeti Zürih ve Londra antlaşmalarına dayanarak Kıbrıs’a bir müdahale gerçekleştirmiştir.

TMT’nin kurucularından ve KKTC’nin kurucu Cumhurbaşkanı Rauf Denктаş’ın da tüm gücüyle desteklediği Kıbrıs Barış Harekatı kendi içerisinde bir takım eksiklikleri barındırmakla beraber özünde başarılı bir hareket olmuş, Kıbrıs adasında yaşayan Türkler’in güvenlik kaygılarını gidermiştir. Kıbrıs Barış Harekatı, Türkiye Cumhuriyeti’nin dış politikasının değişmesi açısından da bir nirengi noktası olarak kabul edilmektedir.¹²²

¹²⁰ Aksu, a.g.e., s.85.

¹²¹ Melek Fırat, “Yunanistan’la İlişkiler”, Türk Dış Politikası, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s.102.

¹²² Özarslan, a.g.e., s.37.

Kıbrıs Barış Harekatı, ABD ve BM'in onaylamadığı ve tepki gösterdiği bir hareket olmuştur. ABD bu harekattan sonra Türkiye'ye yaptığı yardımları kesmiş ve silah ambargosu uygulamaya başlamıştır. Türkiye, ABD ve BM'in takındıkları bu tutum karşısında çok yönlü ilişkiler kurmak için gayret göstermiştir. Tüm bunlarla beraber silah ambargosu nedeniyle sıkıntı yaşayan Türkiye Cumhuriyeti, mevcut durumdan ders çıkararak milli sanayiye yönelmeye başlamış ve ilerleyen dönemlerde Türk askerinin ihtiyaçlarını karşılayabilmek için ASELSAN ve ROKETSAN gibi kurumları kurmuştur.

Kıbrıs Barış Harekatı adada yeni bir dönem başlatmış, Kıbrıslı Türklerin ekonomik, politik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak adına federe bir devlet kurulmasına ön ayak olmuştur. Rumlar ile her iki tarafın da kabul edebileceği bir anlaşmaya varılamadığı için, 1975 yılında Kıbrıs'ın kuzeyinde bir federe devlet kurulmuştur. Ada'da Türk bölgesindeki iş gücünü artırmak için Türkiye'den adaya göçler gerçekleşmiştir. Adanın kuzeyindeki Rumların güneye, güneyindeki Türklerin ise kuzeye transferi sağlanmıştır. Tüm bu demografik düzenlemelerle Kıbrıs adasında Türklere ait bir yaşam alanı perçinlenmiştir.

2.6. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kurulması (15 Kasım 1983)

1977-79 ve 1980-83 yıllarında konuya ilişkin yapılan taraflar arası görüşmeler bir sonuç vermemiş, bu nedenle de 15 Kasım 1983 yılında Türk meclisi Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni Harita.3.deki haritada görülen egemenlik sınırları içerisinde ilan etmiştir.

Harita.3: KKTC-GKRY Sınır Haritası

Kurucu meclisin düzenlediği anayasa ile KKTC kurulmuş ve referandum ile Rauf Denктаş cumhurbaşkanı seçilmiştir. Fakat bu ilan, uluslararası ortamda hoş karşılanmamış, BM Güvenlik Konseyi KKTC'nin kuruluş kararını hukuken geçersiz saymış ve tüm üye devletlere de yalnızca Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tanınabileceğini deklare etmiştir. Bu nedenle KKTC'yi tanıyan birkaç devlet de kararlarından vazgeçmiştir.¹²³

KKTC, Türkiye dışında diğer ülkeler tarafından tanınmamış olsa da, gelişmeler BM Genel Sekreteri'ni harekete geçirdi ve iyi niyet görevi çerçevesinde 1984 Ağustos ayında yeni bir barış girişimi başlatılmasını sağladı.

Bu çerçevede BM, Kıbrıslı Türk ve Rum yetkilileri ayrı ayrı görüşmek üzere Viyana'ya davet etmiştir. Genel Sekreter, taraflara Viyana Çalışma Noktaları diye bilinen bir belgeyi sunmuştur. Bu tarihten sonra, Kıbrıs sorununun çeşitli veçheleri tek tek değil, ayrılmaz bir bütün halinde ele alınmaya başlanmıştır.

¹²³ Özarslan, a.g.e., s. 33.

1985 yılında Kıbrıs Türk ve Rum taraflarında yapılan seçimleri müteakip, BM Genel Sekreteri taraflarla istişarelerde bulunduktan sonra 29 Mart 1986'da "Taslak Çerçeve Antlaşması"nı sunmuştur.¹²⁴

Söz konusu Çerçeve Antlaşması, Kıbrıs'ta iki uluslu bir federal devlet kurulmasını, Rum Cumhurbaşkanı ve Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısının veto yetkilerinin olmasını ve Türk tarafının toprağının yüzde 29'un üzerinde bir oran olarak belirlenmesini öngörmüştür.

KKTC Cumhurbaşkanı Denktaş 21 Nisan 1986'da, Türk tarafı için önem arz eden temel hususları dile getiren ve paketi bir bütün halinde kabul ettiğini bildiren bir mektubu Genel Sekreter'e göndermiştir. Denktaş 27 Nisan 1986 tarihli ikinci mektupla da antlaşmayı imzaya hazır olduğunu bildirmiştir. Rum Lider Kipriyanu ise önerilere yanıt vermeyerek uluslararası bir konferans çağrısında bulunmuştur.¹²⁵

2.7. 1990 Sonrası Gelişmeler ve Annan Planı

Kıbrıs sorununa çözüm arama çabaları 1990 yılının ilk aylarından itibaren tekrar hareketlilik kazanmış ve giderek yoğunlaşmıştır. Bu çabaların sonucunda, Türk tarafının da aktif katkılarıyla BM Genel Sekreteri Butros Ghali tarafından "Fikirler Dizisi" adını taşıyan ve gayri resmi nitelikte olan bir anlaşma çerçevesi taslağı oluşturulmuş ve taraflara iletilmiştir. 1992 yılının Haziran ve Kasım ayları arasında New York'ta yapılan müzakereler, kapsamlı çözüme ilişkin özlü konular hakkında yürütülmüş, Kıbrıs'ta kurulacak yeni ortaklığın siyasal veçhesini içeren konular "Fikirler Dizisi"¹²⁶ çerçevesinde ele alınmıştır. Fikirler Dizisi'nde iki federe devletten oluşan bir federal yapı çözüme esas alınmış; 1960 düzeninde de öngörüldüğü üzere, 1960 Garanti ve İttifak Antlaşmaları muhafaza edilmiş; ayrıca "Federal Kıbrıs"ın Türkiye ve Yunanistan'a her konuda "most favoured nation" statüsü tanıyacağı belirtilmiştir. Çerçeve Anlaşmasının, iki tarafın mutabakatını takiben yapılacak Dörtlü Konferans'ta nihai hale getirilmesi ve 30 gün içerisinde de iki toplumda referanduma sunulması öngörülmüştür.

Kıbrıs Türk tarafı 100 paragraflık Fikirler Dizisi'nin 91'ini kabul etmiş, diğer 9 paragrafı müzakereye hazır olduğunu açıklamıştır. Rum tarafı ise, Kıbrıs Türklerinin, federe bir birim olarak da olsa, ayrı bir yapıya sahip olmalarını ve Garanti Antlaşması'nın devamını kabul etmemiştir.

¹²⁴ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2014, s.801.

¹²⁵ Atilla Sandıklı, **Yeni Kıbrıs Stratejisi "Tanınma"**, Bilge Strateji, Cilt: 2, 2010, s.5.

¹²⁶ Melek Fırat, **"Yunanistan'la İlişkiler" içinde Türk Dış Politikası**, Cilt 2, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s.455.

Rum tarafında yapılan Şubat 1993 Başkanlık seçimlerini Fikirler Dizisi'ne karşı çıkarak kazanan Klerides, iş başına gelir gelmez Fikirler Dizisi'ni müzakere etmeyeceğini, esas tercihlerinin AB üyeliği yönündeki çabalarını yoğunlaştırmak olduğunu açıklamıştır.

Nitekim bundan sonra, Rumlar AB üyeliği yönündeki gayretlerini, Yunanistan'ın da yardımıyla geliştirmeye başlamışlardır. GKRY, Mart 1995'te AB'nin adaylık statüsü vermesiyle tamamen AB üyeliğine odaklanmış ve tek yanlı bir kararla Kıbrıs Türk tarafı ile diyalogu kesmiştir.¹²⁷ Bunun sonucunda AB'nin Kıbrıs Sorunu'nda tarafgir olduğu görülmüştür. Bu olgu; Kıbrıs Sorunu'nu derinleştirmekte ve sorunu çözümsüzlüğe doğru itmektedir. Görülmektedir ki; AB üyeliği içerisinde KKTC'nin bir yeri yoktur.¹²⁸

BM Genel Sekreteri Koffi Annan'ın, Kıbrıs Özel Temsilcisi aracılığıyla Mart 1997'de başlatılan dolaylı görüşmelerden sonra yüz yüze görüşmeler için yaptığı çağrı üzerine, 1997 yılının Temmuz ve Ağustos aylarında yaklaşık birer hafta süreyle Denктаş ve Klerides, Troutbeck (ABD) ve Glion'da (İsviçre) bir araya gelmişlerdir. Troutbeck görüşmeleri sırasında AB Komisyonu'nun genişleme konusundaki raporu ve GKRY ile 1998 başında tam üyelik görüşmeleri başlatılmasına ilişkin 13 tavsiye kararı basına sızdırılmıştır. Türkiye ve KKTC tarafından AB'nin bu tutumuna karşı tepki gösterilmiştir. Bu bağlamda, GKRY'nin AB üyeliği yönünde atacağı adımların KKTC'nin Türkiye ile bütünleşme sürecini hızlandıracağı 20 Temmuz 1997 tarihli Ortak Açıklamada kaydedilmiştir. Bu doğrultuda, KKTC Cumhurbaşkanı Denктаş tarafından 31 Ağustos 1998 tarihinde, soruna kalıcı bir çözüm bulunması amacıyla Ada'daki iki devlet arasında bir Konfederasyon tesis edilmesi önerilmiştir.¹²⁹ Öneri, Kıbrıs'taki iki devletin aralarındaki temel meseleleri çözmelerini müteakip ortak bir yapılanma gerçekleştirmeleri temeline dayandırılmıştır.

Bundan sonra gelişen süreçte 2001 yılında Rauf Denктаş GKRY lideri Klerides'e bir görüşme teklifinde bulunmuş ve Koffi Annan'ın direktörlüğünü yaptığı bu görüşmelerden sonra Annan tarafından bir çözüm tasarısı oluşturulmuştur. Kamuoyu içerisinde bu çözüm tasarısı "Annan Planı" olarak isimlendirilmiştir.

Bu tasarıya göre; Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti uluslararası arenada tek bir kişiliğe sahip kendi içerisinde ikili federe yapıda bir devlettir.

Birleşik Kıbrıs Anayasası'nın iki tarafın da katıldığı bir referandum ile kabul edilebileceği ve herhangi bir tarafın diğer taraf üzerinde bir üstünlüğünün olmadığı düşünceleri bu tasarı da hakimdi.

¹²⁷ Sandıklı, a.g.e., s.6.

¹²⁸ Metin Fahrioğlu, "KKTC'nin Tanınması ve Uluslararası Hukuk", Kıbrıs Mektubu, Kıbrıs Türk Kültürü Derneği Genel Merkezi Yayını, Cilt No:28, 2015, s.50.

¹²⁹ Rauf Denктаş, **Hatıralar, Toplayış**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2000, s. 453.

Planda en dikkat çekici yönlerden birisi ise; kurulacak yeni düzen içerisinde tek taraflı değişiklik yapılamayacağı ve Kıbrıs'ın tamamının veya bir bölümünün herhangi bir ülke ile birleşemeyeceğinin dile getirilmesidir.

Annan Planı, Kıbrıs Adasında İngiliz üsleri dışında kalan tüm bölgelerin federal ve bağımsız içerikli bir devlet başlığında birleşmesi gerektiğini savunuyordu. Buna göre Birleşik Kıbrıs Cumhuriyet'indeki bakanlıklardan en az 1/3'ü Türklerden oluşacak ve devlet başkanlığı ile başbakanlık 10 ayda bir Türkler ile Rumlar arasında el değiştirecekti.¹³⁰

1. ve 2. Annan Planı Kıbrıs'ın bağımsız bir varlık olduğunu vurgulayarak, üç ana yapıya dayandırmaktaydı. Bunlardan ilki diğer iki yapının birleştiği ortak devlet hükümeti, diğer ikisi ise feshedilemez bir ortaklık yapısı bünyesinde ele alınan Rum ve Türk tarafı devletleridir. Bununla beraber parça devletlerin eşit statüsü temel maddelerdendi.¹³¹

BM Genel Sekreteri Annan, 11 Kasım 2002 tarihinde adadaki sorunların çözümüne yönelik hazırladığı tasarıyı taraflara sunmuştur.¹³²Bu tasarıya Türk tarafı bazı olumsuz koşullar nedeniyle cevap vermekte biraz gecikmiştir. Türk kamuoyundan, plandaki birkaç kritik koşula karşı ciddi eleştiriler gelmiştir. Rum tarafı ise planın belirli bir müzakere zeminine dayandığını söylese de planın bu haliyle kabul edilemeyeceğini iletmiştir. Bundan sonra gelen süreç ise Kopenhag Zirvesidir. Bu zirveden iki gün önce tasarı tekrar gözden geçirilip taraflara sunulsa da taraflar planın eski plan olduğu ve değişiklik içermediği gerekçesiyle kabul etmemişlerdir.

26 Şubat 2003 tarihinde Annan planı tekrar gözden geçirilip KKTC ve GKRY taraflarına sunulmuştur. BM Genel sekreteri tarafları kararlarını vermek üzere Lahey'e davet etmiştir. Bu toplantıya garantör olarak İngiltere, Türkiye ve Yunanistan da katılmıştır. Taraflar müzakere sürecine başlamışlar ve müzakerelerin sonucunda planın referanduma sunulması öngörülmüştür. Bu bağlamda Denктаş görüşmelere devam etmeyi kabul ederken GKRY tarafı 2 aylık bir kampanya izni istemiş, bunun akabinde referandumun gerçekleştirilmesini istemişlerdir.

Fakat tüm bu taleplerden sonra Genel Sekreter 11 Mart tarihinde sorunun çıkmaza girdiği yargısıyla görüşmeleri sona erdirmiştir.¹³³ BM Genel Sekreteri bu müzakerelerin sonuçsuz kalması konusunda Türk tarafını suçlu bulmuş ve bunu raporunda böylece anlatmıştır.

¹³⁰ Vikipedi, **Annan Planı**, https://tr.wikipedia.org/wiki/Annan_Planı, (Erişim Tarihi: 27.10.2016)

¹³¹ Ferhat Pirinççi, **Annan Planı Tarihi Bir Fırsat Mı? Çözüm Ve Çözumsuzlüğün Karşılaştırmalı Analizi**, Uludağ Üniversitesi I. Ulusal Genç Bilim Adamları Sempozyumu: Değişen Dünyada Türkiye'nin Önemi, 6-7 Mayıs 2004, Bursa, Uludağ Üniversitesi Kültür Sanat Kurulu Yayınları, Cilt-II, s.763.

¹³² Faruk Sönmezoğlu, **Türk Dış Politikası**, Der Yayınları, İstanbul, 2006, s.414.

¹³³ Sandıklı, a.g.e., s.9.

Bundan sonra gelen süreçte GKRY 16 Nisan tarihinde Atina'da gerçekleştirilmiş olan bir zirvede, AB'ye katılımını gerçekleştirmiştir. ¹³⁴

2004 tarihinde New York'ta gerçekleştirilen görüşmeler ada için müzakerelerin yeniden önünü açmıştır. Bunda Türk tarafının yapıcı ve olumlu yaklaşımları oldukça etkili olmuştur. Öncelikle taraflar kendi aralarında Annan Planını müzakere edecekler, çıkmaza girildiğinde anavatanlar (Türkiye ve Yunanistan) katılım gösterecek ve yine çözüm üretilemezse BM Genel Sekreterinin üretmiş olduğu formüllerle ortaya çıkacak, nihai sonuç halkın referandumuna sunulacaktır. Bu gayretlerin ana amacı, 1 Mayıs 2004'ten önce Kıbrıs'ın birleşik bir düzene girmesi ve AB'ye birleşik bir Kıbrıs'ın üye olmasıdır.

2004 yılında KKTC ve GKRY tarafından gerçekleştirilen referandumlar sonucunda Annan Planı Rum tarafının red etmesi sonucunda hayata geçirilememiştir. Rum tarafının bu tutumunda Cumhurbaşkanı Papadopoulos'un plana karşı yürüttüğü kampanyanın büyük etkisi vardır. Tüm bunlar sonucunda tarafların, anayurtların ve BM'nin yürütmüş olduğu bu sistematik çözüm planı da işlevsiz kalmıştır. Bununla beraber 2004 yılında adadaki Rum Yönetimi AB'ye kabul edilmiştir. ¹³⁵

¹³⁴ Sandıklı, a.g.e., s.10.

¹³⁵ Sandıklı, a.g.e., s.10.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KIBRIS'TA ÇÖZÜM ARAYIŞLARI VE ORTAKLIKÇI DEMOKRASİ MODELİ

3.1. 1960'da Kurulan Ortaklıkçı Demokrasi'nin Başarısızlığının Kaynağı

1960'da Kıbrıs'ta kurulan üniter devlet, ortaklıkçı demokrasi bağlamında bir çok açıdan anlamlı bir yapıdadır. Literatürde 1960 devletinin çökmesini anayasal bir zayıflık olarak ele alma eğilimi olsa da adada ortaklıkçı demokrasi unsurlarının eksikliği devletin çökmesinde büyük rol oynamıştır. Ortaklıkçı demokrasilerde; etnik gruplar arası izolasyonun sağlanması, gruplar arasındaki güç dengesinin kurulması, etnik grup siyasi seçkinlerinin işbirliği ve uluslararası aktörlerin uzlaşmaya yönelik olumlu çabaları hayati öneme sahiptir. Bu unsurlardan etnik gruplar arası izolasyon ortaklıkçı yapı içerisindeki grupların kendilerine ait şahsi alanı sembolize ederken, kesimler arası güç dengesi parçaların ellerinde tuttukları politik ve sosyal iktidara işaret etmektedir. Seçkin kesimlerin işbirliği de; politikaya etki eden elitlerin ortaklıkçı yapının oluşturulması yönündeki işbirlikçi davranışlarını vurgulamaktadır. Uluslararası aktörlerin uzlaşmaya yönelik teşvikleri ise ortaklıkçı yapının oluşması yönünde toplumun içindeki denklemleri etkileyen ve ortaklıkçı yapıya zemin hazırlayan bir takım dış etkilere dikkat çekmektedir.

3.1.1. Etnik Gruplar Arası İzolasyon

Ortaklıkçı demokrasi kuramında; toplumlar arası gerginlik mevcut ise, etnisitelerin daha özgür bir şekilde varlığını sürdürmesi açısından etnik gruplar arası izolasyonun etkili olacağı düşünülür. 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nde gruplar arası izolasyon neredeyse hiç yok gibidir. Buna bağlı olarak 1960 yılında grupların anlaşmazlığı, ortaklıkçı demokrasi modelini engelleyici bir takım özellikler göstermektedir. 1960 yılında Kıbrıs'ta Rumlar'ın birleşme, Türkler'in ise bölünme yönünde istekleri olduğu görülmektedir. Bu bir çatışma ortamının açığa çıkmasına neden olmuş, anlaşamayan gruplar ortaklıkçı demokrasi yönetimini başarısızlığa uğratmıştır.

Bunun temelinde gruplar arası izolasyonun yokluğu da yer almaktadır.¹³⁶Etnik gruplar arası izolasyon olgusu, ortaklıkçı demokrasilerde tarafların ortak özerkliğini muhafaza eder ve bu özerkliğin tamamlanmasına imkan tanır.

Kıbrıs'ta izolasyon olmadığı için yetki paylaşımı olgusu meşruiyet kazanamamıştır. Adada tarafların coğrafi olarak bütünleşmiş bir biçimde ikamet etmemeleri ve toprak meşruiyetinin olmaması Rum kesimi içerisinde kızgınlığa sebebiyet vermiştir.

¹³⁶ Ahmet Sözen, *The Fall and the Rise of the Consociational Democracy in Cyprus*. İstanbul, 2002, s.12.

1960 düzeni ile tesis edilen Türk tarafının yönetimindeki belediyeler, adadaki Rumların ayrışma korkularını daha da derinleştirmiş, Rumlar, Türklerin siyasal hakimiyetlerinin artmasına karşı çıkmışlardır. Dönemin Rum Cumhurbaşkanı Makarios ayrı belediye fikrini benimsememiştir. Bu tutum etnik gruplar arası izolasyonun oluşmasını engelleyici bir rol oynamıştır.¹³⁷

Makarios, ayrı belediye fikrinin ayrışmayı beraberinde getireceğini düşünüyordu. 1960 Anayasasınının 173. maddesi etnik unsurlara göre yerel yönetimlerin düzenlenmesi gerektiğini ön görüyordu. Bu maddeye Rum kesimi şiddetle karşı çıkarken, Türk kesimi ise belediye düzeyinde bir özerklik kazandıkları için bu maddenin uygulanmasını destekliyordu. Bu çatışma, bazı kuramcılara göre 1960 ortaklıkçı demokratik yapının dağılmasının kaynaklarından birisidir.¹³⁸

Kıbrıs adasındaki iki etnik grubun coğrafi dağılımı, süreç boyunca değişikliklere uğramıştır. 1960 yılına gelene değin Türk ve Rum köyleri birbirlerine yakın bir biçimde yaşıyorlardı. Her ne kadar birbirlerine karışma olmasa da tam bir bölünme de söz konusu değil idi. Fakat 1960 sonrası gelişen süreçte Türkler gittikçe kendilerini tehdit altında hissetmişler, Rum köyleri tarafından çevrelenmelerini tehdit olarak algılamaya başlamışlardır.

Lipjhart'ın ortaklıkçı demokrasi kuramında etnik gruplar arası izolasyon bu gibi gerginliğin arttığı ortamlarda bir avantaj olarak görülmektedir. Fakat Kıbrıs adasında izolasyonun gerçekleşmemesi, gerginlik ortamını daha da artırmıştır. Böylece birbirinin içine girmiş coğrafi dağılım gruplar arasında bir çatışmaya sebebiyet vermiştir. Bu nedenle, 1960 sonrasında Kıbrıs'lı Türkler büyük şehirlere göç etmeye başlamışlardır.

1974 Kıbrıs Barış Harekatı sonrasında oluşturulan etnik sınırlar ise, müteakip tehdit ortamını azaltarak, kalıcı barışın tesisi için önemli bir rol oynamış, Türk toplumunun kendisini güvende hissetmesi sağlanmıştır. Tüm bunlara bakarak Kıbrıs Adasında etnik gruplar arası izolasyonun eksikliğinin, 1960 devletinin çökmesine neden olduğunu söylemek mümkündür. Bunun temelinde ise toplumların kendilerini güvende hissetmemeleri vardır. Toplumlararası güvensizlik, Kıbrıslı Rumların ortak özerklik için Anayasa hükümlerine şüphe ile bakmalarına ve Kıbrıslı Türklerin kendilerini savunmasız hissetmelerine neden olmuştur.

¹³⁷ Alecos Markides, **Kıbrıs Cumhuriyeti Eski Başsavcıyla Röportaj**, 2 Temmuz 2004.

¹³⁸ Sözen, a.g.e., s.13.

3.1.2. Etnik Gruplar Arası Güç Dengesi

Güç dengesi toplumsal gücün etnik gruplar arasında eşit olarak dağılmasını ifade etmektedir. Toplum içerisinde eşit olmayan bir güç dengesi bir grubun diğer gruptan üstün hale gelmesi ve tahakküm altına alması ile sonuçlanabilecektir. Güçlünün daha az güçlüyü baskı altına alabileceği bu tip bir güç dengesi ortaklıkçı demokratik yapıyı engelleyici bir takım özellikleri içeriğinde barındırır. Özellikle iki kutuplu toplumlarda bu durum kendisini daha belirgin olarak gösterir. Sadece toplumsal kesimlere gücün paylaştırıldığı devlet mekanizması, kendisini ayakta tutacak eşit gruplara dayanırsa, etnik gruplar tarafından benimsenmesi daha kolay olacaktır. Lipjhart toplum içerisinde güç paylaşımının birden fazla kesim içerisinde orantılı olmasının, pazarlık ve uzlaşma açısından olumlu olduğunu savunur.¹³⁹

1960 Kıbrıs Devleti'nde güç iki büyük topluluk arasında orantısız bir biçimde dağılmıştır. Güç paylaşımını kendi avantajına çevirmeye çalışan çoğunluk ile buna karşı anayasal avantajlarını korumaya çalışan azınlık söz konusudur. Her ne kadar arka planda Yunanistan ve Türkiye'nin soruna dahil olmaları, konunun bir oran çerçevesinde değerlendirilmesine katkı sağlıyor olsa da, bu denge yeterli olmayacaktır. Çünkü Kıbrıs'ta iki büyük topluluk arasında yoğun bir rekabet ilişkisi kurulmuştur.¹⁴⁰

1960 Kıbrıs Cumhuriyetinin güç dinamiklerine bakıldığında; Türkiye, Yunanistan ve Britanya'nın konuya aktif bir biçimde katılması ile adada bir güç dengesi sağlanmaya çalışılmıştır. Kıbrıs Rum kesimi nüfusun büyük bölümünü oluştursa da dış unsurların katılımı ile bir güç dengesi kurulmaya çalışılmıştır. Buna örnek vermek gerekirse; Macmillian Planı Kıbrıs'ta karar alma mekanizmalarına Türklerin aktif katılımına ön ayak olmuştur. Bu dönemde bir Yunan-Türk yumuşaması da açığa çıkmış, bu yumuşama bir dengenin uzantısı haline gelmişti. Kıbrıs'ta ortak bir hükümetin kurulmasıyla, Türk ve Rumlar'ın sosyal ve politik güçleri eşitlenmiştir.

Fakat Rumlar bu durumu adaletsizlik olarak algılamışlardır. Buna bakarak, güç dengesinin tüm gruplar tarafından kabul edilebilir nitelikte olması gerektiği ifade edilebilir.

1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'ne bakıldığında oluşturulan dengenin Rumlar tarafından kabul edilmediği görülmektedir. Bunun sebebi ise; toplumlar arasında uzlaşmanın olması gereken her yerde çatışmanın olmasıdır.¹⁴¹

1960 Kıbrıs Cumhuriyetinde yeterli güç dengesinin kurulamadığını örneklendirmek için vergilendirme olgusu ele alınabilir.

¹³⁹ Lipjhart, a.g.e., s.126.

¹⁴⁰ Sözen, a.g.e., s.13.

¹⁴¹ Sözen, a.g.e. s.15.

Anayasanın 78. maddesinin 2. fıkrasında “görev ve vergi yükümlülüğü getiren herhangi bir yasa, sırasıyla Türk ve Yunan topluluklarının seçtiği temsilcilerin ayrı çoğunluğunu gerektirecektir” ifadesi yer almaktadır. Bu vergi yasası, Rum ve Türk tarafı arasında anlaşmazlığın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bununla beraber yeni vergi yasasının yürürlüğe sokulması yönünde tarafların girişimleri de başarısız kalmıştır. Türklerin anayasaya dayalı olarak Türk belediyelerinin oluşturulması yönündeki talepleri de vergi sisteminde bir takım açmazları derinleştirmiştir. Türklerin taleplerine Rumlar’ın karşı olmasına yönelik olarak Türk tarafı misilleme yaparak gelir vergisi yasası için oy kullanmamışlardır. Bu durum devleti işlemez hale getirmiştir.¹⁴² Kısacası, ortaklıkçı demokratik modelde azınlığın istemediği bir düzenlemenin yasalaşamaması anlamına gelen “azınlığın vetosu” ilkesi Rum tarafınca kabullenilmemiştir.

Kıbrıs’ta bir güç dengesinin oluşturulamaması, taraflar arasında radikal bir güç mücadelesine dönüşmüştür. 1963 yılında Makarios’un öne sürdüğü 13 maddelik anayasa değişikliği Türk hükümeti tarafından reddedilmiş, bununla beraber Türk bakanlarının yasama ve yürütme organlarından çekilmelerine sebep olmuştur. Böylece Ortaklıkçı demokrasinin “Geniş Koalisyon” yapısı da çökmüştür ve Kıbrıs Rum tarafı 1964’ten 1974’e değin ortaklıkçı olmayan bir yapı ile devleti yönetmiştir. Bu süreçte Kıbrıslı Rumlar ile Türkler arasında güç dengesi sağlanamamıştır.

Yukarıda bahsi geçen güç dengesizliği 1960 Kıbrıs Devletinin istikrarını bozan nedenlerden biridir. Tarafların güç dengesi üzerine anlaşmazlıkları kesimler arasında sürtüşmelere sebep olmuştur. Genel olarak değerlendirildiğinde, 1960 Kıbrıs Devletinin yıkılmasının esas kaynağının bu güç dengesizliği olduğu görülecektir. Kıbrıs’ta “azınlığın vetosu” ilkesi benimsenmiş olsa idi, Anayasa geniş çapta değiştirilmeye çalışılmaz ve buna mukabil Türk tarafı radikal kararlar vermek zorunda kalmazdı.

3.1.3. Kesimlerin işbirliği

Ortaklıkçı Demokrasi kuramcıları politik iktidar kazanma vaadinin kesimlerin kanaat önderlerini iş birliğine güdüleyeceğini düşünmektedirler. Seçkinler arasındaki bu işbirliğinin de kesimler arasında benzer bir yansımaya kaynaklık edeceği kabul edilir. Dolayısıyla, sağlıklı bir ortaklıkçı demokrasi kesimlerin ve kanaat önderlerinin kritik konulardaki işbirliklerine ihtiyaç duymaktadır.

¹⁴² Alecos Markides, **Kıbrıs Cumhuriyeti Eski Başsavcıyla röportaj**, 2 Temmuz 2004.

1960 Kıbrıs devletinin çökmesinin en önemli nedenlerinden birisi de Kıbrıs'taki kesimlerin işbirliği eksikliği ve kanaat önderlerinin ortaklıkçı demokrasi kültürüne sahip olmamalarıdır. 1960 Kıbrıs Devlet'inin başından beri hem Rum kesimi hem de Türk kesimi iki taraf için de en uygun modelin ortaklıkçı yapı olduğu düşüncesini taşımışlardır. Adada çoğunluğu temsil eden Kıbrıslı Rumların ortaklıkçı yapıya yönelmesindeki ana teşvik, bölünme riski olmuştur. Fakat Kıbrıs'taki anayasaya ilişkin sürtüşmeler ortaklıkçı yapının siyasi ilişkilere hakim olmasını engellemiştir. Bununla beraber bölünme tehdidi ortadan kalktıktan sonra Rumların ortaklıkçı yapıya karşı motivasyonları da zayıflamıştır. ¹⁴³

Siyasal kuramcı Loizos, 1960 devletinin çökme sebebini, Rum ve Türk tarafının politik önderlerinin yeterince olgunlaşmadan iktidar sahibi olmaları ile ilişkilendirir. Ona göre politik önderler ne uzlaşa ne de yönetim konusunda yeterince yetkin değillerdir. İçerisinde oldukları politik konjoktür itibariyle belirli çıkarları geliştirme kabiliyetleri gelişmiş ve tek fikirli olmak zorunda kalmışlardır. 1960 Kıbrıs Devleti kurulduğunda Rum ve Türkler birbirleri ile bir karşıtlık üzerinden kendi kimliklerini inşa etmeye koyulmuşlardır. Bu durum da hükümetin içerisinde birlikte çalışabilmeyi güçleştirmiştir.

Bakıldığında 1960 Kıbrıs Devleti Anayasası, politik kanaat önderlerinin geniş bir uzlaşa perspektifine sahip olması ve temel maddelerinin bu uzlaşa perspektifi ile yorumlanmasına ihtiyaç duymaktaydı.

Fakat buna karşın liderlerin itibar ve otoriteleri, aşırı tutumları devam ettirmek için toplumları tarafından gelen bir baskının altındaydı. Kıbrıs tarihinde tarafların liderlerine bakıldığında bu radikal tutum görülmektedir.

Her iki topluluk da, karşılıklı ilişkilerini sıfır toplamı bir oyun olarak görmeye teşvik edilmişlerdi. Tarihi öncüller, uluslar arası baskılar ve seçim teşvikinin azlığı, kesimlerin işbirliğini baştan engellemiştir. Yunan milliyetçiliğinin bir sembolü haline gelen Makarios'un Rumlar tarafından gelen baskılar ile yönlendirilen milliyetçi konuşmaları, adadaki Türklerin kendi varoluşlarına dair bir tehdit gibi algılanmasına neden olmuştur.

Genel olarak değerlendirildiğinde 1960 Kıbrıs devletinin ortaklıkçı demokratik yapısının devam ettirilememesinde, kesimlerin işbirlikçi davranmamaları belirleyici olmuştur denebilir. Makarios ve arkadaşlarının 1960 anayasasına dair hükümlerin, kendilerince denetlenmeden yürürlüğe sokulduğu iddiası bu işbirlik karşıtı davranışların çıkış noktasını teşkil etmektedir. ¹⁴⁴

¹⁴³ Sözen, a.g.e., s.16.

¹⁴⁴ Kudret Özersay, **For a cogent summary of Makarios' actions during the London Conference, "The Validity and Scope of the 1959-1960 Cyprus Treaties", *Cyprus and International Law*, Ankara, 2002 s.24.**

3.1.4. Uluslararası Toplumun Uzlaşmaya Yönelik Teşvikler Sunma Kabiliyeti

Ortaklıkçı demokratik yapının oluşması için teşvikin az olduğu toplumlarda uluslararası aktörlerin müdahalelerin önemli bir rol oynayabileceği belirtilmektedir. Yerel halklar ile uluslararası aktörlerin olumlu ilişkileri çatışmayı önleyici bir dinamik oluşturabilecek ve işbirliği alternatiflerini genişleterek toplumların ortaklıkçı yapı oluşturmasında avantaj sağlayacaktır. Ancak çatışmaların engellenmesi yönündeki uluslararası aktörlerin bölgeye yönelik kurdukları denklem bazen yatıştırıcı olduğu gibi bazen de ayrıştırıcı olabilmektedir. Zürih ve Londra Antlaşmalarında Yunanistan, Türkiye ve İngiltere'nin önemli rolleri vardır. 1960 Kıbrıs Devletinin kurulmasında Türkiye ve Yunanistan müzakerelerin önünü açan ana aktörlerdendir. 1960 Devleti kurulması aşamasında Türk müzakereciler Kıbrıs'taki türk seçkinleri ile görüşmelerde bulunurken, Yunan müzakereciler de Kıbrıslı Rum müzakerecilerle görüşmeler gerçekleştirmişlerdir. Bu olgu bir çok açıdan anlamlıdır. Daha yeni yeni demokrasi kültürü edinen Kıbrıs toplumu açısından, görece daha köklü devletlerin yön gösterici bu davranışları demokratik kültürün adada olgunlaşması açısından etkili olmuştur. Elbette uluslararası aktörlerin katılımının negatif sonuçları da olacaktır. Örneğin; Yunan ve Rum seçkinleri arasındaki ilişki bir çok açıdan Yunan milliyetçiliğinin Kıbrıs'lı Rumlara dayatılması şeklinde gelişmiştir.¹⁴⁵

Bununla birlikte, çeşitli uluslararası aktörler Kıbrıs'a anayasal bir çözüm getirebildiyse de, anayasanın başarılı bir şekilde işlenmesini sağlamak konusunda aynı etkiyi devam ettiremediler. Uluslararası aktörler, Kıbrıs'ta işbirliğine yönelik baskı yapmak için birtakım manivelaları kullansalar da, kendileri de yoğun bir iç ve dış baskılar altında yer alıyordu. Coğrafya istikrarsız bir bölgede yer alıyordu, dekolonizasyon ve soğuk savaş gerginliği küresel siyaseti meşgul etmekte idi.

Bu şartlar altında; Yunan, Türk, İngiliz ve BM çıkarları hiçbir şekilde sıraya konulamadı. Uluslararası birçok değişkenin bulunduğu bu ağ, uluslararası aktörlerin yerli kesimleri işbirliğine teşvik etme kabiliyetlerini etkilemiştir. Her iki Kıbrıslı topluluk bölgesel güçlerle zayıf bir ilişki içinde idi.

Kıbrıslı Türkler, Kıbrıslı Rumların Yunanistan ile olan ilişkisinden; Kıbrıslı Rumlar ise Kıbrıslı Türklerin Türkiye ile olan ilişkisinden korkuyordu.

1960lı yıllarda Kıbrıs, bölgede daha büyük gerginliklerin öncüsüydü. Sorunu daha da karmaşıklaştıran şey, her iki toplumun yerli seçkinleri anavatanlarının Kıbrıs'taki rollerine kızmış olmasıydı.

¹⁴⁵ Özersay, a.g.e., s.25.

Buna ek olarak, Birleşik Krallık, Birleşik Devletler ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği arasındaki ilişki, kurulan devletin başarısızlığı üzerinde çok katmanlı bir etkiye sahip olmuştur.¹⁴⁶

Weston'a göre, Zürih ve Londra antlaşmaları Kıbrıslıların vatandaş olarak siyasal haklara sahip olmaları için imzalanmıştır. Ancak Markides, McDonald ve diğerlerinin hipotezlerine göre, Kıbrıslıların "Yunanlığı" ve "Türklüğü" ve "anavatanları" ile olan ilişkileri, Kıbrıs'lılık sadakati geliştirmek için sarfedilen çabalar pahasına güçlenmiştir. Bunun nedeni de, anayasanın dayandığı antlaşmalardır, bu antlaşmaların ulusal bağları tazelemek ve Kıbrıs'ın Yunanistan ile Türkiye'ye bağımlı olmasını sağlamak için tasarlanmış olmasıdır. Kyriakides, her bir Cemaat Meclisi'nin Yunanistan ve Türkiye'den doğrudan yardım alma becerisinin olduğunu, diğer taraftan bu iki topluluğun anılan iki ülkeyle olan bağlarını güçlendirme eğilimi gösterip, diğer yandan Cumhuriyet hükümetinin otoritesini baltalamakta olduğunu ifade etmektedir.¹⁴⁷

Uluslararası çevrenin, Kıbrıs devletinin başarısında önemli ölçüde engelleyici bir rol oynadığına ilişkin düşünceler oldukça yaygındır. O'Malley ve Craig, Kıbrıs Cumhuriyeti döneminde, İngiltere'nin birçok temel hedefi sağlamaya özen gösterdiğini savunuyordu. Komünizme karşı bir engel oluşturulması, Bağdat Paketi'nin korunması için Kıbrıs Cumhuriyeti'nin İngiltere, Türkiye ve Yunanistan ile ittifakı, Batı yanlısı eğilimlerle ekonomik kurumların geliştirilmesi, İngiliz Egemen Üs Bölgesi'nin korunması ve adadaki Birleşik Devletler iletişim tesislerinin bakımı bunlardan birkaçı idi. 1957'de İngiliz Sömürge Ofisi gazetesinin bir notunda şu belirtiliyordu:

“Kıbrıs'ın, SSCB'ye karşı elverişli bir hükümetin kontrolü altına girmemesi büyük stratejik hata olacaktır. NATO kuvvetlerinin arkasında ve anakaraya yakın bir Sovyet üssünün varlığı, NATO'nun sağ kanadının istikrarı ve Bağdat Paketi üzerinde ciddi biçimde zayıflatıcı bir etkiye sahip olacaktır.”

Ortaklıkçı demokrasinin bazı unsurları da olumlu yada olumsuz uluslar arası etki altında kalmıştır. Örneğin İngiliz ve Türk düşüncesine göre, Kıbrıs'lı Türklere ortak bir hükümette veto yetkileri verilecek olursa, doğal olarak Türkler dış ve iç politika konularında taraf olacaklardır.

Bu sayede olumsuz ekonomi politikaları veto edilebilecek, herhangi bir komünist programa karşı koyulabilecektir.

Bu açıdan İngiltere ve Türkiye “azınlığın vetosu” ilkesini güçlendiren bir işlev görmüşlerdir.

¹⁴⁶ Sözen, a.g.e., s.15.

¹⁴⁷ Özersay, a.g.e., s.26.

Ancak Kıbrıs'lı siyasi seçkinlerin uzlaşma eğilimi konusunda negatif bir etki söz konusudur. Uluslar arası yapı, işbirliğini kolaylaştırmak yerine Başkan ve Başkan Yardımcısının davranışlarını güçlendirmeye katkıda bulunmuşlardır. Başkan'ın ve Başkan Yardımcısının ılımlı ve uzlaşmacı davranış sergilediği durumlarda, onların cesaretlerini kırııcı ittifaklar geliştirmiştir. Karardan memnun olmayan siyasi iç muhalefet, anakaradaki Yunan ve Türk milliyetçileriyle iş birliğine giderek topluluklar arası bölünmeyi korumak ve derinleştirmek istemişlerdir.¹⁴⁸

1960'larda Kıbrıs'ta tesis edilen ortaklıkçı demokratik yapı açısından, bu dördüncü önemli unsurun, yani uluslar arası etkinin öncelikle kolaylaştırıcı olduğu öne sürülüyordu. Ancak zamanla, kurulan düzenin idamesi ve Kıbrıs devlet mekanizmasının tam işlevselleşmesini kolaylaştırmak için uluslar arası yapının yeterince güçlü olmadığı hatta bazen olumlu gelişmeleri dahi engellediği anlaşılmıştır.

3.2. Annan Planı Başarısızlığının Nedenleri

Annan Planı'nın başarısızlığının nedenlerini araştırırken öncelikli olarak "Fikirler Dizisi"nin başarısızlığının kökenlerini araştırmak gerekmektedir. Böylece adadaki politik olguların sürekliliklerinin keşfi daha kolay olacaktır. 1990 yılında BM Genel Sekreteri Butros Ghali'nin girişimleriyle bir araya gelen Türk ve Rum liderleri burada gayri resmi bir takım görüşmeler gerçekleştirmişlerdir. Bu müzakereler sonucunda "Fikirler Dizisi" isminde bir tasarı oluşturulmuştur.

Bu tasarıda 2 federe bağımsız parça ve tek federal yapı esas alınırken, 1960 Garanti ve İttifak Antlaşmalarını koruyucu bir yapı vardır. Fikirler Dizisi birçok açıdan Annan Planı ile aynı bağlamda ele alınan bir girişimdir. Fikirler Dizisi de Annan Planı gibi müzakereci ve ortaklıkçı bir yapıyı öngörüyor, federe birimlerin bağlandığı bir federal yapıyı savunuyor, Garanti ve İttifak Antlaşmaları korunmaya alınıyordu. Fakat bundan daha da önemlisi "Fikirler Dizisi" de Annan Planı gibi birleşmeye sempati gösteren Rum liderinin devrilmesine sebebiyet vermiştir.

Bu olgu hem "Fikirler Dizisi" nin hem Annan Planının neden başarısızlığa uğradığı yönündeki en önemli sosyolojik malzemedir. Çünkü Ada'da çoğunluğa sahip Rum kesimi içerisinde, Türkler'in federe bir yapı kazanmasının önünü tıkayan çok önemli bir bölünme korkusu vardır.

Kıbrıs adasındaki Rumlara bakıldığında çok önemli bir sosyolojik malzeme olan bu bölünme korkusu ada tarihi boyunca tüm müzakerelerin önünü nihai anlamda tıkamıştır.

¹⁴⁸ EOKA liderleri ve Makarios, Denктаş ve TMT.

Klerides “Fikirler Birliği”ne karşı gelerek adada iktidar sahibi olurken, Papadopulos Annan Planına itiraz ederek iktidarı kazanmıştır. Buradan hareketle, Annan Planı başarısızlığının kökeninde, planın ortaklıkçı bir yapıda olmasına rağmen, Ada’da bu ortaklıkçı zeminin toplum tarafından içselleştirilememiş olduğu görülebilir.

3.3. KKTC ve GKRY’nin Kıbrıs Konusunda İleriye Sürdüğü Tezler

Müzakereye karşı tarafların bakışlarını ele almak için öncelikle bu alanda gerçekleştirilmiş çalışmaları ele almak anlamlı olacaktır. GKRY Radyo ve Televizyon Kurumu tarafından 2006 tarihinde 1200 kişinin katıldığı bir anket çalışması yürütülmüştür. Bu anketin verilerine bakarak Kıbrıs Rum halkının Kıbrıslı Türklere, Türklerin AB’ye katılımına ve GKRY yönetimine karşı bir dizi sosyolojik veri çıkartılabilir. Anket incelendiğinde, özellikle genç kesim arasında Türklere karşı bir antipatinin olduğu ve ortak bir yapı altında yaşamak istemedikleri görülmektedir. Papadopoulos’un yürüttüğü Türk karşıtı çalışmaları desteklemektedirler. Bu verilere bakılarak söylenebilir ki; BM çerçevesince gerçekleştirilen görüşmelerin ana çözümsüzlük odaklarından birisi GKRY tarafında yerleşik bir hal almış olan retçi zihniyettir. 2006 yılında gerçekleştirilen bu anket çalışması da bunu kanıtlayan bilimsel bulgulardan birisi haline gelmiştir.¹⁴⁹

Buna ek olarak GKRY’de 2006 milletvekilliği genel seçimlerinde görülmektedir ki; Annan Planı sonrasında Kıbrıs Sorununun çözümünü reddedenler seçimin galibi olmuşlardır.

Annan Planını savunan ana muhalefet partisi DİSİ’nin ise oylarında belirgin bir düşüş görülmektedir. Bu veri de GKRY tabanında yerleşmiş olan retçi zihniyetin yaygınlaştığını göstermektedir.

Devlet kurumlarındaki çoğunluklarına rağmen Kıbrıslı Rumlar 1963 yılından sonra, Kıbrıslı Türklerin teminatı altında olan ayrı belediyeler, veto hakkı gibi kanuni düzenlemeleri kaldırmaya ve kendi kontrolleri altında üniter devlet oluşturmayı hedeflediler. Rumların sayısal çoğunluklarına dayanarak devlet kurumlarını etkileri altına almaları için gayret gösteren ve bu sebeple anayasanın temel maddelerinde değişikliğin yapıldığı 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti’nin devamından taraf olan Rumlar 1964-1974 yıllarında yerel idareler üzerinde hakimiyet kurmalarına olanak tanıyacak yeni bir devlet yapılanmasına gitmek istemiştir. Türklerin belli bir bölgede ayrı bir yönetim altında yaşamalarına engel olmaya çalışan Rumlar, Türklerin devlet ve iç güvenlik kurumlarında azınlıkları oranında (%12 ila %20) katılmalarını istiyordu.

¹⁴⁹ Atilla Sandıklı, **Yeni Kıbrıs Stratejisi “Tanınma**. Bilge Strateji, Ankara, 2010, s. 12.

Kısacası; Türklerin devlet idaresine katılımını daha az bir orana indiren Kıbrıslı Rumlar 1963 yılında gerçekleştirdikleri anayasal düzenlemelerin, yasal hale getirilmesini üniter devletin daha da güçlendirilmesini ve yerel yönetimlerin, merkezi hükümet otoritesi altında olmasını savunuyorlardı.¹⁵⁰

Annan Planı referandumları sonrasında KKTC Cumhurbaşkanı Talat ile GKRY lideri Papadopoulos 2007 tarihinde bir toplantı gerçekleştirmiştir. Bu toplantı tarafların müzakerelere karşı bakışlarını ortaya serecek bir takım ipuçları vermektedir. KKTC Cumhurbaşkanı Talat bu toplantıda 14 ay içerisinde 52 görüşmenin gerçekleştirilmesine karşın somut bir gelişmenin söz konusu olmadığını, sürecin oluruna bırakılmasının kapsamlı bir çözüm perspektifinden tarafları uzaklaştıracağını dile getirmiştir. Yine Talat tarafından iki tarafında sorumluluk alması ve çözüm üzerine kapsamlı bir biçimde öneri taşıması gerektiği vurgulanmıştır. Talat adada açığa çıkacak kapsamlı bir çözümün yerleşik BM parametrelerinin dikkate alınarak yürütülecek çalışmalar sonunda olacağını bildirmiş, bununla beraber çözümün müzakere tarihinden bağımsız bir sıfırdan başlama ile oluşturulamayacağını altını çizmiştir. Tüm bunlara karşın GKRY lideri Papadopoulos, Talat'ın önerilerini reddetmiştir.¹⁵¹

KKTC lideri Mehmet Ali Talat, 2007 yılında BM Genel Sekreteri Ban Ki-Moon ile gerçekleştirdiği görüşmede Papadopoulos'un bu uzlaşmazcı tavrına atıfta bulunmuş, geniş perspektifli bir çözüm için BM parametrelerini dikkate alan bir müzakereye yeniden dikkat çekmiştir.

2008'de Talat BM Genel Sekreterine yazdığı mektupta Türk tarafının müzakere süreçlerine olumlu tavrını gösteren ve müzakerenin yollarının açılması yönünde isteklerini bildiren bir dil kullanmıştır. Dönemin Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı yine aynı tarihli mektubun da çözüme yönelik bu yaklaşımı desteklemiştir.¹⁵²

Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi kendi aralarında 1993 yılı kasım ayında "Ortak Savunma Doktrini" ni yürürlüğe koymuşlardır. "Ortak Savunma Doktrini", iki ülke arasında ortak askeri ve strateji operasyonları planlamasını, ortak tatbikatlar yapılmasını, Girit, Oniki adalar ve " Kıbrıs' ın müdafaa alt yapısını yeniden incelenmesini, Yunanistan' ın Orta Akdeniz' de somut bir rolde yer almasına olanak verecek şekilde Güney Kıbrıs ile hava ve deniz üsleri kurmasını ve askeri yapılanmaya ayrılan bütçenin çoğaltılmasını savunmaktadır.

¹⁵⁰ Ertan Efeğil, **Tarafların Kıbrıs Sorununa Yaklaşımları**, Ankara, 2004, s.45.

¹⁵¹ Sandıklı, a.g.e., s.12.

¹⁵² **Kıbrıs Sempozyumu**, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul, 1998, s.36.

Bu yeni stratejik kavram ile isimlendirilen “ tek müdafaa alanı “ ile Yunanistan’ dan Ada’ da Magosa’ ya kadar uzanan bölge tabii müdafaa alanı olarak kabul edilmekte ve bu bölgenin her köşesinde etkinliğin sağlanması hedeflenmektedir. Anılan bu doktrin çerçevesinde Baf Askeri havaalanı yapılmış, Terazi deniz üssünün inşa edilmesinde ve bunlara ek olarak S-300 füzelerinin Rusya’ dan satın alınmasına karar verilmiştir. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Batılı ülkelerin de baskısıyla S-300 füzelerinin Ada’ da konuşlandırılması ile ilgili kararını Türkiye Cumhuriyeti’ nin girişimleri çerçevesinde 1998 yılı aralık ayında iptal etmek zorunda bırakılmıştır. ¹⁵³

2008 yılında KKTC lideri Talat ile GKRY lideri Hristofyas arasında gerçekleşen görüşmeden 3 ay sonra BM Genel Sekreteri moderatörlüğünde gerçekleşecek müzakerelerin başlaması yönünde fikir birliğine varmışlardır. Bahsi geçen bu görüşme içerisinde politik eşitliğin tabanında çift bölgeci bir federasyona yönelik taraflar bağlılıklarını bildirmişler, iki federe yapıdan oluşan bir federasyona dair bir mutabakata varmışlardır. Liderler yaptıkları açıklamalarda tek egemenlik, tek vatandaşlık konularında fikir birliğine sahip olduklarını ifade etmişler, uygulamada nasıl yollar izleyeceklerine yönelik müzakereler yürüteceklerini kamuoyuna sunmuşlardır. 25 Temmuz 2008 yılında gerçekleştirilen bu ortak açıklamada liderler çözümün eş zamanlı gerçekleştirilecek referandumlara sunulacağını kararlaştırmışlardır. 3 Eylül’de kapsamlı çözüm müzakerelerini başlatmışlardır. ¹⁵⁴

Talat ile Hristofyas gerçekleştirdikleri müzakerelerde federal düzlemde yasama, yürütme ve yargıya ilişkin mekanizmalar konusunda durmuşlardır. Her ne kadar bir takım yönetim ve yetki konularında uzlaşmalar sağlanmışsa da bazı hayati konularda ciddi görüş ayrılıkları hala devam etmekteydi.

Rum yönetimi güçlü bir federal devletin yönetim ve yasama erklerinde Rum ağırlığının olması ve bunu garanti altına alacak bir takım düzenlemelerin gerçekleştirmesini garanti altına almak istiyorlardı. Buna karşılık Talat siyasi eşitlik ilkesinin önüne geçecek uygulamaların federal yapıyı aşındıracağını düşünüyor, tarafların yönetime etkin katılımını sağlayacak uygulamaların BM parametrelerine dayalı uygulamalar olduğunu savunuyordu. Buna karşın Rum tarafı yönetimdeki Rum ağırlığı olması yönündeki argümanına sıkı sıkıya bağlıydı.

Bu yönde dış ilişkilerin yürütülmesi, hava ve denizlerin kontrolü liman ve havaalanların yönetimi ve mülkiyeti konusunda dayatmacı bir tavır takınmaktaydılar. ¹⁵⁵

¹⁵³ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi, BM Müzakerelerinin Başlangıcı, http://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa, (Erişim Tarihi: 25.03.2018).

¹⁵⁴ Sandıklı, a.g.e., s.13.

¹⁵⁵ Sandıklı, a.g.e., s.14.

KKTC lideri Talat yetkilerin mümkün olduğunca genişletilmesi ve yaygınlaştırılmasını düşünüyor, siyasi eşitlik ilkesini savunuyordu. Rum yönetimi ortaklıkçı yapının harekete geçirilebilmesi yönündeki prosedürlerin müzakerelerin sonuna bırakılması yönünde ısrarcı bir tutum sergilemekteydi. Buna karşın Türk tarafı bu prosedürlerin en baştan belirlenmesi gerektiğini savunuyordu.

Bununla birlikte Türk tarafı normlar hiyerarşisini AB normlarına dayandırma eğilimindeydi. Rumlar göçmenlerin mülkleri üzerindeki haklarını kullanma şekillerini Rumlar'ın belirlemesi gerektiği konusunda ısrarcı davranıyorlardı. Türkler ise mülkiyet konusunda iki kesimlilik ilkesinin aşındırılmamasını savunuyorlardı. Bunun için de çözümün Annan Planı ve BM parametrelerine dayandırılmasının daha objektif olacağını düşünüyorlardı. Müzakerelerin bu aşamasında Rum tarafı iki kesimliliği tanımadığını, BM müktesabatını ve parametrelerini kabul etmediğini açıklayarak uzlaşmazcı bir tutum sergilemiştir. Bunları da nüfus çoğunluğuna dayandırarak savunmuştur. Böylece bu görüşmelerde de somut gelişmeler kat edilememiştir.¹⁵⁶

Genel olarak tablo değerlendirildiğinde; Kıbrıs'ta federal bir sistemin kurulması Türklerin ve BM'in inandıkları bir çözüm olmasına karşın, Yunanistan bir federal devletin "Enosis" ideallerinin yollarını tıkayacağını düşündüğünden, böyle bir sistemin kurulmasına karşı gelmektedir. Adadaki Rumlar ve Yunanistan adada yaşayan Türklerin bir azınlık statüsüne indirgenmesini, siyasi ve iktisadi karar alma süreçlerine dahil edilmemiş Türk azınlık ile üniter bir yapının kurulmasını istemektedirler.

Güney Kıbrıs Rum tarafının ortaya atmış olduğu "bağımsız üniter federal" devlet olgusu, Kıbrıs'ta yaşayan Türklerin ciddiye alınmadığının bir ifadesi olarak okunabilir.

Üniter ifadesi ile "Enosis" ideallerinin bir ön basamağı ifade edilirken, federal kavramı ile uluslararası kriterlerin yerine getirilmiş gibi gösterilmesi hedeflenmektedir. Bununla beraber Güney Kıbrıs tarafının bağımsızlıktan kastı adadaki gerçekliklerden kopuk ve Enosis için basamak oluşturulan soyut bir kavramdır. Kuzey Kıbrıs Türk tarafının ifade ettiği bağımsızlık ise Türkiye'nin garantörlüğünü içeren bir anlam taşımaktadır.

Bölgedeki Türklerin söylem ve eylemleri değişen koşullarda farklılık arz etmiş olsa da, esas amaç hep aynı yörengededir, bu bölgede "Enosis" emellerinin gerçekleşmesini önlemek ve Yunan tahakkümü altına girmemektir. Tüm bunlarla birlikte 1960 yılında yapılan sözleşmelere uymayan Güney Kıbrıs Rum tarafı bölgedeki sorunun bir krize dönüşmesine sebebiyet vermiştir.¹⁵⁷

¹⁵⁶ Sandıklı, a.g.e., s.15.

¹⁵⁷ İnaf, a.g.e., s.39

1878-1930 yıllarında ada İngiliz sömürgesine girdiğinde, adadaki Türklerin söylemi genel olarak Enosis tehlikesine tampon olarak İngiliz Yönetimi devam ederken, adadaki Türklerin haklarının korunması eksenindedir. 1950'li yıllarından sonra EOKA'nın eylemlerinin hemen akabinde, Türk cenahında "taksim" fikirleri ortaya atılmış, kendi kendilerini yönetme fikirleri oluşmaya başlamıştır. Buna karşılık özerk siyasal yönetim söylemini dilinden düşürmeyen Güney Kıbrıs Rum Kesimi, başından beri Enosis için bir taban oluşturma amacı peşinde olmuştur.¹⁵⁸

Temelde Enosis ve taksim tezlerinin zamanla birbirlerini törpülemeleri ile adada bir orta yol olarak sunulan ada bağımsızlığı fikri oluşmuştur. Bundan sonra gelen süreçte bu düşünce ABD, BM, İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'nin onayladığı bir tez olmuş ve bunun sonucunda Zürih ve Londra Antlaşmaları gerçekleşmiştir. Böylece Kıbrıs'ta iki halkın orantılı bir biçimde egemen olduğu ortak bir cumhuriyet kurulmuştur.¹⁵⁹ Bu doğrultuda İngiltere, Yunanistan ve Türkiye arasında imzalanan antlaşma ile adanın herhangi bir devlete bağlanamayacağı da öngörülmüş ve düzenin tesisi için bu devletlere belirli yasal haklar tanınmıştı. Özüne bakıldığında bu antlaşmaların ve düzlemin adanın sosyal dinamikleri açısından daha rasyonel olduğu tarafımızca düşünülse de belirli bir zaman sonra adada yaşayan Rumlar ve Yunanistan bu antlaşmaları ve konsensüs zeminini bozacak ve ENOSİS ideallerini tekrar ortaya koyacaklardı.¹⁶⁰ Bu nedenle, 1974 Barış Harekatı'nın yapılan garantörlük antlaşmaları çerçevesinde düzenlendiği ve teoriye uygun olduğu görülebilecektir. Türkiye'nin düzenlemiş olduğu bu barış hareketi uluslar arası bir antlaşmanın zeminine oturmaktaydı.¹⁶¹

Günümüzde ise Türk tarafı federatif bir siyasal yapı içerisinde, ortaklıkçı demokrasinin tüm unsurları ile tesisinden yana bir irade göstermektedir. Ancak uluslar arası yapı bu konuda bazı hassas dengeleri bozmuştur.

BM, kendi ürettiği çözüm planının uygulanabilmesi açısından Türkiye üzerinde baskıları artırırken, Kıbrıs Rum tarafı AT'ye tam üyelik başvurusunda bulunmuş ve AT, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tam üyelik başvurusunu olumlu karşılamıştır. Daha da vahimi Türkiye ile yapılan tüm pazarlıklarda, Kıbrıs sorununu öne sürmeye başlamıştır.¹⁶² Her ne kadar çözüm konusunda Rumların retçi zihniyetlerini besleyen bu tür gelişmeler olsa da, bundan sonra kurulacak her türlü müzakare platformunda, federatif yapı içerisinde ortaklıkçı demokrasi ana eksen olmalıdır.

¹⁵⁸ Baskın Oran, "Self Determinasyon", **Türk Dış Politikası**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s.594.

¹⁵⁹ İsmail Bozkurt, "Kıbrıs'ın Tarihine Kısa Bir Bakış", **Avrupa Birliği Kışkırcısında Kıbrıs Meselesi**, HD Yayıncılık, Ankara, 2001, s.9.

¹⁶⁰ Maurice Mendelson, "Kıbrıs'ın Avrupa Birliğine Girişi Neden Hukuka Aykırı Olacaktır?", **Hukuki Mütala**, Londra, 2001, s.84.

¹⁶¹ İhsan Gürkan, **Bir Generalin Askeri ve Akademik Anıları**, Kastaş Yayınları, İstanbul, 2002, s.271.

¹⁶² Fırat, a.g.e., s.200.

3.4. Federal Yapıda Ortaklıkçı Demokrasi Modeli Önerisi

Annan Planı, daha önce de ifade edildiği gibi, uluslar arası yapı içerisinde telakki ettiğimiz BM oluşumunun geliştirdiği bir çözüm planıdır ve referanduma sunulmasının ardından Türk kesimi tarafından kabul edilmiş, Rum kesimi tarafından ise red edilmiştir. Böyle bir sonuç aslında, BM mekanizmasının KKTC aleyhine aldığı tüm kararları gözden geçirmesini gerektirmekte, hatta KKTC'nin bağımsız bir devlet olarak tanınmasının önündeki engellerin kaldırılmasını sağlamalıdır. Uluslar arası yapı ancak bu şekilde bir karar ile taraflar üzerinde özellikle de Rum tarafında barışa yönelik bir baskı yaratabilir. Ancak bu gelişme, BM ve AB'nin Kıbrıs'a yönelik genelgeçer taraflı tavrını değiştirmemiştir.

Bu dengesiz yaklaşım ise, GKRY vatandaşlarındaki "bölünme korkusu" ve gençleri arasında yaygın olan "retçi" tavrı beslemeye devam etmektedir. Bu soruna çözüm önermek, bu çalışmanın sınırlarının dışında bir problemdir.

Ancak bu problemi göz ardı ederek, adadaki her iki kesim tarafından kabul edilebilecek rasyonel bir demokratik yönetim modeli önermek, geleceğe dair sorunsuz bir Kıbrıs umudu için gerekli bir çaba olacaktır.

3.4.1. Kıbrıs'ta Kurulabilecek Ortaklıkçı Demokratik Federal Siyasal Yapının Temelleri

Kıbrıs adasında dizayn edilebilecek bir yönetim modelinin öncelikle, mevcut durumu, yani üniter ortaklıkçı demokrasinin çöktüğü 1963 yılından beri kendi kendini yöneten iki ayrı toplumun varlığını dikkate alması gerekir.

Her iki toplum da, kendi ayakları üzerinde durmalarını sağlayan bir devlet mekanizması dizayn etmişler ve yarım asrı aşan bir süredir de bu mekanizmayı işletmişlerdir. Dolayısıyla, kurulacak yeni bir birleşik devletin her iki toplumun da menfaatine olacağı düzenlemeler geliştirilmesi esas alınmalı, ABD ve İsviçre gibi devletlerin kuruluş tarihlerine benzer bir birliktelik tasarlanmalıdır.

Açıkçası, federe meclislerin yetkilerinin federal meclis yetkilerinden daha geniş olduğu gevşek bir birliktelikten daha sıkı bir federe yapıya geçiş planlanmalıdır. Çünkü Türk tarafı, 1974 öncesine dönüş yapan ve halkını ikinci sınıf vatandaş durumuna indirecek bir siyasî formüle 'evet' demek istememektedir. Ayrıca BM'nin tek devlet olarak tanımladığı Rum yönetimine iliştilmiş bir siyasi yapıya, Kıbrıs'ı iki toplumluluğa ve iki kesimliliğe dönüştürmeyen anlayışa ve devlet başkanlığı ile hükümeti adil bir şekilde paylaştıramayacak bir sisteme razı olmamaktadır.

Dikkate alınması gereken bir diğer konu, yine de facto durum meselesidir. Kıbrıs'lı Türklerin can ve mal güvenliği için adada bulunan Türk Silahlı Kuvvetlerinin akibeti ve federe devletlerin sınırlarının ne olacağı aşılması zor, önemli müzakere alanlarıdır. Ancak genel itibari ile yukarıda bahsedilen kademeli geçiş stratejisi bu sorun alanına da uygulanabilir. Belirtildiği üzere, 1960 Ortaklıkçı demokrasisinin çökme nedenlerinden birisi de, etnik gruplar arası izolasyonun yeterli olmaması ve bunun sonucunda Türk tarafının kendini tehdit altında hissetmesidir. Benzer bir tehditin kurulacak düzene zarar vermemesi için, ilk olarak mevcut durumun herhangi bir vaade dayanmadan idamesi esas alınmalı, uzun vadede Türk tarafı ile Rumlar arasında güven ortamı sağlanıncaya kadar, her iki tarafın kabul edebileceği revizyonlara gidilmelidir. Buna benzer önemli sorun alanları, aşırı milliyetçilerin kullanabileceği bir malzeme olmaktan çıkarılmalı, gevşek bir federe birlik sağlandıktan sonra, sırayla ve zamana yayarak çözümler üretilmelidir.

Son husus da, Kıbrıs'ta iki farklı etnisitenin varlığıdır ve her iki toplumun da kendine has belirli dinamikleri bulunmaktadır. Bu iki toplum arasındaki kültür farkı ise doğu ile batı kadar birbirlerine uzak olmalarına karşın, birlikte yaşama zorunluluğu onlar için ortaklıklar aranmasını mecburi kılmaktadır.

Siyaset alanında dizayn edilen hukuk kurallarının, her toplumun kendi moral ve ahlaki kriterlerinden etkilenen dinamik bir yapı olması itibariyle, birisine iyi olanın diğerine kötü olduğu bir zeminde belirli zorluklarla karşılaşması oldukça olasıdır. Bir toplum için kural olarak görülen diğeri için baskıcılık olarak görülebilmektedir. Bu farklılık da kendi içerisinde sorunu derinleştirmektedir.¹⁶³

3.4.2. Kıbrıs'ta Kurulabilecek Ortaklıkçı Demokratik Federal Siyasal Yapının Genel Çerçevesi

Tesis edilecek federal siyasal yapının en fazla önem arzeden kısmı, federal meclis ile federe meclisler arasındaki güç dağılımıdır.

Çünkü bu meclisler, toplumların kendi iç egemenlikleri ile federal devlet yetkilerinin dengelenmesi açısından oldukça önemlidir. Türk tarafı, yetkilerin ağırlıklı olarak federe devletlerde kalmasını, federal oluşuma çok sınırlı yetkiler tanınmasını isterken, Rum tarafı ise Federal Hükümeti mümkün olduğunca güçlü kılmaktan yanadır. Bir başka deyişle Kıbrıslı Rumlar, kurucu devletlere maksimum otonomi sağlanmasını veya bu devletlerin, kendi güvenlik ve yasal düzenlerinden sorumlu olmasını istememektedirler. Fakat Kıbrıslı Türkler, 1975'ten beri iki toplumlu ve iki bölgeci bir federasyonu savunmaktadırlar.

¹⁶³ Tamçelik, a.g.e., s.271.

Yani, kurulacak federasyonda merkezî hükümet dışında kendi federe devletlerinin de tam egemen güce sahip olmasını arzulamaktadırlar. Çünkü Türk tarafına göre her federe devlet, federasyonun egemenliği ile sınırlandırılmadığı ölçüde egemendir. Kaldı ki egemenliği siyasal açıdan iki eşit kişilikten kaynaklanan ve iki toplumlu-iki kesimli federal bir Cumhuriyetin, ancak bu şekilde kurulabileceği savunmaktadırlar. Böylece eşit iki federe devletten her biri kendi kararlarından bir bölümünü, serbest rızası ile Federal Hükümete aktarmış olacaklardır.¹⁶⁴

Türk tarafı içerisinde bu yaklaşımı dahi riskli bulan gruplar vardır. Onlara göre; federe birimlerin etkinliği federal yapı ile sınırlandırılmaktadır. Federal devlet içerisinde Rumların her zaman daha etkili olacağı ve böylece Rumların, sistemi kendi çıkarları açısından manipüle edip federe birimlerin yetkilerini federal yapı başlığı altında tümünden kısıtlayarak federal düzenden her zaman daha fazla yararlanacakları düşünülmektedir.

Bu nedenle federal düzen Kıbrıs adasındaki Türkler açısından güvenilir bir sistem değildir ve siyasi anlamda huzur ve barışın tesis edilmesi için başka bir yaklaşım geliştirilmelidir.¹⁶⁵

Gali'nin "Fikirler Dizisi" ve Annan Planı dikkate alındığında, bu endişelerin yersiz olmadığı da anlaşılabilir. Federe birimlerin toplum meclisleri yasama ve yürütme konularında belirli yetkilere sahip olsa da bu yetki alanı toplumların kendilerini yönetebilen bağımsız bir parça hüviyeti kazanması için yeterli değildir. Toplum meclisleri onlara tanınan yetkileri kullanırken herhangi bir zorlama veya hapis cezası uygulaması gerçekleştiremezler, bunu gerçekleştirmek için merkezi denetimin yetkisine ihtiyaç duyarlar.

Toplum meclisleri kendi toplumlarından ürettikleri yasaları icra ederken zor kullanma yetkisine sahip değildirler. Bu yetkiler federal anayasa bünyesinde ve federal devletin uygulayabileceği yetkililerdir.¹⁶⁶

Bu tür uygulamalar 1960 Ortaklıkçı demokrasisinin de altını oymuş, etnik gruplar arası güç dengesini zedelemiştir. Halbuki, kurulan federe devletler öncelikle, devredilmesinde mahsur görmedikleri yetkileri federal yapıya devretmeli ve kendileri iç işleri üzerindeki egemenliklerini devam ettirebilecekleri yetkiler ile donatılmalıdırlar. Merkeze devredilecek yetkiler zamanla ve güven ortamı tesis edildikçe artırılmalıdır.

Hatta anılan kaygıların giderilmesi için Ortaklıkçı Demokrasi unsurlarının tam anlamıyla işlevselleştirilmesi de gerekmektedir.

¹⁶⁴ **Hürriyet Gazetesi**, 30 Ağustos 2001, s.14.

¹⁶⁵ Vural, a.g.e., s.165.

¹⁶⁶ Tamçelik, a.g.e., s.160.

Federal örgütlenme “geniş koalisyon” ve “orantılılık” ilkelerine uygun olarak tasarlanmalıdır, diğer bir ifade ile federal hükümet ve federal meclis etnik grupların oranlarına göre oluşturulmalıdır. 1960 Anayasasından farklı olarak, Türk tarafına verilecek bakanlıkların ve Başkan Yardımcılığının sabit bir düzenleme olarak kalması yerine, Bakanlıkların sorumluluğu ve Başkanlık ile Yardımcılığının taraflarca dönüşümlü olarak üstlenilmesi federal yapıya olan antipatiyi azaltabilir. Örneğin nüfus oranı dikkate alınarak Başkanlık görevi, iki dönem Rumlar, bir dönem Türkler tarafından yürütülebilir. Benzer bir yaklaşım Bosna-Hersek'teki ortaklıkçı yapıda kendini göstermektedir. Hem bakanlıklar hem de Başkanlık görevleri her etnisiteden seçilen birer aday tarafından sırayla ve belirli sürelerle yürütülmektedir. Aynı modelin Kıbrıs'ta da uygulanması, Türk tarafının kaygılarını azaltacaktır.

Ayrıca bu ortaklıkçı yapı “azınlığın vetosu” ilkesi çerçevesinde işletilmelidir. Federal mecliste görüşülecek yasa tasarılarının kabulü, her iki tarafın temsilcilerinin ayrı ayrı çoğunluklarının onayı ile gerçekleştirilmelidir. Herhangi bir tarafın desteğini alamayan öneri yasalaşmamalıdır.

Federe meclis yasama faaliyetlerine yönelik olarak ise; Rum meclisinin yasaları kendi siyasi liderleri tarafından denetlenmeli, Türk meclisinin yasaları da kendi siyasi liderleri tarafından denetlenmelidir.

Federal Anayasaya uygunluk ise, yine ortaklıkçı model ile oluşturulmuş ve her iki gruptan yargıçların ayrı ayrı oy çokluğunu gerektiren yargısal mekanizma tarafından denetlenmelidir. Bu sayede çoğunluğun azınlık üzerinde tahakküm kurma imkanı ortadan kaldırılabilir ve ortaklıkçı demokrasi teorisinde ön görüldüğü gibi iktidarı ellerinde tutmak isteyen her iki etnik grubun siyasi seçkinleri işbirliğine teşvik edilebilir. Yetkilerin belirlenmesinde, “Fikirler Dizisi”nde federal ve federe yapılara yönelik oluşturulan ana yaklaşım esas alınmalıdır. Bu bağlamda, federal hükümet, sadece federal anayasada belirtilen yetkileri kullanabilecektir.

Her şeyden önce federe devletler, eşit statüdedirler ve temel anayasanın koyduğu sınırlar içerisinde ve Federal Anayasa'nın ortak devlet hükümetine vermediği tüm yetkileri, egemence kullanabileceklerdir. Federal devlete ait kurum ve yetkiler detaylıca ve açık seçik bir biçimde açıklanarak bir listeye dönüştürülmeli ve bu liste taraflara sunulmalıdır. Onun haricindeki tüm yetkiler federe devletlerde olmalıdır. İkinci olarak federal yapı ile federe birimlerin kullanacakları yetki gücü iki tarafın da üzerinde uzlaşacağı bir yapıda olmalıdır.¹⁶⁷

¹⁶⁷ Necatigil, a.g.e., s.360.

Federe devletler, birbirleriyle ve federal devlet ile işbirliği anlaşmaları imzalayabilecekler ve birbirlerinin yetkilerine ve işlevlerine müdahale edemeyecek olan ortak federal devlet ile federe devletlerin temel anayasasına aykırı düşen herhangi bir yasayı geçersiz sayacaklardır. Ancak federe devletler, anayasal sınırlar çerçevesinde, anayasanın federal devlete vermediği tüm yetki ve işlevleri, kendi bölge sınırları içerisinde egemence kullanacakları yetkilere sahip olacaklardır.¹⁶⁸

“Fikirler Dizisi”nde, federe meclislerin her iki federe devlet için önemli olduğu özellikle vurgulanmıştır. Buna göre her iki federe devletin, federal devletin sahip olduğu güce ve işlevlere sahip olması (md. 18), her bir federe devletin, sadece bir toplum tarafından yönetilmesi (md. 19) buna ilâveten her bir federe devletin, federal anayasaya uygun olarak kendi yönetim şeklini belirleme hakkına sahip olması(md. 20) buna karşın federal hükûmetin, her iki federe devletin egemenliğine ve görevlerine müdahale edememesi(md. 21).

Ayrıca her bir federe devletin egemen bölgesindeki güvenlik, yasa ve yönetmelik ile adil yönetimi, federal anayasaya uygun şekilde tasarlaması ve bunlardan doğacak sorumlulukları kabullenmeleri (md. 22).

Son olarak da her bir devlete ait Federe Meclis’in gücünün, yaptırım işlevleri ve yapısının, yukarıda belirtilen yol gösterici ilkelere ve bütünlüklü çerçeve kurallarına uygun olması gerekmektedir.¹⁶⁹

Federe devletlerin yetkileri olduğu gibi sorumluluk alanları da vardır. Her iki federe devlet kendi bünyelerinde bir vergi sistemi işletmeli ve bu sistemin işleyebilmesi için gerekli vergi oranlarını düzenleyebilmelidir.(md.89) Her federe birim kendi anayasa ve seçim kanununu federal yapının sınırları içerisinde düzenlemelidir.¹⁷⁰

Dış ilişkiler konusunda ise; daha önce teklif edilmiş Federal Anayasa taslaklarında dile getirildiği gibi, federe devletlerin küresel ölçekli temsil yeterliliği olmalıdır. Federe birimler başka devletlerle doğrudan ilişki kurup bu ilişkileri geliştirebilmelidir. Almanya, İsviçre ve SSCB Anayasalarında olduğu gibi federe birimler diğer devletlerle anlaşma yapmak da dahil bir çok ilişki geliştirme hakkına sahip olmalıdır.¹⁷¹ Örneğin Ukrayna ve Beyaz Rusya SSCB sistemine bağlı iken aynı zamanda da BM'nin tam üyesiydiler.

¹⁶⁸ Ertan Efeğil, **Temel konular ışığında Annan belgesinin analizi**, Ankara, Gündoğan Yayınları, 2003. s.25.

¹⁶⁹ Vural, a.g.e., s.165.

¹⁷⁰ Mehmet Ali Akpınar, **Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini Açıkıyoruz**, KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi. Dosya: Gali Önerileri, 1992, s.12.

¹⁷¹ Denker, a.g.e., s.58.

Bu tür uygulamalar; ortaklıkçı demokratik modele uygun federal bir yapıya dayanan, dil, inanç ve kültür açısından birbirinden farklılığa sahip insanlardan oluşan birçok ülkede yürütülmektedir. Hatta, federasyonu oluşturan federe devletler kendi bölgelerinde birer egemen varlık olarak yaşamlarını sürdürmektedirler.¹⁷² Burada tekrar edilmesi gereken nokta, Kıbrıs için federal anayasanın sınırlarının tam olarak belirlenip, bu sınırlar dışında kalan tüm alanların federe birimlerce doldurulmasıdır. Federal devlet federe birimlerin sürekliliğini sağlamak için bir üst çatı görevini görmelidir.

Bundan hareketle federe devletlerin, federal dış politikaya uygun olmak kaydıyla, kendi yetkilerine giren konularda, yabancı devletlerle anlaşma yapması mümkün olabilecektir. Zaten Gali plânında da federe devletlerin kendi yetki alanına giren konularda, başka ülkelerle anlaşma yapma hakkının olması savunulmaktadır (md. 8). Aslında bu durum, 1960 anayasasında da böyledir. Annan plânında ise durum tam anlamıyla açık olmasa da satır arasında bunun böyle olduğu anlaşılmaktadır.

Ancak federal devletin temel anayasası, federe devletlerin anayasalarından üstün olacaktır. Buna karşın federal devlet, federe devletlerin güç ve işlevlerine tam saygı gösterecek ve hiçbir şekilde müdahale etmeyecektir.

Zaten bu yönü ile Gali ve Annan plânları, federe devletlerin, diğer devletler ile ticarî ve kültürel anlaşmalar imzalamasına onay vermektedir. Bu haklar genişletilerek, federe devletlere, yetki dahilindeki siyasal haklarının kullanımı da, kendi egemen bölgesinde uygulanmak kaydı ile tanınabilir.

Yarım asırdan fazla süredir, kendi hukuki kurallar bütünü oluşturmuş olan KKTC ve GKRY, federal bir çatı altında birleştiğinde elbette ki federal devlete tanınan yetkiler çerçevesinde ortak bir hukuki alan da oluşacaktır. 2004 Annan Planında kurgulanan Federal Kıbrıs'ta oluşturulması düşünülen hukuk sisteminin dayanakları konusunda fikir birliği oluşmamıştır. Görüşmelerde öne atılan hukuk sisteminin dayanağı konusunda üç ana görüş göze çarpmaktadır.

Birinci görüş, kurulacak federal devletteki hukuk sisteminin dayanağının, hukukun bizatihi kendisinin olması yönündedir. Bu görüşe göre kuralların dayanağı devlet olduğu gibi belirleyicisinin de o olması gerekmektedir.¹⁷³ İkinci görüş ise, hukuk kuralları dayanağını ada sakinlerinin sağduyulu akıllarında arar. Hukuk kaidelerinin üreticisi konumuna devleti değil insan aklını koyar. İnsan akli devleti ürettiği gibi hukuku da üretecek ana parametredir.

¹⁷² M.Sami Denker, **Kıbrıs sorunu - Bir Millet ve Devletin Yaşama Hakkı**, Türk Metal Sendikası Araştırma Bürosu Yayınları, Ankara, 2001, s.56.

¹⁷³ Tamçelik, a.g.e., s.269.

Üçüncü ve son yaklaşımda ise ne devlet ne de akıl hukuk kurallarının dayanağı konumunda değildir. Bunlar yerine Kıbrıs'ta yaşayan Türk ve Rum halkı yerleştirilir merkeze. Onlar devlet ve aklın yerine hukukun dayanağı olarak toplumu görmektedirler.¹⁷⁴

Bu sorun, adanın tarihi ve sosyolojik gerçekleri ile alakalıdır. Bu nedenle burada izlenecek en iyi yol; hukuk sistemi kurgulanırken, akli, devleti ve toplumu ortak bir potada değerlendiren yaklaşım olacaktır. Türkiye Cumhuriyeti, Birleşmiş Milletleri devreden çıkarmak suretiyle konunun başka forumlara taşınması için yapılan girişimlere karşıdır. Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin süregelen uzlaşmaz tutumu sebebiyle Genel Sekreterin müzakereleri yeniden başlatma gayelerinin şimdiye kadar hep sonuçsuz kalmıştır. Bu olumsuzluklara rağmen, Türkiye Cumhuriyeti devleti Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile beraber, Kıbrıs sorununun Birleşmiş Milletler nezdinde, iki bölgelilik, siyasal eşitlik, iki devletin de aynı statüde ve yeni bir ortaklık devleti kurulması gibi mevcut Avrupa Birliği normları ve Birleşmiş Milletler parametrelerine dayalı bir ortaklık temelinde geçici olmayan ve tam donanımlı bir çözüme gidilmesi yolundaki gayretleri desteklemeye devam etmektedir. Bugün gelinen nokta eski sorunların süreceğini göstermektedir.

Oysa 1960 yılında imzalanan Garanti Anlaşmasının ilk maddesinde yer alan Kıbrıs, hiçbir uluslararası örgüte katılmayacaktır, bu maddeyi yok sayan Avrupalı Devletler, Türkiye' nin Avrupa Birliğine üye olma sürecinde Kıbrıs sorununu hep bir engel olarak ortaya sürmektedir ve görünen odur ki, bu sorunu ortaya sürmeye de devam edecektir. Türkiye ise bu andan itibaren ancak Avrupa Birliğine üye olduktan sonra eşit koşullarda masaya oturmayı kabul ettirmek durumundadır.¹⁷⁵

3.5. Kıbrıs Sorunu 2017 Cenevre Görüşmelerinin Genel Değerlendirmesi

Kıbrıs Sorunu'na çözüm bulmak amacıyla 2016 Aralık-2017 Ocak aylarında İsviçre'nin Cenevre kentinde 5'li bir müzakere yapılmıştır.

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti yanında garantör ülkeler kapsamında olan Türkiye, Yunanistan ve İngiltere de bu görüşmelere katılmıştır. Görüşmeler öncelikli olarak dışişleri bakanları düzeyinde başlamış, bundan sonra teknik ekipler sınırlara ve benzeri teknik konulara dair çalışmalar yürütmüş, ardından tekrar bakanlar düzeyinde teknik ekibin çalışmalarına dayanarak bir takım ilerlemeler kat edilmeye çalışılmıştır.

¹⁷⁴ Tamçelik, a.g.e., s.269.

¹⁷⁵ Hasan Duran, " **BM ve AB Çerçevesinde Kıbrıs Sorununa Güncel Bir Bakış**", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 21, 2008, s.136.

Cenevre görüşmeleri ile Kıbrıs'taki soruna ilişkin kalıcı ve sürdürülebilir bir çözüm önerisi üretmeye çalışılmış ve bu yönüyle yeni bir döneme girmek için bir eşik olarak görülmüştür.¹⁷⁶ Görüşmeler gerçekleştirilmeden önce tarafların sunacakları haritalar, uzman kontrolü altında olan BM'nin çelik kasasında muhafaza altına alınmıştı. Bu haritalara ilişkin görüşme ve tartışmalar neticesinde, Kıbrıs'ı ayıran sınırların şekilleneceği düşünülmekteydi. Bu anlamıyla haritalara yönelik müzakereler görüşmelerin en önemli konularındandı.

2017 Cenevre görüşmelerinin can alıcı noktası her ne kadar federe devletlerin sınırları ile ilgili ise de, genel olarak 6 temel konu üzerine odaklanıyordu. Bu konular; toprak ve sınırlar, güvenlik ve garantiler, AB ilişkileri, ekonomi, mülkiyet ve yönetim-güç paylaşımı başlıkları altında müzakere edilmiştir. Bu görüşmelerde en hararetli müzakere konuları ifade edildiği gibi toprak ve sınırlar olmuştur. Bununla beraber Kıbrıs tarihi boyunca güvenlik ve garantiler konusu ilk kez bu konferansta tartışmaya açılmıştır.¹⁷⁷

Konuya uluslararası basında geniş yer verilmiş, tarafların görüş ve düşünceleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Örneğin Lefkoşa'da BBC Türkçe'nin sorularını yanıtlayan Kuzey Kıbrıs Lideri Mustafa Akıncı Cenevre'deki görüşmelerden beklentilerinin yüksek olduğunu dile getirmiştir. Akıncı verdiği röportajda, "Kıbrıs Türk halkının isteği çok açık ve net. Kıbrıs'ta çözüm istiyor, eşitlik, güvenlik içinde yaşayacağı bir çözüm istiyor. Bu çözümde mümkün olan nedir? İki kesimli federal bir çözümdür" ifadelerini kullanmıştır. Buna bakarak Cenevre görüşmelerinden Türk tarafının beklentilerinin büyük olduğu görülmektedir.¹⁷⁸

Cenevre'de Anastasiadis ve Akıncı'yla birlikte basın karşısına geçen BM Genel Sekreteri Antonio Guterres, Kıbrıs Konferansı'nda pek çok önerinin masaya konulduğunu, hızlı bir çözüm yerine "kalıcı ve sürdürülebilir bir çözüm" amaçladıklarını belirtmiştir.

Guterres, "İki toplumlu, federe devlete çok yakınız. Bu, halkların referandumla onaylaması gereken bir çözüm olacak. Bunu yapmak kolay değil. Çok kısa sürede çözüm beklememek lazım. Konferans ne kadar gerekiyorsa, o kadar sürecek. Başlangıç noktasındayız" açıklamasını yapmıştır.

Gelinen son aşamada ise hedeflenen uzlaşma sağlanamamıştır. Basına yansıyan anlaşma sağlanamamış konulardan birincisi toprak konusudur. Bu konuda Türk tarafı sahip olacağı toprak oranını yüzde 29,2'ye kadar düşürülebileceğini ifade etmiş, Rum tarafı ise bu oranın yüzde 28,2 olmasını istemiştir.¹⁷⁹

¹⁷⁶ <http://www.bbc.com/turkce/38592536>, (Erişim Tarihi: 15.02.2017)

¹⁷⁷ <http://www.bbc.com/turkce/38592536>, (Erişim Tarihi: 15.02.2017)

¹⁷⁸ <http://www.bbc.com/turkce/38592536>, (Erişim Tarihi: 15.02.2017)

¹⁷⁹ <http://www.aljazeera.com.tr/haber/cenevreye-tek-nik-uzmanlar-arasi>, (Erişim Tarihi: 15.02.2017)

Bir diğ er anlaşmazlık kaynağı da garantörlük konusudur, dolayısıyla adada asker bulundurulmasına ilişkin görüşlerdir.

Basın tarafından Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'na yöneltilen Türk askerinin adadaki varlığına yönelik sorulara, Bakan Çavuşoğlu "KKTC'nin ve Türkiye Cumhuriyeti'nin bu konudaki tutumu aynıdır. Yani Türkiye'nin garantörlüğü devam eder, adada da Türk askerinin mevcudiyeti devam eder. Bu Kıbrıs Türk halkının vazgeçilmez talebidir. Onlar için en hassas, hayati konudur. Bu konudaki tutumumuz son derece nettir." diye cevap vermiştir.¹⁸⁰

Görüşmeler de Yunanistan başbakanı Çıpras'ın garantör ülkelerin varlığının kaldırılması düşünceleri Türkiye tarafından da olumsuz karşılanmıştır. Bu konuda Başbakan yardımcısı Tuğrul Türkeş, Çıpras'ın Cenevre'deki Kıbrıs konferansına katılmak için garantilerin kalkması şartını ortaya koyduğunu, bu sebeple katılım düzeyinin düştüğünü şöyle ifade etmiştir.

*"Çıpras, garantilerin kaldırılmaması halinde toplantıya katılmayacağını söyledi. Biz garantör ülkeler olarak bir araya gelmeden, bu konuyu birlikte görüşüp tartışmadan böyle bir karar veremeyiz. Cenevre'ye gidip görüştüğümüzde bunun kararı verilecek. Bunu daha görüşmeden böyle bir şart koşmak çözüm için doğru bir yaklaşım değil."*¹⁸¹

Yunanistan'ın çözümü istemediğini ve bu sebeple 'sudan bahaneler yarattığını' söyleyen Türkeş, Türkiye'nin çözüm için kararlı ve samimi adımlar attığını söylemiştir.¹⁸²

KKTC'nin üçüncü Cumhurbaşkanı Derviş Eroğlu ise, Cenevre'deki Kıbrıs Konferansı'ndan bir çözüm çıkmasını beklemediğini ifade etmiştir.

Eroğlu'na göre; Rum kesimi, Kıbrıslı Türklerin kabul edemeyeceği tavizler isteyerek oyalama taktiği uygulayacaktır. Al Jazeera ile röportajında Eroğlu, Cumhurbaşkanı Akıncı'nın müzakere masasındaki tutumu için de "çok cömert" değerlendirmesi yapmıştır. Cenevre'de kritik bir dönemece giren Kıbrıs müzakerelerini Şubat 2014'te başlatan lider Derviş Eroğlu, sürecin bugün geldiği noktadan ümitli görünmemektedir. Rum kesiminin ve Yunanistan'ın çözümde samimi olmadığını düşünen Eroğlu'na göre, bu kez Annan Planı'na kıyasla daha fazla taviz istenmektedir.

¹⁸⁰<http://www.aljazeera.com.tr/haber/cenevreye-teknik-uzmanlar-arasi>, (Erişim Tarihi: 15.02.2017)

¹⁸¹<http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/turkes-yunanistan-cozum-istemiyor>, (Erişim Tarihi: 15.02.2017)

¹⁸²<http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/turkes-yunanistan-cozum-istemiyor>, (Erişim Tarihi: 15.02.2017)

İngiliz hâkimiyeti, Kıbrıs Cumhuriyeti ve KKTC dönemlerini yaşayan Eroğlu, on yıllar boyunca Türklere samimi yaklaşım sergilemediğini düşündüğü Rum yönetimiyle federal bir devlet kurmak yerine KKTC'nin varlığının güçlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır.¹⁸³

Basın tarafından ileri sürülen Tablo 1.deki Cenevre görüşmelerinin içeriği, Annan planı ile karşılaştırmalı olarak verilmiştir. Kıbrıslı Türklerin bazıları, bu kez planı kabul ettirmek için Rumlara daha fazla taviz verildiği görüşünde İken, bazıları da boşlukların doldurulduğunu ve daha sürdürülebilir bir anlaşma ortaya konulduğunu düşünmektedir.¹⁸⁴

¹⁸³<http://www.bbc.com/turkce/38592536>, (Erişim Tarihi: 15.02.2017)

¹⁸⁴<http://www.aljazeera.com.tr/haber/cenevreye-teknik-uzmanlar-arasi>, (Erişim Tarihi: 15.02.2017)

Tablo-1: Cenevre ve Annan Planlarının Karşılaştırılması

ANNAN PLANI	CENEVRE METNİ
YÖNETİM VE GÜÇ PAYLAŞIMI	
<p>Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti: Kıbrıs Rum Devleti/Kıbrıs Türk Devleti İki meclis: Senato ve Temsilciler Meclisi Senatoda iki kurucu devletten eşit sayıda üye (48 üye) olur. Temsilciler Meclisinde iki kurucu devletin nüfusuyla aynı oranda olmak kaydıyla toplam 48 üye bulunur. Nüfus oranı değişirse, Türk veya Rum vekillerin oranının dörtte birin altına düşmemesi garanti edilir.</p> <p>Başkanlık Konseyi: 5 yıllık süre için Senato tarafından seçilir. 6 üyeden oluşur, üyelerin en az ikisi bir kurucu devletten olmak kaydıyla, kurucu devletin nüfusuyla orantılı şekilde seçilir. Dönüşümlü Başkanlık modeli uygulanır. Başkan ve Başkan Yardımcısı iki farklı kurucu devletten gelir. İlk dönem Rum Başkan, ardından Türk Başkan sırayla 20'şer ay görev yapar. Rum Başkan ikinci döneminde 40 ay koltukta kalır. Bundan sonra Türk Başkan 20 ay, Rum Başkan 40 ay şeklinde, ikiye bir oranında sürelerde dönüşümlü başkanlık uygulanır.</p>	<p>Birleşik Kıbrıs Federasyonu: Kıbrıs Rum Devleti/Kıbrıs Türk Devleti İki meclis: Senato ve Temsilciler Meclisi Senatoda iki kurucu devletten eşit sayıda üye (48 üye) olur. Temsilciler meclisi henüz görüşülmedi. Yine iki devletin nüfus oranına göre üye sayısı oluşturulması üzerinde görüşülüyor.</p> <p>Bakanlar Kurulu: Başkanlık konseyi yerine Bakanlar Kurulu oluşturulması konusunda sözlü uzlaşma sağlandı. Bunların 8'i Rum Federe Devletinden 5'i Türk Federe Devletinden seçilecek. Dışişleri Bakanı ve Başkan aynı kurucu devletten olamayacak.</p> <p>Dönüşümlü başkanlık Türk tarafının kırmızı çizgilerinden. Dönüşümlü başkan yardımcısının diğer kurucu devletten olması ve yine görev süresinin ikiye bir oranında olması, yani Rum başkanın iki dönem Türk Başkanın bir dönem başkanlık yapması gündemde.</p>
MÜLKİYET	
<p>1974 sonrası kuzeyden güneye giden Rumlarla, güneyden kuzeye giden Kıbrıslı Türklerin geride bıraktıkları taşınmazlarıyla ilgili hakları, taşınmazın kullanımı ve hak sahibinin durumu üzerinden incelenir. Bıraktığı mülkte, terk etmeden önce 10 yıldan fazla oturmuş olan kişi, mülk üzerinde hak sahibi olur. 1974 sonrası mülkü kullanmış olan Kıbrıs vatandaşına benzer koşullar sağlanması karara bağlanarak mülk iade edilir. Talep ve rıza doğrultusunda uzun vadeli kiralama, tazminat, takas gibi seçenekler değerlendirilebilir. Bunun için her iki kurucu devletten eşit sayıda üyenin ve uluslararası bağımsız gözlemcilerin katılacağı bir komisyon kurulur.</p>	<p>Henüz karara bağlanmadı. Ancak üzerinde yapılan görüşmelerde yine iki kurucu devletten eşit sayıda üye ve uluslararası bağımsız gözlemcilerin katılacağı bir komisyonun kurulması gündemde. Bu komisyon taşınmazın 1974 öncesi hak sahiplerinin durumuna göre iade, tazminat ya da takas kararı verebilecek.</p>

ANNAN PLANI	CENEVRE METNİ
TOPRAK	
<p>KKTC'nin kontrollü altındaki yüzde 36,7 oranındaki toprak, anlaşmayla yüzde 28,7'ye iner.</p> <p>Rum tarafıyla yapılan anlaşmada yüzde 29,2'ye inen toprak oranı, İngiltere'nin Ağrotur Üssü'nün bir kısmından vazgeçmesi, bu üslerden gelen toprağın daha büyük oranda Rum tarafına verilmesiyle 28,7 oranına düştü. BM tampon bölgelerden çekilir. Yerleşimin bulunmadığı Erenköy cebi ve Kapalı Maraş Bölgesi, ilk aşamada Kıbrıs Rum Devletine devredilir.</p> <p>Yerleşim olan bölgelerden Güzelyurt'a bağlı Taşkøy, Bademlikøy, Ömerli ile Magosa'daki Düzce, Güney Gazi Magosa, Çayönü, Güvercinlik, Akdoğan, Türkmenköy, Gayretköy, Yeşilirmak, Gemikonağı, Aşağı Bostancı Bölgeleri, Ercan Havalimanının güney sınırındaki Kırklar bölgesi, Lefkoşadaki Haspolat, Alakøy bölgeleri Kıbrıs Rum Devleti'ne devredilir.</p>	<p>Toprak konusu Kasım ayı başında görüşüldü ancak yakınlaşma sağlanamadı. Cenevre'de bir kez daha iki taraf kendi haritasını sunacak. Haritalar üzerinden müzakere edilecek.</p>
VATANDAŞLIK	
<p>Her Kıbrıs cumhuriyeti vatandaşı ikamet ettiği bölgede seçme ve seçilme hakkına sahiptir. Kıbrıs Türk Devletinde vatandaşlık verilecek Türkiyelilerin sayısı, Kıbrıs Türk Devletinin nüfusunun yüzde 5'ini geçemez. Kıbrıs Rum Devletinde vatandaşlık verilecek Yunanistanlıların sayısı da aynı şekilde Kıbrıs Rum Devleti'nin yüzde 5'ini geçemez.</p> <p>Anlaşma yürürlüğe girdikten 15 yıl sonra Kıbrıs Türk Devletindeki Rumların sayısı, Türk Devleti'nin nüfusunun yüzde 18'ini geçemez. Kıbrıs Rum Devletindeki Kıbrıslı Türklerin sayısı da Rum Devletinin nüfusunun yüzde 18'ini geçemez.</p>	<p>Kıbrıs Rum Federe Devleti vatandaşları, Kıbrıs Türk Federe Devleti topraklarında ikamet etse bile, Rum Devleti'nin vatandaşı olarak Senato ve Temsilciler Meclisi seçimlerine katılabilir. İkamet ettiği bölgede ancak yerel seçimlerde seçme ve seçilme hakkına sahiptir.</p> <p>Bu kez nüfusa oranla böyle bir kısıtlama öngörülüyor. Onun yerine 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasında yer aldığı gibi Yunanistan'dan gelen 4 kişiye karşılık Türkiye'den gelen 1 kişiye vatandaşlık verilebilecek.</p> <p>Yeni planda bu oran %20'ye çıkarılıyor.</p>

ANNAN PLANI	CENEVRE METNİ
GÜVENLİK VE GARANTİLER	
<p>2011'e kadar her bir Türk ve Yunan birliğinin Adadaki sayısı 6 bini geçmeyecek.</p> <p>2018'e kadar sayılar 3 bini geçmeyecek.</p> <p>2018 sonrasında 950 Yunan askeri ve 650 Türk askeri Ada'da kalabilecek.</p> <p>Çekilmeye izlemek üzere BM Barış Gücü görev yapar.</p> <p>Kıbrıs'a silah tedarik edilmesi hukuken bağlayıcı bir şekilde yasaklanır.</p> <p>Hiçbir vatandaşa paramiliter ya da askeri eğitim verilemez.</p> <p>Adadaki Kıbrıslı Türk ve Rum askeri birlikler, aşamalı olarak 2 yılın sonuna kadar tamamen lağvedilir.</p> <p>İki kurucu devletin de onayı olmadan Kıbrıs, uluslararası askeri faaliyetler için kullanıma açılmaz.</p>	<p>Cenevre'de garantör ülkeler olan Yunanistan, Türkiye ve İngiltere'nin katılacağı gün yapılacak olan Kıbrıs Konferansında görüşülecek. Rum kesimi yine garantörlüğün kalkmasını isterken Türk tarafı ilk aşamada kaldırılmamasından birlikte yaşam pratikleri geliştikten sonra aşamalı olarak görüşülmesinden yana.¹⁸⁵</p>

¹⁸⁵ http://appsaljazeera.com/interactive/2017/kibris_farklar/, (Erişim Tarihi: 16.02.2017)

Görüldüğü üzere, müzakerelerin basına yansıyan kısımları incelendiğinde, anlamlı bir gelişme sağlandığı ifade edilemez. Kapalı yürütülen bu görüşmelerde, elbette ki basında yer alan konulardan daha fazlasında anlaşma sağlanmış olmalıdır. Ancak, tüm metin kabul edilmeden, üzerinde anlaşma sağlanmış konular dahil geçerlilik kazanmamakta ve o konularda anlaşma sağlandığı ilan edilmemektedir. Yani bütüncül bir yaklaşım benimsenmektedir. Aslında bu yaklaşımın müzakerelerin zayıf tarafı olduğu da söylenebilir.

Bu çalışma, sonucunda önerilen model, isteğe dayalı kademeli geçiştir. Önce gevşek bir birlikteliği mümkün kılacak; federe meclislerin federal meclisten güçlü olduğu, federe devletlerin dış ilişkiler ve uluslar arası ticari anlaşmalarda yetkili olduğu, garantörlük ve toprak paylaşım konusunun mevcut hali ile devam ettiği, vergi düzenlemeleri konusunda yerel yönetimlerin söz sahibi olduğu ve en önemlisi Ortaklıkçı demokratik mekanizmaların en geniş anlamda işletildiği bir federal yapı üzerinde anlaşılmalıdır.

Akabinde, toplumlar arası güven ortamı pekiştikçe ve tarafların onayı ile ortaklıkçı demokratik mekanizmaların korunduğu daha sıkı bir birlikteliğe geçişi mümkün kılacak; merkezi otoriteye yetki aktarımı, toprak paylaşımı, garantör devletlerin durumu gibi konularda düzenlemeler yapılmak suretiyle bir federal yapı oluşturulması hedeflenmelidir. Aksi takdirde, anlaşma onaylandıktan sonra değişiklik öngörmeyen bir yaklaşım, tarafları sıfır toplamlı oyun psikolojisine sürükleyecek, birinin kazancı diğerinin kaybı gibi algılanacak ve birlikte yaşama idealleri ertelenecektir.

SONUÇ

Kurulu siyasal sistemlerin varlığını sürdürebilmesi, geçmişten günümüze birçok siyasal düşünür tarafından ele alınmış bir sorunsal olmakla birlikte, çoğunlukla siyasal yönetimin meşruiyeti ile de yakından alakalandırılan bir konu olmuştur. Planton'un "Filozof Kralları"ndan, Machiavelli'nin "Prens"ine, Farabi'nin "Medinetü'l Fazıla"sından Tocqueville'in "(Amerika'da) Demokrasi"sine kadar pek çok yapıt, ya çökmekte olan Şehir devletini veya Floransa'yı kurtarmaya, ya da ideal devletin sahip olması gereken niteliklere dikkat çekmiştir. Bugün ise, devletlerin meşruiyeti ve varlığının devamı sorunu, öncelikle sahip oldukları demokratik nitelikler bağlamında değerlendirilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin taraf olduğu ve uzun yıllardır devam eden Kıbrıs sorununa dair bu çalışma da, bu bağlamda ele alınmış ve Kıbrıs'ta Türk ve Rum topluluklarının tek bir siyasal çatı altında, nasıl bir demokratik model ile barış içinde yaşayabileceklerine odaklanmıştır. Tarihi antik döneme kadar uzanan "demokrasi" olgusu ise statik bir kavramdan çok, esaslarını sürekli revize eden bir idealdir.

Akademik literatürde kavramsallaştırılan pek çok demokrasi modeli mevcuttur. Doğrudan demokrasi, temsili demokrasi, yarı doğrudan demokrasi, klasik demokrasi, mutlak demokrasi, marksist demokrasi, liberal demokrasi, plebistçi demokrasi, radikal demokrasi, siber demokrasi, düşük yoğunluklu demokrasi, militan demokrasi, delegasyoncu demokrasi, westminster demokrasisi, oydaşmacı demokrasi, müzakereci demokrasi ve ortaklıkçı demokrasi bunlardan bazılarıdır. Farklı etnik kimliklerin birarada yaşayabilmeleri için teorileştirilen demokrasi türlerinden biri olan ve Kıbrıs Cumhuriyeti 1960 Anayasası ile de uygulamaya konan Ortaklıkçı demokrasi modeli, halen devam eden Kıbrıs Sorununun çözümüne yönelik olarak farklı versiyonları ile tekrar tekrar gündeme gelen bir demokrasi modelidir.

Ortaklıkçı Demokrasi kavramı siyaset bilimci Lijphart tarafından geliştirilmiş, birbirinden ayrılmış kültür ve grupları bir çatı altında istikrarlı bir demokrasiye dönüştürme iddiasındaki bir yönetim modelidir. Bu modelin başarılı olabilmesinde, yönetici sınıfın alt kültürleri ortaklaştırıcı belirli kabiliyetlere sahip olması önemli bir yer tutmaktadır. Bu da kültürler arası farklılıkları ortak bir potada eritme gayretinden ziyade, farklılıkların kabul edilmesi ve karşılıklı olarak güven ortamının kurumsallaştırılması ile başarılabilecek ve oluşturulan sistem istikrarlı bir hal alacaktır. Yöneticilerin kültürler arası farklılıklara duyarsız kalmaları ve farklılıkları ayrıştırıcı politikalar izlemesi çok kültürlü toplumlarda bir dizi toplumsal risk oluşturmaktadır.

Ortaklıkçı demokrasi bağlamında bu risk ve farklılıkların etkin bir yönetimi hedeflenmektedir. Buna yönelik olarak da; geniş koalisyon, orantısallık, azınlığın vetosu ve kültürel otonomi gibi bazı kurumlar öngörülmektedir. Kıbrıs dışında farklı coğrafyalarda da tesis edilen bu modelin uygulanmasında, anılan kurumlar birbirinden farklılaşmakla beraber, başarı durumları da değişkenlik göstermektedir.

Kıbrıs sorunu, 1955 yılından bu yana Türkiye'nin dış politikasının ana mihverlerinden birisi haline gelmiştir. Kıbrıs sorununa atfedilen bu önemin gerekçeleri ise;

- Kıbrıs Adasının geçmişte Türk hakimiyeti altında olması,
- Adanın Türkiye açısından jeostratejik önemi,
- Lozan Barış Anlaşmasında kurulan Türk-Yunan güç dengesi açısından adanın önemi,
- Adada önemli bir Türk nüfusun bulunması şeklinde özetlenebilir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası gelişen süreçte İngilizler adada bir yerel yönetim kurulması için belirli çalışmalar yürütmüş olmasına karşın, Rumlar bu faaliyetlerin, "Enosis" ideallerine hizmet etmediğine ve bu faaliyetlerin adadaki İngiliz yönetiminin sürdürülmesine yönelik olduğuna kanaat getirmiş ve hazırlanan planları kabul etmemişlerdir. Adada, 1958 yılında Rum-Türk çatışmalarının artması nedeniyle Türkiye, İngiltere ve Yunanistan sorunu gidermek adına biraraya gelerek, 11 Şubat 1959'da Zürih Anlaşmasını imzalamışlardır. Bu anlaşmaya göre Türkiye, Yunanistan ve İngiltere tarafından garantilenen belirli ilkelerle bir uzlaşmaya varılmış ve 16 Ağustos 1960 yılında Kıbrıs Anayasası'nın yürürlüğe girmesiyle Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur. Ancak Ortaklıkçı demokratik modelde oluşturulan devlet mekanizması, Rumların anayasada yapmak istedikleri lehlerine olan değişikliklere imkan tanımamıştır.

1963 yılında Cumhurbaşkanı Makarios anayasaya ilişkin bazı değişiklik önerilerinde bulunmuş, meclisteki Kıbrıslı Türkler bu önerileri kabul etmemiş, "azınlığın vetosu" haklarını kullanmışlardır. Bu durum karşılıklı suçlamaların ve tartışmaların başlangıç noktası olmuştur. 21 Aralık 1963 yılında ise iki Kıbrıslı Türkün öldürülmesiyle toplumlarası çatışma yeniden alevlenmiştir. Bu olay tarihe "Kanlı Noel" olarak geçmiştir. Bu eylemlerin sonucunda Kıbrıslı Türkler Kıbrıs Cumhuriyeti siyasi yapılanmalarından çekilerek, Ortaklıkçı demokratik modeli sonlandırmışlardır.

Ardından gerçekleşen Yunan darbesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Zürih ve Londra antlaşmalarına dayanarak icra ettiği Kıbrıs Barış Harekatı sonrasında, adadaki iki farklı toplum kendi devletlerini kurarak varlıklarını devam ettirmeye çalışmışlardır. 1990 yılı Kıbrıs Sorunu açısından bir dönüm noktasıdır. 4 Temmuz 1990 yılında tüm bir Kıbrıs adına AB üyeliği başvurusunda bulunan Rum tarafı, Yunanistan ile tarihi hedefini gerçekleştirememiş fakat 1995 yılında AB tarafından Rum tarafına adaylık statüsü verilmiştir. Bu durum Kıbrıs Sorununu daha da derinleştirmiş ve sorunu çözümsüzlüğe doğru itmiştir

Buna rağmen BM, 1990 sonrasında gelişen süreçte sorunun çözümüne yönelik bir takım girişimlerde bulunmaya devam etmiştir. Tarafların iki federe devlet ile bir federal bütünde buluşabileceği ve bir konsensüs zemininde federe devletlerin kendi kendilerini yöneteceği, bir parçanın diğeri üzerinde tahakküm kuramayacağı bir sistem önerisi ortaya atılmıştır. Fakat Rum tarafı bu önerilere, ortak bir anlaşma zemini olmadığı gerekçesi ile olumlu bakmamıştır. 1997 yılında BM Genel Sekreteri Koffi Annan KKTC ve GKRY liderlerini sorunun çözümü için yüzyüze görüşmeye davet etmiş, ancak bu görüşmelerden de anlamlı bir sonuç çıkmamıştır.

2001 yılında Rauf Denktaş, GKRY lideri Klerides'e bir görüşme teklifinde bulunmuş ve Koffi Annan'ın direktörlüğünü yaptığı bu görüşmelerden sonra Annan tarafından bir çözüm tasarısı oluşturulmuştur. BM Genel Sekreteri Annan'ın 11 Kasım 2002 tarihinde adadaki sorunların çözümüne yönelik hazırladığı bu tasarı taraflara sunulmuştur. Bu tasarıya Türk tarafı belirli olumsuz koşullardan kaynaklı cevap vermede biraz gecikmiştir. Fakat Türk kamuoyunda plandaki belirli kritik koşullara karşı ciddi eleştiriler gelmiştir. Rum tarafı ise planın belirli bir müzakere zeminine dayandığını söylese de planın bu haliyle kabul edilemeyeceğini iletmiştir. Annan Planı, daha önce de ifade edildiği gibi, uluslar arası yapı içerisinde telakki ettiğimiz BM oluşumunun geliştirdiği bir çözüm planıdır ve 2004 yılında referanduma sunulmasının ardından, tüm olumsuz yanlarına rağmen Türk kesimi tarafından kabul edilmiş, Rum kesimi tarafından ise red edilmiştir. Böyle bir sonuç aslında, BM mekanizmasının KKTC aleyhine aldığı tüm kararları gözden geçirmesini gerektirmekte, hatta KKTC'nin bağımsız bir devlet olarak tanınmasının önündeki engellerin kaldırılmasını sağlamalıdır. Uluslar arası yapı ancak bu şekilde bir karar ile taraflar üzerinde özellikle de Rum tarafında barışa yönelik bir baskı yaratabilir. Ancak bu gelişme, BM ve AB'nin Kıbrıs'a yönelik genelgeçer taraflı tavrını değiştirmemiştir.

1960 Anayasası ve Annan Planı gibi çözüm çabalarının başarısızlıkları dikkate alındığında; Kıbrıs adasında kurulabilecek bir yönetim modelinin öncelikle, mevcut durumu, yani üniter ortaklıkçı demokrasinin çöktüğü 1963 yılından beri kendi kendini yöneten iki ayrı toplumun varlığını dikkate alması gerekir. Her iki toplum da, kendi ayakları üzerinde durmalarını sağlayan bir devlet mekanizması dizayn etmişler ve yarım asrı aşan bir süredir de bu mekanizmayı işletmişlerdir. Dolayısıyla, kurulacak yeni bir birleşik devlette, her iki toplumun da menfaatine olacak düzenlemeler geliştirilmesi esas alınmalıdır. Federe meclislerin yetkilerinin federal meclis yetkilerinden daha geniş olduğu gevşek bir birliktelikten daha sıkı bir federe yapıya geçiş planlanmalıdır. Çünkü Türk tarafı, 1974 öncesine dönüş yapan ve halkını ikinci sınıf vatandaş durumuna indirecek bir siyasî formüle 'evet' demek istememektedir.

Anılan kaygıların giderilmesi için Ortaklıkçı Demokrasi unsurlarının tam anlamıyla işlevselleştirilmesi gerekmektedir. Federal örgütlenme "geniş koalisyon" ve "orantılılık" ilkelerine uygun olarak tasarlanmalıdır, diğer bir ifade ile federal hükümet ve federal meclis etnik grupların oranlarına göre oluşturulmalıdır. 1960 Anayasasından farklı olarak, Türk tarafına verilecek bakanlıkların ve Başkan Yardımcılığının sabit bir düzenleme olarak kalması yerine, Bakanlıkların sorumluluğu ve Başkanlık ile Yardımcılığının taraflarca dönüşümlü olarak üstlenilmesi düşünülmelidir. Nüfus oranı dikkate alınarak Başkanlık görevi, iki dönem Rumlar, bir dönem Türkler tarafından yürütülebilir. Ayrıca bu ortaklıkçı yapı "azınlığın vetosu" ilkesi çerçevesinde işletilmelidir. Federal mecliste görüşülecek yasa tasarılarının kabulü, her iki tarafın temsilcilerinin ayrı ayrı çoğunluklarının onayı ile gerçekleştirilmelidir. Herhangi bir tarafın desteğini alamayan öneri yasalaşmamalıdır. Federe meclis yasama faaliyetlerine yönelik olarak ise; Rum meclisinin yasaları kendi siyasi liderleri tarafından denetlenmeli, Türk meclisinin yasaları da kendi siyasi liderleri tarafından denetlenmelidir. Federal Anayasaya uygunluk ise, yine ortaklıkçı model ile oluşturulmuş ve her iki gruptan yargıçların ayrı ayrı oy çokluğunu gerektiren yargısal mekanizma tarafından denetlenmelidir. Bu sayede çoğunluğun azınlık üzerinde tahakküm kurma imkanı ortadan kaldırılabilir ve ortaklıkçı demokrasi teorisinde ön görüldüğü gibi iktidarı ellerinde tutmak isteyen her iki etnik grubun siyasi seçkinleri işbirliğine teşvik edilebilir.

Sonuç olarak, federal anayasa her iki devletin merkeze devretmekte sakınca görmedikleri yetkileri içerecek şekilde tasarlanmalı, bu sınırlar dışında kalan tüm alanların federe birimlerce doldurulması esas alınmalıdır.

Toprak, mülkiyet, belediye sınırları, vergilerin toplanması benzeri anlaşmazlık konuları ertelenmeli; asgari uzlaşma alanları dışında kalan yetkiler, taraflar arası güven tesis edildikçe, zamanla ve her iki tarafın rızası ile merkeze devredilmeli ve tarihte örneklerine rastlanabileceği gibi, gevşek bir birliktelikten daha sıkı bir birlikteliğe geçiş hedeflenmelidir. Aksi takdirde, Rum tarafının arzuladığı doğrultuda uluslar arası baskı ile gerçekleştirilecek üniter bir birlik, kırılğan bir yapıyı ve çatışma potansiyelini içinde barındıracaktır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- ACAR İrfan, "Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu", TTK Yayınları, Ankara, 1989.
- AKSU Fuat, Türk Dış Politikasında Zorlayıcı Diplomasi, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2008.
- ARMAOĞLU Fahir, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2016.
- ATACAN Fulya, Değişen Toplumlar Değişmeyen Siyaset, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2004.
- ATUN Ali Fikret, İkinci Kıbrıs Seferi, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul, 1999.
- AYHAN Veysel ve TÜR Özlem, Lübnan - Savaş, Barış, Direniş ve Türkiye ile İlişkiler, Dora Yayınları, Bursa, 2009.
- BOZKURT İsmail, "Kıbrıs'ın Tarihine Kısa Bir Bakış", Avrupa Birliği Kıskaçında Kıbrıs Meselesi, HD Yayıncılık Matbaacılık Tanıtım Ltd. Şti, Ankara, 2001.
- BOZKURT İsmail, Kıbrıs'ın Tarihine Kısa Bir Bakış, AB ve Kıbrıs Bugünü ve Geleceği, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2002.
- CİCİOĞLU Hasan, Türkiye ve KKTC'nin Coğrafi Bölge Üzerindeki Tarihi Önemi ve Yeri", HD Yayıncılık Matbaacılık Tanıtım Ltd. Şti, Ankara, 2001.
- CUMHUR Evcil, Yavru Vatan Kıbrıs'ta Zaferin Hikayesi, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1999.
- DAHL Robert Alan, Demokrasi Üstüne, Betül Kadioğlu (Çev.), Phoenix Yayınları, Ankara, 2001.
- DENKER Mehmet Sami, Kıbrıs sorunu: Bir Millet ve Devletin Yaşama Hakkı, Türk Metal Sendikası Araştırma Bürosu Yayınları. Ankara, 2001.
- DENKTAŞ Rauf, Hatıralar, Toplayış, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2000.
- EFEGİL Ertan, Temel Konular Işığında Annan Belgesinin Analizi, Gündoğan Yayınları, Ankara, 2003.
- EFEGİL Ertan, Tarafların Kıbrıs Sorununa Yaklaşımları, Ankara, 2004.
- ERDOĞAN Mustafa, Anayasa Hukuku, Orion Yayınları, Ankara, 2011
- KÜÇÜK Fazıl, Kıbrıs Türk Davası ve Kıbrıs'ta Rum Vahşeti,, Devlet Basımevi, Lefkoşa 2002.
- FIRAT Melek, "Yunanistan'la İlişkiler", Türk Dış Politikası, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.
- FREEMAN Michael, İnsan Hakları Disiplinlerarası Bir Yaklaşım, Erkan Koca-Asena Topçubaşı (Çev.), Ankara, 2008.

GİRİTLİ İsmet, SARMAŞIK Jale, Anayasa Hukuku, Beta Basım-Yayım, İstanbul, 2001.

GÖZLER Kemal, Anayasa Hukukuna Giriş, Ekin Yayınları, Bursa, 2006.

GÖZÜBÜYÜK Şeref, Anayasa Hukuku, Turhan Kitabevi, Ankara, 2003.

GÜRKAN İhsan, 1974 Kıbrıs Barış Harekatında Siyasal İradenin Oluşumu ve Askeri Uygulama, Türk Dış Politikasının Analizi, Der Yayınları, İstanbul, 2001.

HASGÜLER Mehmet, Kıbrıs'ta Enosis ve Taksim'in İflası, Öteki Yayınevi, Ankara, 1998.

INAF, Kıbrıs Gerçeğinin Bilinmeyen Yönleri, Promet Basım Yayım Sanayi ve Ticaret A.Ş., İstanbul, 1992.

İBA Şeref, Anayasa Hukuku ve Siyasal Kurumlar, Ankara, 2008.

KANOL Kani, TMT'nin Şifreleri, Söylem Yayınları, Lefkoşa, 2012.

KAPANİ Münci, Kamu Hürriyetleri, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1981.

KOR Zahide Tuba, Ortadoğu'nun Aynası Lübnan, İnsani Yardım Vakfı, İstanbul, 2009.

LİJPHART Arend, Demokrasi Modelleri, Otuz Altı Ülke Yönetim Biçimleri ve Performansları, Güneş Asya-Utku Umut Bulsun (Çev.), İthaki Yayınları, İstanbul, 2014.

ORAN Baskın, Self Determinasyon, Türk Dış Politikası, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.

ÖZARSLAN Bahadır Bumin, Uluslararası Hukuk Açısından Kıbrıs Sorunu, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007.

SCHMITTER Philippe, KARL Terry Lynn, Demokrasi Nedir? Ne Değildir, (Çev. Levent Gönenç), Demokrasinin Küresel Yükselişi, Yetkin Yayınları, Ankara 1995.

SABAHATTİN İsmail, 100 Soruda Kıbrıs Sorunu, Dilhan Ofset, Lefkoşe, 1992.

SARICA Murat, TEZİÇ Erdoğan, ESKİYURT Özer, Kıbrıs Sorunu, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, İstanbul, 1975.

SARTORİ Giovanni, Demokrasi Teorisine Geri Dönüş, Tunçer Karamustafaoğlu ve Mehmet Turhan (Çev.), Yetkin Yayınevi, İstanbul, 1996.

SÖNMEZOĞLU Faruk, Türk Dış Politikası, Der Yayınları, İstanbul, 2006.

TÜRKÖNE Mümtazer, Siyaset, Opus Yayınları, İstanbul, 2009.

TUNÇ Hasan, Anayasa Hukukuna Giriş, Nobel Yayınları, Ankara, 1999.

DERGİLER

ARMAOĞLU Fahir, Kıbrıs Meselesi (1954-1959), Türk Hükümetinin ve Kamuoyunun Davranışları, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1963.

GÜREL Şükrü Sina, Kıbrıs Tarihi, Kaynak Yayınları, Ankara, 1984.

ATEŞ Canan, "Lübnan Sorunu I", GÜ İİBF Dergisi, 1992.

BRENDAN O'Malley and LAN Craig, *The Cyprus Conspiracy*, London, Kalkedon Yayınları, İstanbul, 1999.

BUZAN Barry ve OLE Waever, "After The Return To Theory: The Past, Present and Future of Security Studies", Oxford University Press, 2016.

ÇELİK Ümit, "İç Çatışmalar ve Dış Müdahaleler Arasında Lübnan", Uludağ Üniversitesi Bursa, 2012.

DALAR Mehmet, Ortaklıkçı Demokrasi Modeli Irak İçin Mümkün Mü?, 21. Yüzyılda Sosyal Bilimler Dergisi, 2015.

DODD Clement, *The Cyprus imbroglio*, The Eothen Press, London, 1998.

DURAN Hasan "BM ve AB Çerçevesinde Kıbrıs Sorununa Güncel Bir Bakış", DÜ SB Dergisi, 2008.

EKİNCİ Ekrem Buğra, "Lübnan'ın Esas Teşkilat Tarihçesi", Amme İdaresi Dergisi, 1998.

FAHRİOĞLU Metin, "KKTC'nin Tanınması ve Uluslararası Hukuk", Kıbrıs Mektubu, Kıbrıs Türk Kültürü Derneği Genel Merkezi Yayını, 2014.

IRKIÇATAL Eftal, "İkinci Dünya Savaşı Sonrası İngiltere'nin Ortadoğu Politikaları için Kıbrıs'ın Stratejik Önemi ve Kıbrıs Meselesinin Ortaya Çıkışı", SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2012.

SANDIKLI Atilla, Yeni Kıbrıs Stratejisi "Tanınma", Bilge Strateji, 2010.

SÖZEN Ahmet, *The Fall and the Rise of the Consociational Democracy in Cyprus*. Department of International Relations University of Bahcesehir, İstanbul, 2011.

TURAN Namık Sinan, "Lübnan'da Ulusun İnşası ve Ortak Tınının Üretimi: Rahbani Kardeşler ve Feyruz", Ortadoğu Etütleri, 2011.

ULUS Tahsin, "Son BM Anlaşması ile Kıbrıs Nereye Gidiyor", Kıbrıs Mektubu Dergisi, 2003.

WAEVER Ole, "Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi", (Çev.) Birgül Demirtaş Coşkun, Uluslararası ilişkiler Dergisi, 2008.

RAPORLAR

AKPINAR Mehmet Ali, Birleşmiş Milletler Çözüm Plânının Tam Metnini açıklıyoruz, KKTC Başbakanlık Enformasyon Müdürlüğü Arşivi. Gali Önerileri, 1992.

ALKAN Hüseyin, Kıbrıs'a Arap Saçı Modeli, Hürriyet Gazetesi, 30 Ağustos 2001.

EOKA liderleri, Makarios, ve Denктаş ve TMT.

LIPHART Arend, Çağdaş Demokrasiler, Türk Demokrasi Vakfı ve Siyasi İlimler Derneği Ortak Yayını, (Çev.) Ergun ÖZBUDUN, Yetkin Yayınevi, Ankara, 1986.

MARKİDES Alecos, Kıbrıs Cumhuriyeti Eski Başsavcıyla Röportaj, 2 Temmuz 2004

MENDELSON Maurice, "Kıbrıs'ın Avrupa Birliğine Girişi Neden Hukuka Aykırı Olacaktır?", Hukuki Mütaala, Londra, 2001.

PİRİNÇÇİ Ferhat, Annan Planı Tarihi Bir Fırsat Mı? Çözüm Ve Çözumsuzlüğün Karşılaştırmalı Analizi. Uludağ Üniversitesi I. Ulusal Genç Bilim Adamları Sempozyumu: Değişen Dünyada Türkiye'nin Önemi, Uludağ Üniversitesi Kültür Sanat Kurulu Yayınları, Bursa, 2004.

PLÜMER Fazıl, Anılar–Toplum Hizmetinde Bir Ömür (Der.) Ahmet Gazioğlu, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, Lefkoşa, 2001.

TEZLER

VURAL Yücel, Kıbrıs'ta Etnik İlişkilerin Gelişim ve Siyasal Sisteme Etkileri. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, 1996 (Yayımlanmış Doktora Tezi).

YURTSAL Kenan, "Büyük Ortadoğu'da Küçük Ortadoğu: Lübnan", Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006 (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi).

TAMÇELİK Soyalp, Kıbrıs Meselesinin Çözüm Plânları (BM'nin 789 Sayılı Kararına Göre) Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008 (Yayımlanmış Doktora Tezi).

İNTERNET KAYNAKLARI

Demokrasi Üzerine Özlü Sözler”, Coşkun Can AKTAN, www.canaktan.org , (Erişim Tarihi: 08.08.2016)

Iraqi Constitution, http://www.iraqinationality.gov.iq/attach/iraqi_constitution.pdf , (Erişim Tarihi: 05.08.2016)

<http://www.bbc.com/turkce/38592536> , (Erişim Tarihi: 15.02.2017)

<http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/turkes-yunanistan-cozum-istemiyor> , (Erişim Tarihi: 15.02.2017)

http://apps.aljazeera.com/interactive/2017/kibris_farklar/ , (Erişim Tarihi: 15.02.2017)

http://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa, (Erişim Tarihi: 25.03.2018).

CEDERMAN Lars Erik, Simon Hug and Andreas Schadel, Solutions for a Better World? Consociational Democracy in Iraq, <http://www.miard.ch/papers/consociationiraq2006.pdf> , (Erişim Tarihi: 05.07.2016)

KRAYEM Hassan, “The Lebanese Civil War And The Taif Agreement”, American University of Beirut, <http://www.aub.edu.lb>, (Erişim tarihi: 29.09.2016).

ÖZTOPRAK SAĞIR Meral ve Karkın Naci, “Demokrasinin Güncel Sorunları ve Demokratik Paradokslar”, Akdeniz İ.İ.B.F.Dergisi, www.akdeniz.edu.tr, (Erişim Tarihi: 08.03.2009).

SİTEMBÖLÜKBAŞI Şaban, “Liberal Demokrasinin Çıkmazlarına Çözüm Olarak Müzakereci Demokrasi”, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, www.akdeniz.edu.tr, (Erişim Tarihi: 15.07.2016).